

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา
Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple

โดย

จุมพต อ่อนทรวง
พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกุล
ณัฏยาณี บุญทองคำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

พ.ศ. ๒๕๖๓

Research Report

Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple

By

Chumphot Onsuang
Phrakrupaladsuwattanabuddhikun (Suthep Deeyiam)
Nattayanee Boontongkham
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhachinaraj Buddhist College

Research Project Funded by
National Research Council of Thailand (NRCT)
B.E. 2020

ชื่อรายงานการวิจัย : การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา พิษณุโลก
ผู้วิจัย : จุมพต อ่อนทรวง, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิคุณ, ณีฎยาณี บุญทองคำ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ปีงบประมาณ : 2563
ทุนอุดหนุนการวิจัย : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก 2) นำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก และ 3) เผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ใช้วิธีการวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริง จากแหล่งรากเง้าของข้อมูลโดยแท้ (Grounded Theory Approach) โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมีวัตถุประสงค์นำเทีรวัดนางพญา จำนวน 20 ท่าน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 10 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ได้ข้อมูลที่สำคัญคือ วัดนางพญา วัดนี้ตั้งอยู่หลังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุต่อจากวัดราชบูรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตต่อเนื่องกัน โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่นอกจากวิหารซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เป็นวัดเล็กๆ กุฏิพระสร้างด้วยไม้ อุโบสถสร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า วัดราชบูรณะนั้นสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นเมื่อเสด็จไปประทับอยู่เมื่อนี้ กับวัดนางพญาที่อยู่ติดกัน เข้าใจว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ พระอรรคมเหสีสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นกับวัดราชบูรณะ จึงได้ทรงสร้างในอุปาจารเดียวกัน สำหรับวัดนางพญานี้ยังมีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง ซึ่งนักเลงพระเครื่องแสวงหากันมากในปัจจุบัน พระเครื่องวัดนางพญานี้มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” โดยมีชื่อเดียวกับชื่อวัด พระนางพญานี้ได้มีการพบครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2444

2. การนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ได้ผลการนำเสนอจำนวน 5 ด้าน คือ 1) องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม 2) องค์ความรู้ด้านโบราณคดี

3) องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา 4) องค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม และ 5) องค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

3. การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ วัตนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ได้จัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติวัตนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ในรูปแบบของแผ่นพับ มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมสำคัญของการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัตนางพญา เนื่องจากเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักท่องเที่ยวและเยาวชนรุ่นหลัง สามารถนำผลของการวิจัยมาใช้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัตนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

Research Title : Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple
Researchers : Chumphot Onsuang, Phrakrupaladsuwattanabuddhikun,
 Nattayanee Boontongkham
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj
 Buddhist College
Budget Year : 2563
Researcher Scholarship Sponsor : National Research Council of Thailand (NRCT)

ABSTRACT

The research of Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple aims to 1) study the information and analyze the arts and culture of Nang Phaya temple, Phitsanulok Province 2) present the knowledge of the arts and culture of Nang Phaya temple, Phitsanulok Province and 3) disseminate knowledge on arts and culture in the form of printing media and online media at Nang Phaya temple, Phitsanulok Province. Using research methods by in-depth interview and focus group discussion that focuses on the principle of searching for truthful knowledge from grounded theory approach by content analysis. The researcher visited the site for a structured interview directly with a group of local people in the area of Nang Phaya temple, 20 foreign tourists and guides at Nang Phaya temple and focus group discussion with 10 related people.

The Research found that

1. The results of data study and analysis of the arts and culture of Nang Phaya temple, Phitsanulok Province found that this temple is located behind Phra Si Rattana Mahathat after Ratchaburana temples to the East and connected area. There were not any antiques left except the Vihara which renovated and temple also was rebuilt as small temple. Monk cell built from wood and Ordination Hall was built in Ayutthaya period. It assumed that Ratchaburana was built by King Dhammaraja when he came to stay in this city whereas Nang Phaya temple assumed that Phra Wisut Kasattri who was a queen of King Dhammaraja had built it. Furthermore Nang Phaya temple is also famous for its amulets which amulets collector need it in the present.

The amulets of Nang Phaya temple was called Phra Nang Phaya same as the temple name. Phra Nang Phaya was first found in 2444 B.E.

2 . The Presentation of knowledge on arts and culture at Nang Phaya temple, Phitsanulok Province had the results to present in five fields: 1) knowledge of arts and culture 2) knowledge of archeology 3) Knowledge of Buddhism 4) Knowledge of Art and Architecture and 5) knowledge of amulets.

3. Dissemination of knowledge on arts and culture in the form of printing media and online media at Nang Phaya temple, Phitsanulok Province had prepared a document of Nang Phaya temple history in the form of a brochure both Thai and English languages in order to disseminate knowledge of arts and culture to demonstrate the important activities of research on Arts and Culture Promotion of Nang Phaya temple because it is the knowledge gained from education to convey to the maximum benefit of tourists and the youth of the next generation. The results of the research can be used to create knowledge and understanding of tourists and as a tool to promote tourism at Nang Phaya temple, Phitsanulok Province.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง “ การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา : Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple ” นี้ สำเร็จเสร็จสิ้นได้ด้วยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายดังนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้ออกโอกาสแก่ผู้วิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชได้ทำวิจัยศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและเป็นผลงานทางวิชาการ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และบุคลากรทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีเมตตาตรวจงานวิจัย คอยเสนอแนะแก้ไขเพื่อให้งานออกมาสมบูรณ์ที่สุด ตลอดถึงอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่คณะผู้วิจัย

ขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ตรวจงานวิจัยทุกท่านที่เมตตาเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้แก่คณะผู้วิจัย ซึ่งจะทำให้ผลงานออกมาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้นำมาปรับปรุงแก้ไข

ขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ และสาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช ที่ให้ความร่วมมือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยในครั้งนี้

ส่วนดีที่เกิดจากงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอถวายบูชาพระรัตนตรัย คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ มารดาบิดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดถึงทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

จุมพต อ่อนทรวง และคณะ

6 สิงหาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
1.5 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม.....	11
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์.....	16
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อความหมาย.....	18
2.4 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร.....	29
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยว.....	32
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	32
2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	34
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	35
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	35
3.2 พื้นที่วิจัย.....	37
3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	37
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	38
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	40
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	41
3.7 สรุปแผนผังการวิจัย.....	42

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	43
4.1 วิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	44
4.2 องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	47
4.3 การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	66
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	71
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	71
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	75
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	82
บรรณานุกรม.....	84
ภาคผนวก.....	86
ภาคผนวก ก แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์งานวิจัย.....	87
ภาคผนวก ข รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์.....	94
ประวัติผู้วิจัย.....	104

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
2.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	34
3.1 แสดงแผนผังการวิจัย.....	42
4.1 แสดงองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม.....	49
4.2 แสดงองค์ความรู้ด้านโบราณคดี.....	54
4.3 แสดงองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา.....	56
4.4 แสดงองค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม.....	57
4.5 แสดงองค์ความรู้ด้านพระพิมพ์.....	65

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
4.1 ที่ตั้งวัดนางพญา.....	44
4.2 เจดีย์เก่าในวัดนางพญา.....	45
4.3 สมเด็จพระนางพญาในพระวิหาร.....	46
4.4 พระวิหารวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	51
4.5 พระเจดีย์วัดนางพญา.....	51
4.6 ไม้แกะสลักรูปฤๅษี.....	52
4.7 ภาพวาดพุทธประวัติในพระอุโบสถ.....	53
4.8 พระนางพญา พิมพ์เข้าโค้ง พิมพ์สุโขทัยหน้านาง เนื้อดินเผาสีแดง.....	60
4.9 พระนางพญา พิมพ์เข้าตรงมือตักเข้า เนื้อดินเผาสีเหลือง วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	61
4.10 พระนางพญา พิมพ์อกนูนใหญ่.....	61
4.11 พระนางพญา พิมพ์สังฆาฏิ พิมพ์เล็ก เนื้อดินเผาสีเขียว กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	62
4.12 พระนางพญา พิมพ์เทวดา หรือที่เรียกว่า “พิมพ์อกแพบ”	63
4.13 พระนางพญา พิมพ์อกนูนเล็ก เนื้อดินเผาสีแดง กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก.....	63
4.14 พระนางพญาพิมพ์พิเศษ.....	64

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกัน อยู่ตลอดเวลา การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ของมนุษย์แล้ว การสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมาก ในปัจจุบัน การ สื่อสารมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารมีประโยชน์ทั้ง ในแง่บุคคลและสังคม การสื่อสารทำให้คนมีความรู้ มีโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น (สุปรیتی สุวรรณบุรณ์, 2555) การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคม เจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถ สืบทอดพัฒนา การเรียนรู้ รับรู้วัฒนธรรมและสังคมของตนเองได้ การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญในการ พัฒนาประเทศ สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน และสังคมในทุกด้าน การสื่อสารก่อให้เกิด การประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคมช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนในสังคม ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี สะท้อนให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิตของผู้คน ช่วยดำรง สังคมให้อยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข (สุปรیتی สุวรรณบุรณ์, 2555)

ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนไทยเรียนรู้คุณสมบัติของ ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารเกี่ยวกับระบบโครงสร้าง ระบบสื่อสาร และระบบความหมาย ประกอบด้วยการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก การเรียนรู้ความถูกต้องเกี่ยวกับประโยค ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ประการสอง การเรียนรู้ ความถูกต้องเกี่ยวกับข้อความภาษาอังกฤษเพื่อ การสื่อสาร ได้แก่ การถ่ายโอน ความหมายคำ วลี ประโยค ตอนความ และเรียงความภาษาไทยไปเป็น คำ วลี ประโยค ตอนความ และเรียงความภาษาอังกฤษ และประการสุดท้าย การเรียนรู้ความถูกต้อง เกี่ยวกับภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร ได้แก่ การเรียนรู้คุณสมบัติของเสียง สำหรับการพูดกับการฟัง และการเรียนรู้คุณสมบัติของสัญลักษณ์ สำหรับการเขียนกับการอ่าน จัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพื่อ การสื่อสารผ่านกระบวนการถ่ายโอนความหมายในฐานะภาษาต่างประเทศสำหรับคนไทย มีความ จำเป็นต้องดำเนินการตามยุทธศาสตร์ "การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ" กล่าวคือ มีการเรียนรู้ทั้งส่วนที่ เรียกว่า หลักการ และ กิจกรรมปฏิบัติการ ทั้งนี้ กิจกรรมปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เพื่อให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบหรือยืนยัน ความถูกต้องของ ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และประการสอง เพื่อให้ผู้เรียนได้เตรียมความพร้อมที่จะเคลื่อนตัวหรือพัฒนาทักษะไปสู่ ความชำนาญ ในการสื่อสารภาษาอังกฤษในขั้นตอนถัดไป การสื่อสารภาษาอังกฤษ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร สามารถเข้าใจข้อมูลข่าวสารได้ถูกต้องตรงกัน รวมทั้งสามารถสื่อสารด้วยข้อมูลข่าวสารที่ หลากหลายประเด็น ทั้งนี้ ขั้นตอนนี้ผู้เรียนมีความจำเป็นต้องเรียนรู้เนื้อหาในปัจจุบันถือว่าเป็นยุคแห่ง

เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือที่เรียกว่ายุค IT ข้อมูลหรือความรู้ต่าง ๆ สามารถสืบค้นได้จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) ที่นำเสนอไว้อย่างหลากหลายทั้งเนื้อหาและรูปแบบและโดยมากจะเป็นภาษาอังกฤษ ดังนั้นหากผู้ใดที่มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดีย่อมสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพกว่าผู้ที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ต้องการเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวสถานที่นั้นๆ ได้คือ “ภาษา” ภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สำหรับการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน มนุษย์ทุกชาติต่างก็มีภาษาที่ใช้เพื่อสื่อสารภายในวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันมนุษย์ก็เดินทาง “ท่องเที่ยว” ทั่วโลก

ดังนั้น ภาษาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross Cultural) แต่โช้วแค่มีภาษา แล้วจะทำให้มนุษย์เข้าใจกันได้เสมอไป การสร้างความเข้าใจกันนั้น ต้องอาศัยการสื่อความหมายที่ดีด้วยเช่นกันและจากความสำคัญดังกล่าวนี้เอง จึงทำให้คณะกรรมการองค์การวิชาชีพด้านมรดกวัฒนธรรม หรือไอโคโมส (ICOMOS) ได้ประกาศใช้ “กฎบัตรไอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม” เพื่อให้การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปอย่างเหมาะสม ดังที่องค์การไอโคโมส ประเทศไทย (2012) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการสื่อความหมายไว้ว่า “จากหลักฐานวัตถุของชุมชนและอารยธรรมในอดีตที่ดำรงอยู่อย่างมากมายหลากหลาย การเลือกสรรว่าเราจะสงวนรักษาสิ่งใด สงวนรักษาอย่างไร และจะนำเสนอสิ่งนั้นๆต่อสาธารณชนอย่างไร เหล่านี้เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมายของแหล่ง และองค์ประกอบดังกล่าวเป็นตัวแทนของทัศนคติของทุกๆ ชั่วคนว่า สิ่งใดมีความหมาย สิ่งใดมีความสำคัญ และเหตุใดหลักฐานวัตถุจากอดีตจึงควรได้รับการส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลัง” ได้มีการประชาสัมพันธ์หลายๆ ด้านในประเด็นการสื่อความหมายได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางในแหล่งท่องเที่ยวตามประเทศต่างๆ ทั่วโลก ทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ กลยุทธ์ทางการตลาดที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว ได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามที่ท้าทาย สำหรับแวดวงการท่องเที่ยว อันได้แก่ อะไรคือสิ่งที่ควรสื่อเพื่อให้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีความเข้าใจใน แหล่งท่องเที่ยว คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวคืออะไร และจะส่งผ่านไปยังผู้มาเยือน (Visitors) อย่างไรบ้าง (ไอโคโมส ประเทศไทย, 2012) และประเด็นสำคัญคือ การเลือกเนื้อหาเพื่อสื่อความหมายสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีหลายกลุ่มนั้นจะต้องเลือกเนื้อหาใดมานำเสนอ นักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจในศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนา และชอบความสงบนั้น มักจะเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพ มีความรู้และมีจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อม อันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมให้ข้อมูลที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เลย

วัดนางพญา วัดนี้ตั้งอยู่หลังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุต่อจากวัดราชบูรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตต่อเชื่อมกัน โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่ นอกจากวิหาร

ซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เป็นวัดเล็กๆ กุฏิพระสร้างด้วยไม้ ทำนองเดียวกับวัดเล็กๆ “อุโบสถเป็นฝีมือช่างสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า วัดราชบูรณะนั้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นเมื่อเสด็จไปประทับอยู่เมืองนี้ กับวัดนางพญาอันอยู่ติดกันนี้ เข้าใจว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ พระอรรคมเหสีสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นกับวัดราชบูรณะ จึงได้ทรงสร้างในอุปจารเดียวกัน ภายในวัดทั้งสองนี้ไม่มีโบราณวัตถุสำคัญอย่างไร นอกจากโบสถ์ ซึ่งสร้างตามแบบฝีมือกรุงเก่าตามที่กล่าวมาแล้ว กับพระเจดีย์สูงใหญ่เท่านั้นเอง” สำหรับวัดนางพญานี้ ยังมีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง ซึ่งนักเลงพระเครื่องแสวงหากันมากในปัจจุบัน พระเครื่องวัดนางพญานี้ มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” สันนิษฐานว่า ผู้สร้างพระนางพญาคือ พระวิสุทธิกษัตริย์ พระมเหสีของพระมหาธรรมราชา และทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงสร้างพระนางพญาขึ้นในคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดราชบูรณะ ราวปี พ.ศ. 2090 – 2100 ขณะนั้นพิษณุโลกเป็นเมืองลูกหลวง และพระองค์ดำรงพระอิสริยยศเป็นแม่เมืองสองแคว และพระมหาธรรมราชาทรงพระอิสริยยศที่ พระอุปราช แห่งแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิ กรุงศรีอยุธยา พื้นที่ติดกับวัด พระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) โดยมีถนนจำลองคั่นกลาง นอกจากนั้นอยู่ติดกับวัดราชบูรณะ แต่ปัจจุบันถนนสายมิตรภาพตัดผ่าน ทำให้วัดนางพญากับวัดราชบูรณะ ตั้งอยู่คนละฝั่งถนน ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในวันที่ 27 กันยายน 2479 เฉพาะวิหาร ปัจจุบันเป็นอุโบสถ และเจดีย์ย่อมุมไม้สิบ 2 องค์ สำหรับประวัติวัดนางพญา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เมื่อ 13 พฤษภาคม ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) ความว่า ออกจากศาลาการเปรียญไปวัดนางพญาดูระฆังใหญ่ปากกว้างประมาณ 2 ศอก เป็นระฆังญวนทำด้วยเหล็ก แล้วไปดูวิหาร เล็กกว่า วัดราชบูรณะหน่อยหนึ่ง นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินยังวัดนางพญาเมื่อ 16 ตุลาคม ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) เมื่อเสร็จการจุดเทียนชัยแล้ว ไปดูวัดนางพระยา ซึ่งอยู่ติดต่อกับวัดมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) ด้านหลังพระอุโบสถ มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสององค์ใหญ่ มีขนาดฐานกว้าง 9.10+9.10 เมตร สูง 11.60 เมตร ยังปรากฏชั้นฐานแข่งสิงห์อยู่สองชั้น สภาพค่อนข้างชำรุดทรุดโทรม ลักษณะศิลปะอยุธยาตอนปลายต่อรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองเล็ก มีขนาดฐานกว้าง 3.70+3.70 เมตร สูง 7.95 เมตร ยังปรากฏฐานแข่งสิงห์รองรับองค์ระฆังอยู่และบัวกลุ่มด้านบนยอดเหนือชั้นบังลังก์ขึ้น สภาพค่อนข้างชำรุดแตกหักไม่ต่างกัน วัดนางพญาแห่งเดิมที่ไม่มีพระอุโบสถ จะมีเพียงแต่พระวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้องสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธานเป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 พระครูบวรชินรัตน์ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญาในขณะนั้น ได้บูรณะแปลงพระวิหารหลังนี้ให้เป็นพระอุโบสถ โดยการก่อสร้างขึ้นใหม่หมดทั้งหลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 20 เมตร ทำให้ไม่สามารถที่จะศึกษาสภาพของพระวิหารโบราณหลังเดิมได้เลย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานพระฤกษ์การสร้างอุโบสถ ณ วันพุธที่ 19 มกราคม พ.ศ.2521 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2506 ส่วนการขุดพบพระกรุครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2444 พระพิมพ์นางพญาถูกบรรจุไว้บนหอร่องขึงของเจดีย์ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด ต่อมาเมื่อเจดีย์หักพังลงมา พระนางพญา จึงตกลงมาปะปนกับซากเจดีย์ และกระจายทั่วไปในบริเวณวัด ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองพิษณุโลก เพื่อทอดพระเนตรการหล่อพระพุทธรูปชินราชจำลอง ณ ศาลาเล็กที่สร้างไว้เพื่อรับเสด็จ การพบกรุพระนางพญาดังกล่าว ได้มีการนำตุลเกล้าฯ ถวาย ส่วนหนึ่งนำกลับไปกรุงเทพฯ แต่ยังมีเหลืออยู่ที่วัดอีกจำนวนมาก และใน พ.ศ. 2497 มีการพบกรุวัดนางพญาตรงซากปรักหักพังหน้ากุฏิสมภารถนอม เจ้าอาวาส ขณะขุดหลุมเสามีพระพิมพ์นางพญาจำนวนมาก แต่ผู้คนไม่ได้เก็บไปเป็นของตัวเอง ถูกทิ้งไว้ภายในวัดเหมือนเดิม แต่ภายหลังมีผู้คนเก็บไปเป็นสมบัติของตัวเองจนหมด เพราะเห็นเป็นพระเก่า

พระพิมพ์นางพญา เป็นพระเนื้อดินเผา มีชื่อเสียงโด่งดัง ซึ่งถูกจัดอยู่ในชุด “เบญจภาคี” พระนางพญากำเนิดที่ “วัดนางพญา” พิษณุโลกความจริงวัดนางพญาก็คือเป็นวัดที่มีพื้นที่ติดกับ “วัดราชบูรณะ” ต่อมาภายหลังได้สร้างถนนมิตรภาพผ่ากลางเลยกลางทำให้วัดทั้งสองสองวัดแยกจากกัน ส่วนการค้นพบพระนางพญาในยุคหลังประมาณ พ.ศ.2470 องค์พระเจดีย์ด้านตะวันออก ของวัดนางพญา ได้พังลง เจ้าอาวาสในยุคนั้นคือ พระอธิการถนอม ได้ให้ชาวบ้าน และพระเณรช่วยกันขนเอาดิน และเศษอิฐ เศษปูน จากซากเจดีย์ลมนั้นมาถมคูน้ำ ต่อมาอีกหลายปีกลายเป็นตงกล้วย เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2485 ชาวบ้านได้หนีภัยสงคราม เข้าไปหลบอยู่ในตงกล้วย และได้ทำการขุดหลุมหลบภัย จึงพบพระพญากระจายตัวจมอยู่ใต้พื้นดิน และการพบกรุพระนางพญาครั้งสุดท้ายพบที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก อีกครั้ง เมื่อมีการทำท่อระบายน้ำ ในบริเวณวัดประมาณปี พ.ศ.2532 จากข้อสันนิษฐาน พระนางพญา ผู้ที่สร้างคือ “พระวิสุทธิกษัตริ” มเหสีของ “สมเด็จพระมหาธรรมราชา” ผู้ที่ได้สร้างหรือปฏิสังขรณ์วัดราชบูรณะ ซึ่งเป็นบริเวณที่พบพระนางพญานั้นเอง เข้าใจว่าการสร้างพระนางพญานั้นประมาณปี พ.ศ. 2090 – 2100 หรือประมาณสี่ร้อยกว่าปี พระนางพญา เป็นพระรูปทรงสามเหลี่ยมทุกพิมพ์นั่งปางมารวิชัยไม่ประทับบนอาสนะหรือมีฐานรองรับรูปทรงงดงามแทบทุกพิมพ์โดยเฉพาะจะเน้นบริเวณอกที่ตั้งนูนเด่นและลำแขนทอดอ่อนช้อยคล้ายกับ “ผู้หญิง” จึงเรียกพระพิมพ์นี้ว่าพระพิมพ์ “นางพญา” อีกประการหนึ่งก็คือผู้ที่สร้างก็คือ “พระวิสุทธิกษัตริ” นั่นเอง

ลักษณะของพระนางพญา พระส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ ที่ละเอียดอ่อนจะมีน้อยกว่ามาก มีทั้งหมด 7 พิมพ์ด้วยกัน คือ

พิมพ์เข้าโค้ง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่พิมพ์หนึ่ง 2. พิมพ์เข้าตรง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่ โดยเฉพาะพิมพ์เข้าตรง แยกออกเป็น

พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรง “ธรรมดา” กับพิมพ์เข้าตรง “มือตกเข้า” แต่ทั้งสองพิมพ์ ถือว่าอยู่ในความนิยมเหมือนกันทั้งคู่

พิมพ์อกนูนใหญ่ ถือเป็นพิมพ์ใหญ่

พิมพ์สังฆาฏิ ถือเป็นพิมพ์กลาง

พิมพ์อกแพบ (หรือพิมพ์เทวดา) ถือเป็นพิมพ์เล็ก

พิมพ์อกนูนเล็ก ถือเป็นพิมพ์เล็ก

พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าปวง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

พระนางพญา ลักษณะของเนื้อจะเหมือนกันหมด ผิดกันแต่พิมพ์ทรงเท่านั้น ส่วนทางด้านพุทธคุณนั้นยอดเยี่ยมทางด้านเมตตามหานิยม และแคล้วคลาดเป็นเลิศ สมกับเป็นหนึ่งในห้าชุดของชุดเบญจภาคีนั่นเอง เป็นพระดินเผาที่มีเนื้อหยาบที่สุดในบรรดาพระเนื้อดินชุดเบญจภาคี อีกทั้งยังฝังจมนดิน ซึ่งเป็นดินเหนียวริมน้ำเป็นเวลานานนับร้อยปี เนื้อพระจึงรักษาสภาพความแกร่งไว้ได้เป็นอย่างดี จุดเด่นของเนื้อพระนางพญา คือ มวลดินประเภทเม็ดทรายที่แทรกปนอยู่ในเนื้อเป็นจำนวนมากเรียกกันว่าเม็ดแร่ ขนาดสัดส่วนของเม็ดทรายจะต้องใกล้เคียงกันทั่วองค์พระ เพราะเป็นเนื้อที่ผ่านการกรองมาแล้ว

ศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนา เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคม และศาสนา ในทางดั่งมาวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตามสภาพสังคมและศาสนาอยู่ตลอดเวลา เช่นกัน ศิลปวัฒนธรรมคือวัฒนธรรมในเชิงศิลปะ ศิลปะ กินความกว้างทั้ง ทัศนศิลป์ วรรณกรรม นาฏศิลป์ ดนตรีสถาปัตยกรรม รวมทั้งการประยุกต์ความงามไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ในชีวิต และการประยุกต์ความงามไปสู่วิถีการดำรงชีวิตด้วยเช่นกัน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำริบ่อยครั้งที่แสดงความห่วงใย ทั้งวัฒนธรรมในภาพกว้างของสังคมและศิลปวัฒนธรรมที่เป็นภาพสะท้อนของสังคม พระองค์ทรงมีพระบรมราโชวาท แก่คณะนาฏศิลป์จากกรมศิลปากร ซึ่งจะเดินทางไปเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมไทย ณ ประเทศออสเตรเลียวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2513 ความตอนหนึ่งดังนี้

“คำว่าวัฒนธรรม นี้ จะแปลว่าอะไรก็ได้แล้วแต่จะตีความ ความจริงแปลว่า ความเจริญ ความก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมในที่นี้ก็คงจะบ่งถึงว่า มีความเจริญมาช้านาน ไม่ใช่มีความเจริญก้าวหน้า แต่มีความเจริญมาเป็นเวลาช้านาน ต่อเนื่องมาและจนกระทั่งฝังอยู่ในสายเลือด แต่ถ้าเราไปแสดงตนว่ามีวัฒนธรรมว่ามีฝีมือ เท่านั้นเองก็ไม่พอ ต้องแสดงว่าวัฒนธรรมของเราอยู่ในเลือด วัฒนธรรม ไทยมีความอ่อนโยน ก็ต้องเป็นคนอ่อนโยนทั้งในเวลาที่มาแสดง ทั้งนอกเวลาแสดง วัฒนธรรมหมายถึงว่าเป็นคนที่มีความคิดสูงด้วย อย่างเราบอกว่าคนนี้มีวัฒนธรรมหรือคนที่ไม่มี วัฒนธรรม หมายความว่าคนนี้หยาบคายหรือคนนี้อ่อนโยน มีความสุภาพเรียบร้อย ก็แสดงว่าสุภาพ

เหมือนกัน ให้เห็นว่าความสุภาพอ่อนโยนนั้น อยู่ในเลือดของคนไทย”... (ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทฯ (2513), 2555 หน้า 127)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มุ่งเน้นที่จะผลักดันนโยบายและแนวทางการโดยการเผยแพร่แนวคิดส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในตนเอง สถานที่ใดที่มีความโดดเด่นทางธรรมชาติก็ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว นั้นได้นำมาสู่การปรับตัวของระบบการท่องเที่ยว และระบบการจัดการท่องเที่ยว โดยแสวงหาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เพื่อตอบสนองความต้องการและทดแทนการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมแบบเดิมๆ ซึ่งแนวคิดในการนำเสนอการท่องเที่ยว ทางเลือกใหม่มีชื่อเรียกหลากหลาย และการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมและแพร่หลายก็คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นและเอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจกับชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ (วิลาส, 2538)

ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้เห็นความจำเป็นที่จะสื่อความหมายเอกลักษณ์ของวัดนางพญา เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวต่างชาติได้อย่างไร คำถามว่าอะไรคือเอกลักษณ์ของวัดนางพญา พร้อมทั้งการสื่อความหมายเป็นสิ่งที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คณะกรรมการองค์การวิชาชีพด้านมรดกวัฒนธรรมหรืออโคโมส (ICOMOS) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อความหมายไว้ว่า “จากหลักฐานวัตถุของชุมชนและอารยธรรมในอดีตที่ดำรงอยู่อย่างมากมายหลากหลาย การเลือกสรรว่าเราจะสงวนรักษาสິงใด สงวนรักษา อย่างไร และจะนำเสนอสิ่งนั้นๆต่อสาธารณชนอย่างไร เหล่านี้เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมาย และองค์ประกอบดังกล่าวเป็นตัวแทนของทัศนคติของทุกๆ ชั่วคนว่า สิ่งใดมีความหมาย สิ่งใดมีความสำคัญ และเหตุใดหลักฐานวัตถุจากอดีตจึงควรได้รับการส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลัง ” (กฎบัตรอโคโมส, 2555, หน้า 12)

ด้วยปัจจัยเหล่านี้หากมิได้มีการศึกษาค้นคว้า หรือวิจัยในเอกลักษณ์ของ วัดนางพญา มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญให้แก่อนุชนรุ่นหลังของชาติไทย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับรู้แล้ว อาจส่งผลให้วัดนางพญาแห่งนี้มิได้เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวอีกต่อไป ด้วยความตระหนักในปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้สอนภาษาอังกฤษ จึงสนใจในการทำวิจัยเพื่อหาเอกลักษณ์ของวัดนางพญา และออกแบบเนื้อหาภาษาอังกฤษในการสื่อความหมายเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาของวัดนางพญา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวนี้สืบไป

โครงการบริการวิชาการ การอบรมภาษาอังกฤษด้านพระพุทธศาสนาสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัดที่สำคัญ วัฒนธรรมและประเพณีไทยต่างๆ เป็นภาษาอังกฤษ เนื้อหาของหลักสูตรเป็นประโยชน์ต่อผู้อบรมและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องและศึกษาต่อในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในระดับสูงในด้านภาษาอังกฤษ และ

รับรู้ถึงประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยที่สวยงาม จึงนำไปสู่การวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว กับการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้เองจึงทำให้ ได้มีแนวทางที่จะสื่อความหมายเป็นภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ก็ต้องมีการศึกษาเนื้อหาที่ถูกต้องกับการสื่ออย่างเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาด้วย ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงทำการศึกษาเฉพาะประเด็นการสื่อความหมายโดยใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้ข้อมูลวัดนางพญา เพื่อสร้างความเข้าใจและความรู้ในวัดนางพญาซึ่งเป็นสถานที่อยู่ใกล้วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปชินราช ทั้งนี้เป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมด้าน พุทธศาสนาเพื่อให้ผู้มาเยือนกับสถานที่ท่องเที่ยวมีความรู้ คำศัพท์ที่สำคัญๆ แก่การสื่อสารอันมีคุณค่าที่สำคัญ (Value of Significance) ของสถานที่แห่งนี้ และส่งผ่านคุณค่าเหล่านี้ไปยังนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจในการชมสถานที่ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ต่ออนิสิต นักศึกษาที่ศึกษาภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์และประชาชนรุ่นหลังต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
- 1.2.2 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
- 1.2.3 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหาความรู้ที่เป็นความจริง จากแหล่งรากเง้าของข้อมูลโดยแท้ เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อของวัดนางพญาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ ในจังหวัดพิษณุโลก

1.3.2 ขอบเขตด้านรูปแบบการวิจัย

1.3.2.1 รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบประวัติศาสตร์วัดนางพญาด้านศิลปวัฒนธรรม พุทธศาสนา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1.3.2.2 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมัคคุเทศก์นำเที่ยววัดนางพญา

เพื่อให้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อของวัดนางพญาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยในรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) แหล่งข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์วัดนางพญา ด้านศิลปวัฒนธรรม พุทธศาสนา แหล่งข้อมูลเชิงเอกสาร อาทิเช่น บทความเชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ของไทย เอกสารที่เผยแพร่ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในส่วนของเอกสารที่เผยแพร่ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับวัดนางพญา ด้านศิลปวัฒนธรรม เอกสารเพื่อการปฏิบัติงาน เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ และหนังสือทางประวัติศาสตร์ต่างๆ นอกจากแหล่งข้อมูลในรูปเอกสารต่างๆ

1.3.2.3 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ในการศึกษาครั้งนี้ ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ต้องการสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของวัดนางพญาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ระบบการบริหารจัดการวัดนางพญา โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 5 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาวัดนางพญาซึ่งเป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ในหน้าที่ต่างๆ ณ วัดนางพญา ไม่น้อยกว่า 5 พรรษา

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา เพื่อการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย จำนวน 5 คน โดยทำการสอบถามข้อมูลและข้อคิดเห็นตลอดจนประเด็นต่างๆที่สำคัญที่มาจากอัตวิสัย (Subjective) ของนักท่องเที่ยวผู้นั้นๆ

3) กลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญา ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 5 คน โดยเป็นมัคคุเทศก์จิตอาสาที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร

1.3.2.4 ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลาของการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เชิงลึก นำผลสัมภาษณ์มาสังเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

1.3.2.5 สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมา

เผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

1.3.2.6 สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

1.3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.3.3.1 การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1.3.3.2 กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 3 คน ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ในหน้าที่ต่างๆ ณ วัดนางพญา ไม่น้อยกว่า 5 พรรษา

1.3.3.3 กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา จำนวน 10 คน โดยทำการสอบถามข้อมูลและข้อคิดเห็นตลอดจนประเด็นต่างๆ ที่สำคัญที่มาจากอัตวิสัย (Subjective) ของนักท่องเที่ยวนั้นๆ

1.3.3.4 กลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา จำนวน 5 คน โดยเป็นมัคคุเทศก์จิตอาสาที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร และมีประสบการณ์ในงานไม่น้อยกว่า 5

การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย โดยร่วมกับตัวแทนชุมชน เช่น หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู นักเรียนและตัวแทนประชาชน ที่เกี่ยวข้องด้านศิลปะและวัฒนธรรม

1.3.4 ขอบเขตแหล่งด้านข้อมูล

1.3.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม เอกลักษณ์ เอกสาร ตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง

1.3.4.2 รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศิลปะและวัฒนธรรม

1.3.4.3 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ศิลปะ หมายถึง ใช้เป็นสิ่งแทนหรือถ่ายทอดแบบธรรมชาติ เหตุการณ์ และบุคคล เพื่อจัดวัตถุแห่งพหุนาการ (Sensous matter) เช่น สี แสง เสียง เป็นต้น ให้เป็นระเบียบอย่างน่าดูชม ชวนให้เพลิดเพลิน และการแสดงออกซึ่งอารมณ์หรือความรู้สึกของมนุษย์นั่นเอง

วัฒนธรรม หมายถึง รากเหง้าพัฒนาการของคนนิรนามที่ผ่านจากยุคหิน เดิบโต ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสืบต่อมาจากสภาพของกาลเวลา เกิดการพัฒนาสังคมให้เกิดการมีสุขภาพสบายใจในการดำรงชีพ การประพฤติปฏิบัติทางด้านการศาสนา การใช้ภาษาถิ่นภาษาชาติ การสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อ

พัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสม สวยงาม ตลอดจนสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีเกียรติภูมิ ไม่เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของคนต่างชาติต่างภาษา ต้องรักษา สืบทอดและพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อเราจะได้อยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสม

วัดนางพญา หมายถึง วัดซึ่งอยู่ติดต่อกับวัดมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) ด้านหลังพระอุโบสถ มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสององค์ใหญ่ มีขนาดฐานกว้าง 9.10+9.10 เมตร สูง 11.60 เมตร โดยมีถนนจากรอบคูคันกลาง นอกจากนั้นอยู่ติดกับวัดราชบูรณะ แต่ปัจจุบันถนนสายมิตรภาพตัดผ่าน ทำให้วัดนางพญากับวัดราชบูรณะ ตั้งอยู่คนละฝั่งถนน

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1.5.1 ได้เนื้อหาข้อมูลศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
- 1.5.2 ได้องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
- 1.5.3 นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับรู้และเข้าใจข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว และได้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์วัดวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
- 1.5.4 สามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยทั้งรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ไปเผยแพร่เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรม วัดนางพญา” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม
2. แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อความหมาย
 - 3.1 กระบวนการสร้างความหมาย
 - 3.2 ความหมายของการสื่อความหมาย
 - 3.3 วัตถุประสงค์ของการสื่อความหมาย
 - 3.4 ประเภทของการสื่อความหมาย
 - 3.5 กฎบัตรอโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
4. แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร
 - 4.1 ความหมายทฤษฎีการสื่อสาร
 - 4.2 ประเภททฤษฎีการสื่อสาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยว
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม

2.1.1 ความหมายวัฒนธรรม

วิถีชีวิต ไทยครอบคลุมเรื่องราวขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวิถีชีวิต โดยการตั้งสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ขึ้นในปี พ.ศ. 2483 แล้วออกพระราชกำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งเสริมสนับสนุนสร้างสรรค์แนวทางใหม่มาบังคับให้ราษฎรปฏิบัติ แทนรูปแบบประเพณีดั้งเดิม โดยที่คำว่า วัฒนธรรมยังไม่เป็นที่เข้าใจของประชาชนแพร่หลายเช่นปัจจุบันนี้ คำว่า วัฒนธรรม จึงเป็นศัพท์บัญญัติที่คนสมัยนั้นนิยม ใช้กันแพร่หลายโดยคนเป็นจำนวนมากไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า คำนี้มีความหมายอย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้างเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างไร แบบเดียวกับคำว่า โลกาวัดที่ กำลังแพร่หลายในปัจจุบัน ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ ให้คำภาษาไทยของคำว่า

“วัฒนธรรม” ขึ้นมาครั้งแรก ซึ่งมาจากคำว่า Culture หมายถึง “พฤติกรรม” ที่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา ต่อมาได้แก้ไขคำว่า พฤติกรรม เป็นวัฒนธรรม นัยว่า คำว่า วัฒนธรรม แปลว่า เจริญ งอกงามตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน .ศ. 2542 (2546, 1058) ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรม คือสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ในมาตรา 4 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 , 2) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกรู้สึกนึก คิดในสถานการณ์ต่างๆที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ และซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และ มนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทาง สังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (ธรรมจักร พรหมพวย : ออนไลน์)

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรม (Culture)

ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรมในภาษาอังกฤษนั้น กล่าวถึงประวัติของคำว่า Culture โดยมีใจความว่า คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ใช้เรียกกันในวิชามานุษยวิทยาสมัยปัจจุบัน (Modern anthropology) กับในวิชาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นคำที่เล็งถึงมรดกทางสังคม (Social heritage) มรดกทางสังคมนี้ ก็หมายถึงลักษณะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก ลักษณะเฉพาะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ นับเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันต่อไป และได้มีความเปลี่ยนแปลงคลี่คลาย หรือเจริญงอกงามขึ้นตามยุคตามคราว (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2500, 4-8)

ลักษณะและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2544 : 2) กล่าวว่า วัฒนธรรมไทย มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย อันเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของความมั่นคงของชาติ ประเทศไทยมีแบบอย่างทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาเป็นเวลาช้านาน แม้ประเทศจะผ่านภาวะวิกฤติมาหลายครั้งหลายครา และต้องเผชิญกับการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจากชาติอื่นๆ แต่ประเทศไทยก็ยังคงรักษาความเป็นไทยมาได้โดยตลอด ด้วยไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ลักษณะของวัฒนธรรมไทยว่าเป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีความเกี่ยวโยงกันกับแบบอื่นๆ ซึ่งมีดังนี้ วิธาน (สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน , 2533, 92)

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ได้รับการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมความเชื่อมีความหมายอยู่หลายนัย ซึ่งท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2542 (2546, 1093-1165) เห็นว่า ในภาษาสันสกฤต ใช้คำว่า ศรัทธา และภาษาบาลีใช้คำว่า สัทธา หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใส เช่น สิ้นศรัทธา ฉันมีศรัทธาในความดีของเขา บางทีก็ใช้คู่กับ คำ ประสาทะ เป็นศรัทธาประสาทะ เชื่อ เลื่อมใส เช่น เขาศรัทธาในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ.

ประเภทของขนบธรรมเนียมประเพณี

สุวรรณ เพชรนิล (2532, 101-102) กล่าวถึงชนิดของประเพณีว่ามี 3 ประเภท คือจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี มีอธิบายโดยสังเขปดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่บรรพชนได้ถือประพฤติกันมาแต่อดีตกาล ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นความผิด ส่วนใหญ่เป็นหลักศีลธรรมของสังคม ที่สังคมถือว่าเป็นคุณค่าแก่ส่วนรวม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกสังคมลงโทษ เช่น หลักกตัญญูกตเวทิต์ที่ลูกควรมีต่อบิดามารดา เมื่อท่านแก่เฒ่าชรา เป็นหน้าที่บุตรธิดาจะพึงเลี้ยงดู ถ้าบุตรธิดาคนใดละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ทอดทิ้งให้ท่านลำบากทุกข์ยาก สังคมก็จะลงโทษบุตรธิดาว่าเป็นคนอกตัญญู ผู้ที่ถูกสังคมลงโทษก็จะมีใครคบค้าสมาคมด้วย เป็นต้น

2. ขนบประเพณี เป็นระเบียบปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา ทั้งที่กำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติโดยตรง และทั้งที่รู้จักโดยปริยาย เช่น ระเบียบแบบแผนของโรงเรียน วิทยาลัยมหาวิทยาลัย ทหาร ตำรวจ และหน่วยราชการต่างๆ เช่น ระเบียบในการรับสมัคร การสอบไล่ การขอจบการศึกษา เป็นต้น ตลอดจนระเบียบ กฎ กติกา ประจําต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถือปฏิบัติกันมา การล่วงละเมิดขนบประเพณี แล้วแต่ละสถาบันจะพิจารณาโทษตามกฎหมายที่ได้วางไว้

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมา โดยไม่ปรากฏระเบียบ แบบแผนอย่างขนบประเพณี ไม่ถือเป็นกฎผิดชัดเจนอย่างจารีตประเพณี เป็นเพียงนิยมประพฤติตามๆ กันมา การประพฤติผิดธรรมเนียมประเพณี ไม่เป็นความผิดเสียหายอย่างชัดเจน นอกจากถือกันว่าเป็นการขาดการศึกษาอบรม ธรรมเนียมประเพณีนั้น เกี่ยวกับกิริยามรรยาท การพูด การบริโภค การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น

วัฒนธรรมจึงมีสถานภาพ 2 แบบ คือ

1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) คือ รากเหง้าพัฒนาการของคนนิรนามที่ผ่านจากยุคหิน เด็บโต ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสืบทอดมาจากสภาพของกาลเวลา และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคมจนถึงปัจจุบันต้องรักษาไว้ไม่ให้สูญ เพื่อเกื้อกูลเกียรติภูมิของท้องถิ่น

2. วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture) คือ แบบแผนการพัฒนาสังคมให้เกิดการสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ (อาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย) การประพฤติปฏิบัติทางด้านการศาสนา การใช้ภาษาถิ่นภาษาชาติ การสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสมสวยงาม ไม่รกรกรตา รกใจ ตลอดจนสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีเกียรติภูมิ ไม่เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของคนต่างชาติต่างภาษา ต้องรักษา สืบทอดและพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อเราจะได้อยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสม (กรมศิลปากร, 2545, หน้า 18)

ทฤษฎีศิลปะ

นักปรัชญามีทรรศนะเกี่ยวกับศิลปะแตกต่างกันมากมาย ตามแต่จะให้ความสำคัญจากมุมมองใดเป็นสำคัญ บ้างก็พยายามที่จะอธิบายศิลปะอย่างรวบรัดที่สุดแต่สามารถกินความได้ถึงศิลปะทุกแขนง เช่น นิยามที่ว่า ศิลปะคือการแสดงออกอันไม่มีจำนวนเป็นเขตสุด นับตั้งแต่สิ่งที่ยากที่สุด เช่น ถ้วยแก้ว เป็นต้น ไปจนถึงสิ่งที่ยากที่สุด เช่น ภาพเขียน ดนตรี วรรณคดี เป็นต้น และบ้างก็พยายามที่จะกล่าวให้กระชับขึ้นอีกว่า ศิลปะคือการจัดสิ่งที่มีรูปร่างทางเพทนาการเสียใหม่ให้เป็นระเบียบ (เพทนาการ เช่น สี เสียง แสง เป็นต้น) ดังนั้น จึงสามารถจำแนกศิลปะออกเป็นหลายประเภทหลายชนิด เช่น

1. ประยุกต์ศิลป์ (Applied Arts)
2. พาณิชยศิลป์ (Commercial Arts)
3. มัณฑนศิลป์ (Decorative Arts)
4. บริสุทธิ์ศิลป์ (Pure Arts)

และบางท่านได้แบ่งศิลปะออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ทัศนศิลป์ (Visual Arts) คือ ศิลปะที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา เช่น รูปปั้น ภาพเขียน เป็นต้น

2. โสตศิลป์ (Auditory Arts) คือ ศิลปะที่ฟังได้ด้วยหู คือ ดนตรี

3. สัญลักษณ์ศิลป์ (Symbolic Arts) คือ ศิลปะที่เป็นสัญลักษณ์ คือ วรรณคดี บทกวี เป็นต้น

4. ศิลปะผสม (Mixed Arts) คือ ศิลปะที่เอาศิลปะอย่างน้อย 2 ชนิดขึ้นไปมาผสมผสานกัน เช่น การเต้นรำ การละคร ภาพยนตร์ เป็นต้น เต้นรำ ประกอบด้วยทัศนศิลป์และโสตศิลป์ การละครประกอบด้วยทัศนศิลป์ โสตศิลป์ และสัญลักษณ์ศิลป์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี นักศิลปะกับนักสุนทรียศาสตร์ต่างก็มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจในเรื่องความมุ่งหมายของศิลปะ ดังเกิดคำถามที่ว่า ศิลปะนั้นทำขึ้นเพื่ออะไร บ้างก็ถือว่าความมุ่งหมายของศิลปะก็คือ เพื่อใช้เป็นสิ่งแทนหรือถ่ายทอดแบบธรรมชาติ เหตุการณ์ และบุคคล บ้างก็ถือว่า เพื่อจัดวัตถุแห่งเพทนาการ (Sensous matter) เช่น สี เสียง แสง เป็นต้น ให้เป็นระเบียบอย่างน่าดูชม ชวนให้เพลิดเพลินเท่านั้น และบ้างก็อธิบายว่า เพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์หรือความรู้สึกของมนุษย์นั่นเอง จาก

ทัศนะเหล่านี้ได้พัฒนาหลายมาเป็นทฤษฎีทางศิลปะจำนวนมากมาย ดั่งจะได้กล่าวถึงสาระสำคัญของแต่ละแนวคิดทฤษฎีโดยสังเขป

1. ศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ (Art as representation)
2. ศิลปะคือรูปทรง (Art as pure form)
3. ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ (Art as expression)

ในทฤษฎีที่ว่าศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ นั้น เป็นทฤษฎีที่เก่าแก่กว่าทฤษฎีอื่น ถือว่าศิลปะนั้นถ้าไม่เป็นประเภท Representational ก็เป็นประเภท Non-representation ประเภทแรกได้แก่ภาพเขียนสิ่งธรรมชาติ ประเภทหลังก็ได้แก่ภาพเขียนที่แสดงความวิจิตรพิสดารของสีสันต่างๆ โดยไม่เป็นภาพเหมือนของสิ่งใดโดยเฉพาะเป็นตัวอย่าง ชาวกรีกโบราณถือว่า การลอกแบบธรรมชาติได้เหมือนมากที่สุด จัดว่าเป็นสิ่งที่สวยที่สุด ดังคำกล่าวของรอร์ริสโตเติล ที่ว่า “มนุษย์เป็นนักเลียนแบบโดยสัญชาตญาณ ละการเลียนแบบนั้นจะปรากฏออกมาในศิลปวัตถุ ที่ถือว่าการลอกแบบธรรมชาติเป็นศิลปะและสวยงาม ก็เพราะการลอกแบบธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทำได้ยากที่สุด ศิลปินในทฤษฎีนี้ มีความเห็นว่า ภารกิจสำคัญ 2 ประการของศิลปะ ก็คือ 1) การเลือกสรรสิ่งที่เหมาะสมที่สุดบรรดามีในโลกมารวมไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน และ 2) ใช้จินตนาการช่วยปลุกอารมณ์สุนทรีย์ให้เกิดแก่ผู้สนใจ นอกจากนี้ ศิลปะยังช่วยทำให้สิ่งไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตามธรรมดา กลายเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้อีกด้วย

ทฤษฎีเรื่องศิลปะคือรูปทรงนั้น ตามทฤษฎีนี้ถือว่า รูปทรงเท่านั้นที่มีความสำคัญในเรื่องคุณค่าทางสุนทรีย์ ส่วนการลอกแบบหรือความรู้สึก ให้ความสำคัญอะไรมาก คำว่ารูปทรง (Form) หมายถึงการจัดวัตถุแห่งเพทนาการ คือ แสง สี เสียง เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกันให้เป็นระเบียบเหมาะสมกับกาลเทศะที่มันควรจะอยู่ นักคิดกลุ่มฟอรัลลิสต์ (Formalist) ถือว่า ความสวยงามของศิลปะอยู่ที่รูปทรง รูปทรงทำให้เกิดความสนใจ รูปทรงเท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญในคุณค่าของสุนทรีย์ สิ่งอื่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย ความงามของศิลปะก็คือเอกภาพหรือความกลมกลืนของสิ่งที่ต่างกัน ส่วนประกอบของศิลปะจึงควรเป็นสิ่งที่ต่างๆ กัน แต่ถ้ามีสิ่งที่เหมือนๆ กันก็จะมีแต่ความซ้ำซาก ความรู้สึกทางสุนทรีย์ของศิลปินกลุ่มนี้ เป็นความรู้สึกที่มุ่งต่อรูปทางของงานศิลปะ มิใช่มุ่งแสวงหาอย่างอื่น ถ้าเป็นความรู้สึกหรือมุ่งแสวงหาอย่างอื่น อารมณ์ทางสุนทรีย์ก็จะหมดไปทันที งานศิลปะชิ้นเยี่ยมจะทำให้เกิดความรู้สึกแปลกใหม่ นำใจผู้ดูล่องลอยไปจากชีวิตจริงเข้าสู่โลกแห่งสุนทรีย์ ศิลปะจึงเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความตื่นเต้น คล้ายกับใช้กล้องขยายช่วยอ่านหนังสือที่ไม่ค่อยชัดเจนแจ่มกระจ่างขึ้น ฉะนั้น รูปทรงที่จัดว่าเป็นศิลปะนั้น มิใช่เฉพาะภาพเขียน ภาพปั้นเท่านั้น ดนตรีก็เป็นศิลปะประเภทนี้ด้วย เพราะดนตรีก็ต้องมีการผสมผสานเสียงให้กลมกลืนกันอย่างมีระเบียบ จึงเกิดความไพเราะลึกซึ้งขึ้น ดังนั้น ความงามที่ได้จากรูปทรงจึงไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งแทนอะไร หรือว่าจำลองแบบอะไรเลย และสำหรับทฤษฎีที่ว่าด้วย ศิลปะคือการแสดงออกทางอารมณ์นั้น ถือว่าศิลปะเป็นการแสดงออกของ

อารมณ์ภายในของมนุษย์ออกมา บางครั้งจะเห็นว่า ศิลปินได้แสดงอารมณ์บางอย่างที่เกินความเป็นจริงหรือนอกเหนือไปจากประสบการณ์ตามธรรมดาของเราออกมา ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เราเห็นว่า เขามีความความรู้สึกต่อสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อศิลปะคือการแสดงอารมณ์ แต่การแสดงอารมณ์ทุกอย่างมิได้เป็นศิลปะไปเสียหมด ลักษณะของการแสดงอารมณ์ที่เป็นศิลปะ ได้แก่

- เป็นการแสดงออกที่เป็นไปด้วยเจตนา คือตั้งใจแสดงออกมา
- เป็นการอารมณ์ที่มุ่งให้เกิดความสวยงาม
- เป็นการแสดงอารมณ์ที่มีพลังจิตใจให้เกิดความรู้สึกกว้างงามหรือไม่งาม
- สื่ออารมณ์ที่ใช้ในการแสดงอารมณ์ออกมานั้น เป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง เช่น

คำพูด สีสันทรวดทรง เป็นต้น

- เป็นการแสดงอารมณ์ที่มีเอกภาพทางอารมณ์
- อารมณ์ที่ศิลปินแสดงออกมานั้นมิใช่เป็นความรู้สึกของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นอารมณ์ของมนุษย์ทั่วไป

ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงถือว่า ทั้งรูปทรงและความหมาย มีความสำคัญต่อศิลปะด้วยกันทั้งคู่ คุณค่าทางสุนทรียะเกิดจากการสังเคราะห์ของรูปทรงกับความนั่นเอง ศิลปินจะแสดงอารมณ์ใดๆ ออกมาได้ ตนเองจะต้องได้สัมผัสกับอารมณ์ชนิดนั้นมาเสียก่อน แต่บางทีก็ไม่จำเป็น และเห็นว่าสิ่งที่สำคัญต่อการแสดงอารมณ์นั้นก็คือ จิตนาการ จินตนาการจะมีความรุนแรงเพียงใด ก็สามารถแสดงอารมณ์ที่ตนต้องการแสดงออกมาได้ดีเพียงนั้น ฉะนั้น ตามทฤษฎีนี้จึงสรุปว่า คุณค่าทางสุนทรียะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ศิลปินสามารถแสดงสิ่งที่ตนต้องการจะแสดงออกมานั้นได้มากน้อยเพียงไร ตามทฤษฎีนี้เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนอดที่จะแสดงความรู้สึกของตนเองให้ปรากฏออกมาทางพฤติกรรมทางกายไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์เศร้าหมองหรืออารมณ์สุข

ศิลปะประเภท Expression จึงให้ประโยชน์แก่เรา คือ

- ทำให้เราได้รับความพอใจชนิดที่เราไม่อาจจะทำได้โดยอาศัยเครื่องมืออย่างอื่น
- ช่วยให้ชีวิตได้รับประสบการณ์ที่เบาสบาย ซึ่งไม่อาจหาได้ในชีวิตประจำวัน
- สนองความต้องการทางอารมณ์โดยให้อารมณ์สะท้อนใจบางอย่างแก่เรา
- ช่วยทำให้อารมณ์ที่สับสนคลุมเครือแจ่มแจ้ง โดยการดึงเอาอารมณ์ที่ฝังอยู่ในส่วนลึกของ

จิตใจออกมาให้ปรากฏและเข้าใจได้ด้วยความรู้สึกธรรมดาๆ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์

เอกลักษณ์ (Identity)หรือในบางตำราทางวิชาการอาจใช้คำว่า “อัตลักษณ์” ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร เป็นคำตอบเป็นตอบของคำถามที่ว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันคือใครในสายตาผู้อื่น” ซึ่งบุคคลหนึ่งๆ จะมี

หลายเอกลักษณ์ หมายถึงการมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้นอาชีพ การเมือง ศาสนาดังนั้นในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม บุคคลหนึ่งๆ จะมองตนเองในหลายๆ แง่มุมตัวอย่างเช่น นาย ก. มองตนเองว่า เป็นคนไทย เชื้อสายจีน เป็นชาวอุดรธานี เป็นผู้ชาย เป็นพ่อค้า เป็นชนชั้นนายทุน เป็นชาวพุทธ การมองตนเองในแง่มุมต่างๆ ของนาย ก. ก็คือ เอกลักษณ์ในแง่มุมต่างๆ ของนาย ก. นั่นเอง (วิลัยพร สาคริก, 2545, หน้า 19) เอกลักษณ์ เป็นความสำเร็จตามจุดเน้น และจุดเด่นที่สะท้อนให้เห็นเป็นลักษณะโดดเด่นของสถาบัน (เอกลักษณ์, 2011, p.1) เอกลักษณ์ขององค์กรมักจะทำงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้ คือ สัญลักษณ์ (Symbols) เครื่องหมาย (Sign System) หนังสือ (Books) นิตยสาร (Magazines) หนังสือพิมพ์ (Newspapers) โฆษณา (Ads) นิทรรศการ (Exhibits) แคตตาล็อก (Catalogues) บรรจุภัณฑ์ (Packages) แผ่นพับ (Brochures) โปสเตอร์ (Posters) แผนที่ (Maps) ป้ายโฆษณา (Billboards) การประชาสัมพันธ์ (Promotions) หัวจดหมาย (Letter Heads) ดังความหมายของเบอร์รี่แมน (Berryman), 2011, p.1)

นอกจากเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่ม กลุ่มสังคมหนึ่งๆ จะมีเอกลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ซึ่ง วิกีพีเดีย (Wikipedia, 2009, หน้า 1) ได้ให้คำจำกัดความว่า กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร จิตสำนึกรวมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบอบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น เพลงพื้นบ้าน ตำนานเรื่องวีรกรรมของบรรพบุรุษ ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์โดยตรง โครงสร้างเอกลักษณ์ เกิดจากการจัดระบบของสังคม โดยกลุ่มสถาบันต่างๆ ในสังคมอันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลกับสมาชิกในสังคม ดังนั้น บุคคลหนึ่งๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมใหม่ นั่นคือเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล และเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่มจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนไป นอกจากนี้เอกลักษณ์บุคคล เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม แล้วยังต้องพิจารณาถึงเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยนั้นหมายรวมถึงเอกลักษณ์ของบุคคลและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นชาตินั้นเอง ซึ่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. 2549 ได้ชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์ของชาติไทยเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความเด่นและดิงามแตกต่างจากนานาประเทศนับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อันทำให้พื้นฐานสังคมไทยมีคุณภาพ คุณธรรม ภูมิปัญญา ใฝ่เรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน มีความภาคภูมิใจในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีมาช้านานจนหล่อหลอมให้เกิดความเป็นไทย อีกทั้งเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าสืบเนื่องยิ่งขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เอกลักษณ์ของชาติสามารถสืบสานและดำรงอยู่คู่กับประเทศไทยตลอดไป และระเบียบ

ยังให้คำจำกัดความว่า “เอกลักษณ์ของชาติ” ไว้ว่าลักษณะที่แสดงถึงความเด่นและดีงามเฉพาะที่ร่วมกันของชาติไทย เกี่ยวกับประชากร ดินแดน ศิลปวัฒนธรรม ภาษาไทย ความเป็นเอกราชและอธิปไตย เกียรติภูมิของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ ช่วยให้ประเทศไทย สามารถรักษาความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าบนพื้นฐานของความสงบสุข ประชาชนมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาได้จนถึงทุกวันนี้ ส่วนคำว่า “การเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ” หมายความว่า การดำเนินการใดๆ ด้านเอกลักษณ์ของชาติเพื่ออนุรักษ์ ปกป้อง พัฒนา เผยแพร่และส่งเสริมอย่างสร้างสรรค์ด้วยจิตสำนึกด้านคุณธรรม ความดีงาม ความรักห่วงหา และความภาคภูมิใจ ในอันที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถรักษาความมั่นคง และส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าบนพื้นฐานของความสงบสุข ประชาชนมีความเข้าใจ เอื้ออาทร และรู้จักสามัคคี (ราชกิจจานุเบกษา, 2549)

2.3 แนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย

การประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างเหมาะสมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะสร้างความประทับใจ โดยเฉพาะการให้บริการข้อมูลโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปได้อย่างสะดวก ง่ายต่อการดูแลของเจ้าหน้าที่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ อยู่นอกเหนือความต้องการและวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว รวมถึงความแตกต่างกันตามแต่ลักษณะของกลุ่มนักท่องเที่ยวและลักษณะภูมิหลังของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้การนำเสนอหรือการให้บริการข้อมูลต่างๆ จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับทั้งความรู้ ความเข้าใจ และความพึงพอใจซึ่งจะนำไปสู่จิตสำนึกของการปกป้องรักษาทรัพยากรแวดล้อมเหล่านั้นได้ รูปแบบที่เหมาะสมที่ควรนำมาประยุกต์ใช้คือ “การสื่อความหมาย” นั่นเอง

พฤติกรรมที่สะท้อนออกมาจากนักท่องเที่ยวที่ประกอบกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย 2 ประการ คือ (สารัฐ รัตนะ, 2541, หน้า 135)

1. เป็นความปรารถนาของนักสื่อความหมายที่จะให้ การสื่อความหมายนั้นเป็นการเผยถึงเบื้องลึกของความจริงอันมากมายที่ซ่อนอยู่หลังข้อความของข้อเท็จจริงต่างๆ
2. การสื่อความหมายเกี่ยวเนื่องกับการสื่อสารไปยังประชาชนทั่วไป นั่นคือการสื่อความหมายควรถือเอาประโยชน์เพียงแต่ความอยากรู้ อยากเห็นสำหรับการเติมเต็มให้กับจิตและวิญญาณของมนุษย์ให้สมบูรณ์เท่านั้น

2.3.1 กระบวนการสร้างความหมาย

การกระบวนการในการสร้างความหมายจะเกิดขึ้นควรเข้าใจในหลักการเบื้องต้นของการสื่อความหมายก่อนทั้งนี้หลักการเบื้องต้นในการสื่อความหมายมีอยู่ 6 ประการ ดังทิวเด้นท์ (Tillden, 2011, หน้า 1-2)

2.3.1.1 การสื่อความหมายจะต้องสอดคล้องกับลักษณะและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวดังกล่าว

2.3.1.2 การสื่อความหมายไม่ใช่เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารแบบธรรมดา แต่การสื่อความหมายเป็นการเปิดเผยถึงสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงโดยอาศัยข้อมูล และข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐานดังนั้นการสื่อความหมายทุกชนิดจึงหมายถึงรวมถึงการให้ข้อมูลด้วย

2.3.1.3 การสื่อความหมายเป็นศิลปะที่ผสมผสานกันหลายแขนงในการนำเสนอถึงสิ่งต่างๆ ที่เป็นเรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม

2.3.1.4 การสื่อความหมายมีจุดมุ่งหมายหลักไม่ใช่เพื่อเป็นการสั่งสอนหรือชี้แนะ แต่เป็นการกระตุ้นหรือเร่งเร้าความรู้สึกของนักท่องเที่ยวดังกล่าว

2.3.1.5 การสื่อความหมายควรจะเน้นการนำเสนอ โดยภาพรวมมากกว่าการนำเสนอเพียงบางส่วนและจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์มากกว่าส่วนอื่นๆ

2.3.1.6 การสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กๆ (ที่มีอายุไม่ถึง 12 ปี) ไม่ควรพัฒนาปรับปรุงจากรูปแบบการนำเสนอสำหรับผู้ใหญ่ แต่ควรพัฒนาด้วยวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งหากจะให้ดีนั้นควรเป็นโปรแกรมที่แยกกันอย่างชัดเจนเมื่อเข้าใจหลักการของการสื่อความหมายแล้วว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการสื่อสารและการท่องเที่ยว จึงเกิดกระบวนการสร้างความหมายขึ้น ซึ่ง โรแลนด์ บาร์ธ (Roland Barthes, 2011, หน้า 1-2) ได้เสนอแนวความคิดเรื่องกระบวนการสร้างความหมาย โดยมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1) ความหมายโดยตรง (Denotative Meaning) เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่เครื่องหมายทุกเครื่องหมายจะต้องมีและเป็นที่ยอมรับและเข้าใจได้ สำหรับการรับสารส่วนใหญ่ขั้นตอนแรก เป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างสัญลักษณ์กับตัวอ้างอิง กล่าวคือ เป็นการให้ความหมายกับสิ่งที่กล่าวถึงโดยตรง เป็นความหมายที่มีลักษณะเป็นสากล (Universal) เป็นความหมายเดียวสำหรับทุกคน และเป็นสภาวะวิสัย (Objective) คือ อ้างอิงขึ้นมาโดยไม่มีประเพณีคุณค่าจากตัวผู้ใช้ความหมายและปราศจากความโน้มเอียงในค่านิยมใดค่านิยมหนึ่ง เช่น ตัวหนังสือ ภาพ เสียง บ้าน และอื่นๆ สามารถสัมผัส เป็นรูปแบบที่ถูกลำเอียงมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย (Signifier) ที่ทุกคนเข้าใจตรงกัน

2) ความหมายโดยนัยยะ (Connotative Meaning) เป็นความหมายที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้รับสาร หรือผู้ส่งสารแต่ละคนซึ่งอาจเข้าใจความหมายเดียวกัน แตกต่างกันทางสังคม ซึ่งความหมายในขั้นนี้จะแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมการรับสารในแต่ละบริบทของสังคม ความหมายทางสังคมจะเกิดขึ้นได้จากการกำหนดรูปแบบของตัวให้ความหมาย (Signifier)

2.1) การควบคุมความหมายทางสังคม จะกระทำได้โดยเปลี่ยน “ตัวหมาย/ตัวให้ความหมาย” แต่คง “ตัวหมายถึง หรือ ตัวคตินามธรรม (Signified)” ไว้ เช่น ใช้คำว่า

“บ้าน” กับ “คฤหาสน์” ในโฆษณาโครงการที่อยู่อาศัย จะให้ความรู้สึกและความหมายที่แตกต่างกัน การสร้างความหมายทางสังคมจึงอยู่ที่การเลือกและจัดลีลาตัวสัญลักษณ์

2.2) ภาษาหรือสัญลักษณ์ใดๆ ก็ตาม สามารถมีความหมายได้มากกว่าหนึ่งความหมาย โดยแปรตามสถานะเศรษฐกิจ และสังคม (Social Context) เช่น พรหม ยังให้ความหมายถึง ความหรรษา โอ่อ่า จัดเป็น “ตัวหมายถึงหรือ ตัวคตินามธรรม (Signified)” ได้ และ ความหมายยังแปรตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Context) ด้วย สรุปได้ว่า ประเด็นสำคัญของการสร้างความหมายขั้นที่สอง อยู่ที่ว่า สัญลักษณ์นั้นๆ สื่อความหมายอย่างไรมากกว่า การสื่อความหมายมันจะเตือนผู้ดูถึงความรู้สึก ความคิดบางอย่างที่ติดมาและเป็นการให้ความหมายแก่สิ่งอื่นนอกเหนือไปจากตัวมันเอง

3) มายาคติ (Myth) มายาคติเป็นเรื่องเล่า ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่งๆ ให้อธิบายข้อเท็จจริง หรือความเป็นไป (ธรรมชาติ) ในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก่อให้เกิดการตีความที่มีบริบททางสังคมหรือวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งถ้านัยประหวัดเป็นความหมายระดับที่สอง (Second-Order Meaning) ของตัวหมาย หรือตัวให้ความหมาย (Signifier) มายาคติ (Myth) ก็จะเป็นความหมายระดับที่สองของตัวถูกหมายถึงหรือตัวนามธรรม ดังกล่าวของ โรแลนด์ บาร์ธ (Roland, 1987, หน้า 3)

2.3.2 ความหมายของการสื่อความหมาย

ในความสำเร็จในการติดต่อสื่อสารไปยังผู้เกี่ยวข้องต่างๆ อีกด้วย การติดต่อสื่อสารจึงเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งกับผู้รับสาร การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จะสามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้รับข่าวสาร ให้เกิดการยอมรับ และปฏิบัติตามจำเป็นต้องสื่อสารกับผู้รับสาร เพื่อให้เกิดการยอมรับ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาทฤษฎีการสื่อสาร ให้เข้าใจ เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม การสื่อสาร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนความหมายหรือสร้างความหมายร่วมกันของบุคคล อาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เข้าใจกันทั่วไปเป็นสื่อกลาง บุคคลสร้างความหมายร่วมกันเพื่อแสดงความรู้สึก ความคิด ข้อเท็จจริง และทัศนคติจาก แลมบ์ แฮร์ และ แม็คคาเนียล (Lamb, Hair and McDaniel p.) การสื่อสาร คือ กระบวนการสร้างความคิดร่วมกัน หรือความคิดที่เป็นหนึ่งเดียว (commonness or oneness of thought) ระหว่างผู้ส่งข่าว และผู้รับข่าวสาร” จากความหมายนี้แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นจะต้องมีความคิดร่วมกัน บางอย่างระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยมีข่าวสารหรือข้อมูลส่งผ่านไป จากฝ่ายหนึ่งไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง (หรือจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง) ชรามม์ (Schramm, quoted in Belch.1993:188)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ก็พอจะสรุปความหมายของการสื่อสารได้ว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ส่งข่าวสาร ไป

ยังอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้รับข่าวสาร เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน และแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อกันให้อยู่ในระดับน้อยที่สุด จึงจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ

กฏบัตรอิโคโมส (2552 , หน้า 4) ได้ให้ความหมาย การสื่อความหมายคือ กิจกรรมทั้งหมดที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์วิชาการและทั่วไป การบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่ง โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน และการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ เอง

สุรเชษฐ์ เชษฐมาส (2541, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการสื่อความหมายไว้ว่า การสร้างกระบวนการเครื่องมือขึ้นมา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ มีจิตสำนึกหรือตระหนักในผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อเป้าหมายคือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในทางบวก เพื่อเป็นการสร้างกลุ่มทางสังคมให้ช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไปได้ การสื่อความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมประเภทต่างๆ ที่จัดไว้บริหารให้กับผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการแสดงหรืออธิบายให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความรู้ ความเข้าใจในขณะที่เข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยรูปแบบที่ใช้เป็นลักษณะประสบการณ์ตรงหรือสื่อประกอบ (อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์, 2544, หน้า 4)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสื่อความหมาย หมายถึงการนำเสนอสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อให้คนอื่นเข้าใจ อาจเป็นไปเพื่อความรื่นรมย์หรือความรู้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติแวดล้อมและสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ การสื่อความหมายจะบังเกิดผลจำเป็นต้องมีสื่อที่ดีในการนำพาสารไปสู่ผู้รับสารให้เข้าใจตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการจึงจะนับว่าบรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อความหมาย

2.3.3 วัตถุประสงค์การสื่อความหมาย

การสื่อความหมายโดยทั่วไปแล้วมักจะมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ (อุไรวรรณ เปี่ยม นิเวศน์, 2544, หน้า 4)

2.3.3.1 เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวพัฒนาจิตสำนึก ความพึงพอใจและความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ที่กำลังไปเยือน ซึ่งการสื่อความหมายจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์และความรู้ที่เพลิดเพลินและมีคุณค่ากลับไป

2.3.3.2 เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดการพื้นที่ ซึ่งสามารถกระทำได้ 2 ทาง คือ

1) การสื่อความหมายจะกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวรู้จักการใช้ทรัพยากรนันทนาการอย่างระมัดระวัง โดยการปลูกฝังแนวคิดที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม

2) การสื่อความหมายจะช่วยลดผลกระทบจากกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ทรัพยากรในพื้นที่ซึ่งอาจทำได้โดยการให้ข้อเสนอแนะแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับทรัพยากรหรือบริเวณที่อ่อนไหวต่อการถูกทำลาย

2.3.3.3 เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรและหน้าที่องค์กรที่รับผิดชอบในการจัดการพื้นที่ ซึ่งจะเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

2.3.4 ประเภทของการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายสามารถแบ่งการให้บริการได้เป็น 2 ประเภทที่สำคัญดังที่ ชาร์ป ได้ให้ความหมายคือ (Sharpe, 2007, หน้า 4-5)

2.3.4.1 บริการที่ใช้คน (The Personal or Attended Service) ผู้มาเยือนจะมาติดต่อกับผู้ชำนาญการสื่อความหมาย โดยผ่านสื่อต่างๆ ในกิจกรรมดังนี้

1) การบริการข้อมูลข่าวสาร ผู้สื่อความหมายประจำอยู่ในแต่ละสถานที่ (ด้านทางเข้าศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หน่วยบริการเคลื่อนที่) แล้วให้ผู้มาเยือนเจาะจงไปพบเอง

2) กิจกรรมที่มีการนำ (The Conducted Activity) กิจกรรมที่มีการนำรวมทั้งการเดินเล่นผู้มาเยือนจะร่วมไปกับผู้สื่อความหมายสถานที่เริ่มต้น แล้วเคลื่อนย้ายไปตามเส้นทางที่เลือกไว้ไปยังจุดที่น่าสนใจต่างๆ

3) การพูดคุยกับกลุ่ม (Talk to Group) มีการนำเสนอหลายอย่างที่ทำในเวลาและสถานที่ต่างๆ เช่น ห้องประชุมกลางแจ้ง ลานกองไฟ และห้องประชุม เรื่องราวที่พูดคุยนอกจากจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่หรือมนุษย์ของพื้นที่ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจและพึงพอใจในคุณค่าของพื้นที่ที่พวกเขาากำลังไปเยือน การตอบคำถามแก่ผู้มาเยือนควรจะเป็นส่วนหนึ่งของรายการด้วย

4) การสื่อความเป็นอยู่และการสาธิตด้านวัฒนธรรม (Living Interpretation and Cultural Demonstration) ผู้สื่อความแนะนำมรดกทางด้านวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนด้วยการสาธิตหรือแสดงให้เห็นชมการบริการที่ใช้คน ถือเป็นสื่อที่ดีเลิศ เนื่องจากมีความอบอุ่นและยืดหยุ่นผู้มาเยือนได้รับการติดต่อสื่อสารสองทาง (Two-Way Communication) ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่สามารถควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามกระบวนการสื่อความหมายที่เตรียมไว้ได้

2.3.4.2 การบริการที่ไม่ใช้คน (The Non Personal or Unattended Services) ผู้มาเยือนติดต่อกับผู้ชำนาญการสื่อความหมายอย่างผิวเผิน การบริการอย่างนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ไม่ควรจะทดแทนการติดต่อที่ไหน แต่ควรจะเป็นหนทางขยายรายการสื่อความหมายให้มากขึ้นกว่าการใช้ผู้สื่อความหมายแต่เพียงอย่างเดียวบริการที่ไม่ใช้คนสามารถแบ่งออกเป็น

1) อุปกรณ์โสต (Audio Devices)

- 2) วัสดุที่ใช้เขียน (Written Material)
- 3) ป้าย (Signs)
- 4) คำบรรยาย (Labels)
- 5) สิ่งพิมพ์ (Publications)
- 6) กิจกรรมที่ทำด้วยตนเอง ซึ่งแบ่งได้เป็น การเดินด้วยตนเอง (Self Guides Trail) และรถทัศนจรด้วยตนเอง (Self Guided Auto Tour)
- 7) นิทรรศการในห้อง (Exhibition Indoor)
- 8) นิทรรศการนอกห้อง (Exhibition Outdoor)
- 9) ศูนย์ผู้มาเยือน (Visitor Center)
- 10) สื่อนอกสถานที่และนอกฤดูกาล (Off-site and off season Media)

นักวิชาการด้านการสื่อสารได้วิเคราะห์ กำหนดองค์ประกอบ และอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการของการสื่อสารไว้ดังนี้ คือ

1. ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึงแหล่งกำเนิดสาร อาจเป็นบุคคล องค์กร สถาบันหรือคณะบุคคลที่เป็นผู้กำหนดสาระ ความรู้ ความคิด ที่จะส่งไปยังผู้รับสาร ดังนั้นการสื่อสารจะบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ เพียงใด จึงขึ้นอยู่กับผู้ส่งสาร และสารที่ส่งเป็นสำคัญ

สื่อ (Media) โดยทั่วไปหมายถึงสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสาร จากผู้ส่งไปยังผู้รับ เช่น เสียงพูด กิริยาท่าทาง สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ผู้รับจะรับสารได้โดยประสาทในการรู้สึก อันได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น การได้รับรู้รส สื่อ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสาร สื่อแต่ละอย่างมีคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการรับรู้ แตกต่างกันไป เช่น สิ่งพิมพ์ ทำให้ได้รับสารโดยการเห็น วิทยุ ทำให้รับสารได้ด้วยการได้ยิน โทรทัศน์ ให้รับสารได้ทั้งการเห็นและการได้ยิน ผู้ส่งสารจึงต้องพิจารณาเลือกว่าจะใช้สื่อประเภทใด จึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด แม้จะเป็นสื่อประเภทเดียวกัน ก็ยังอาจต้องพิจารณาในรายละเอียดลงไปอีก เช่น เมื่อเลือกสื่อสารผ่านทางหนังสือพิมพ์ ก็ต้องพิจารณาว่าจะใช้หนังสือพิมพ์ฉบับใด หรือถ้าเป็นโทรทัศน์ จะใช้ช่องใด เป็นต้น (ปรมะ สตะเวทิน 2555 : 60)

สาร (Message) หมายถึงเรื่องราว ความรู้ความคิดต่างๆ ที่ผู้ส่งประสงค์จะนำไปถึงผู้รับ มีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยชี้ความสำเร็จของการสื่อสาร 3 ประการ คือ (1) เนื้อหาของสาร (2) สัญลักษณ์หรือรหัสของสาร (3) การเลือกและจัดลำดับข่าวสาร 'เทคนิควิธีในการสื่อสาร มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการรู้จักใช้สื่อ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ย่อมจะต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมแตกต่างกันไปด้วย ผู้สื่อสารต้องมีเทคนิควิธีในการสื่อสารที่ดี รู้ว่าเมื่อใดควรใช้เทคนิควิธีการใด เมื่อใดควรใช้เครื่องมือช่วย เมื่อใดจะต้องทราบปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้รับ และจะทราบได้อย่างไร เป็นต้น ตัวอย่างของการใช้เทคนิควิธีในการสื่อสาร เช่น นำเสนอซ้ำหลายๆ ครั้ง แบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนสั้นๆ นำเสนอทีละน้อย กระตุ้นให้ผู้รับ ใช้ความคิด พิจารณา

เหตุผล และหาข้อสรุปด้วยตนเอง กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ก่อนที่จะนำเสนอเรื่องราวที่เป็นสาระสำคัญ แสดงเหตุผลหรือข้อเท็จจริงประกอบหลายๆ ด้าน แล้วจึงลงสรุป เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้ผู้รับมีส่วนร่วม หรือแสดงปฏิกริยาตอบสนอง ฯลฯ นอกจากนี้มีวิธีการสื่อความหมายอื่นๆ อีกด้วย เช่น คู่มือศึกษาธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยอธิบายลักษณะของทรัพยากรภายในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ หรือภายในแหล่งท่องเที่ยวคู่มือนี้โดยทั่วไปจะเป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดขึ้นเพื่อแจกจ่าย หรือจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวใช้ในระหว่างการการเดินทางศึกษาธรรมชาติ มีความง่ายที่จะศึกษา และสามารถท่องเที่ยวไปตามที่แนะนำ ตลอดจนสะดวกในการนำติดตัวไปตลอดระยะเวลาการเดินทางท่องเที่ยว

2.3.5 กฎบัตรอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม

กฎบัตรอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม นี้อยู่ภายใต้การสนับสนุนและกำกับดูแลของคณะกรรมการวิชาการระหว่างประเทศ ของอิโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอ (ICIP) ได้มีหลักการที่ใช้เพื่อการสื่อความหมายภายในแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการสร้างความหมายในสถานตากอากาศบางปู โดยหลักการต่างๆ มีดังนี้ (กฎบัตรอิโคโมส (ICOMOS), 2011, หน้า 7-13)

หลักการที่ 1 : การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ (Access and Understanding)
โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดที่เหมาะสมและยั่งยืน ควรจะมีความสะดวกต่อสาธารณชนในการเข้าถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและทางองค์ความรู้

1. การสื่อความหมายและการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ ควรจะสร้างเสริมประสบการณ์ เพิ่มพูนความเคารพและความเข้าใจของสาธารณชน และสื่อสารถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

2. การสื่อความหมายและการนำเสนอ ควรจะส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนได้คำนึงถึงความรับรู้ของตนเองที่มีต่อแหล่ง และสร้างความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับแหล่งโดยให้ภูมิรู้ รวมทั้งสภาพความเป็นจริง โดยควรมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้สืบเนื่องต่อไป

3. โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะระบุและประเมินผู้รับข้อมูลทั้งในด้านจำนวนประชากร และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งจะต้องพยายามอย่างยิ่งยวดในการสื่อสารถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งให้เข้าถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย

4. ความหลากหลายของภาษาในกลุ่มผู้เข้าชมแหล่งและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง ควรจะนำมาเป็นประเด็นพิจารณาสำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย

5. กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ควรมีส่วนที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้ทางกายภาพด้วย

6. ในกรณีที่การเข้าถึงแหล่งทางกายภาพถูกจำกัดเนื่องจากประเด็นการอนุรักษ์ ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การใช้สอยที่ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือด้วยประเด็นความปลอดภัย ควรจะ จัดให้มีการสื่อความหมายและการนำเสนอนอกแหล่ง

หลักการที่ 2 : แหล่งข้อมูล (Information Sources) การสื่อความหมายและการ นำเสนอควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานที่รวบรวมขึ้นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และทาง วิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

1. การสื่อความหมายควรจะต้องประกอบด้วยข้อมูลทั้งแบบมุขปาฐะและข้อมูลที่เป็น ลายลักษณ์อักษรหลักฐานที่เป็นวัตถุ รูปแบบประเพณี และความหมายต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับแหล่ง อีกทั้ง จะต้องมีการระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลเหล่านั้นอย่างชัดเจน

2. การสื่อความหมายควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าแหล่งและ สภาพแวดล้อมโดยละเอียด และโดยศาสตร์ที่หลากหลาย แต่ก็จะต้องตระหนักว่า การสื่อความหมายที่ มีคุณค่าจะต้องรวมถึงการพิจารณาสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นบ้าน และเรื่องเล่าต่างๆ ด้วย

3. ในแหล่งประวัติศาสตร์ที่การเล่าเรื่องราวแบบพื้นบ้าน หรือความทรงจำของผู้ที่ มีส่วนในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่ง โปรแกรมการสื่อ ความหมายควรผนวกแหล่งข้อมูลเหล่านี้เข้าไปด้วย ไม่ว่าจะโดยทางอ้อมผ่านทางโครงสร้างพื้นฐาน ทางการสื่อความหมายหรือโดยตรงผ่านทางความร่วมมือของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องในรูปแบบ ของวิทยากรประจำแหล่ง

4. การปฏิสังขรณ์ภาพของแหล่ง ไม่ว่าจะโดยศิลปิน สถาปนิก หรือนักสร้าง หุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ ควรจะมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อมด้านโบราณคดี ด้าน สถาปัตยกรรมและข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งการวิเคราะห์ แหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรมุขปาฐะ สัญลักษณ์ และภาพถ่าย แหล่งข้อมูลเดิม ภาพใหม่นั้น จะต้องได้รับการนำเสนอเพื่อเปรียบเทียบกับการปฏิสังขรณ์ภาคครั้งก่อน

5. กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอ รวมทั้งแหล่งการศึกษาและ แหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเหล่านั้นควรจะต้องได้รับการบันทึกและจัดเก็บไว้เพื่อ การอ้างอิงและพิจารณาในอนาคต

หลักการที่ 3 : บริบทและสภาพโดยรอบ (Context and Setting) การสื่อ ความหมายและการนำเสนอของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในระดับกว้าง กับบริบทและสภาพโดยรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ

1. การสื่อความหมายควรจะค้นคว้าถึงความสำคัญของแหล่ง ในบริบทที่หลากหลายของประวัติศาสตร์การเมือง จิตวิญญาณ และศิลปะ อีกทั้งจะต้องพิจารณาทุกแง่มุมของความสำคัญของแหล่ง ได้แก่ แง่วัฒนธรรมสังคม และสภาพแวดล้อม

2. การสื่อความหมายสู่สาธารณะของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องมีการจำแนกและระบุอย่างชัดเจนถึงอายุสมัยของช่วงเวลาแหล่งนั้นๆ ได้มีวิวัฒนาการมา และอิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อวิวัฒนาการของแหล่ง ช่วงสมัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญของแหล่งจะต้องได้รับการเคารพ

3. ด้านประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรมของแหล่งด้วยภูมิทัศน์โดยรอบแหล่ง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่ง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ในการสื่อความหมายด้วย

4. องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกในแหล่ง อาทิ แบบแผนทางวัฒนธรรม และจิตวิญญาณ เรื่องเล่า ดนตรี ระเบียบ ละคร วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ธรรมเนียมเฉพาะบุคคล และอาหาร ควรจะได้รับการให้ความสำคัญและรวมอยู่ในการสื่อความหมายด้วย

5. ความสำคัญข้ามวัฒนธรรมของแหล่งมรดก เช่นเดียวกับมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวที่วางพื้นฐานอยู่บนการศึกษาทางวิชาการ บันทึกโบราณ และรูปแบบประเพณีที่ดำรงอยู่ ควรจะนำมาพิจารณาในการจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย

หลักการที่ 4 : ความเป็นของแท้ (Authenticity) การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของความเป็นของแท้

1. ความเป็นของแท้ คือความห่วงใยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมนุษย์ เช่นเดียวกับหลักฐานวัตถุที่คงเหลืออยู่ การออกแบบโปรแกรมการสื่อความหมายจึงควรเคารพหน้าที่ที่ใช้อยู่ตามรูปแบบประเพณีทางสังคมของแหล่ง อีกทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยสื่อสารถึงความสำคัญของแหล่งโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแหล่งอย่างที่ไม่สามารถทำให้กลับคืนดั้งเดิมได้

3. โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่มองเห็นได้ (อาทิ ชุม ทางเดิน และป้ายสื่อความหมาย) ตามที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความจำเป็น จะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อรูปลักษณะ สภาพโดยรอบ และความสำคัญด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติของแหล่ง ในขณะที่ตัวโครงสร้างก็ต้องมองเห็นได้อย่างชัดเจน

4. กิจกรรมการสื่อความหมายต่างๆ ที่จัดขึ้นในแหล่ง อาทิ คอนเสิร์ต การแสดง ประเภทละคร ฯลฯ ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความอ่อนไหวต่อรูปลักษณ์ของแหล่ง จะต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม เพื่อไม่ให้เกิดการรบกวนต่อประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เกิดขึ้นน้อยที่สุด

หลักการที่ 5 : ความยั่งยืน (Sustainability) แผนการสื่อความหมายสำหรับแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่ง โดยมีความยั่งยืนด้านสังคม การเงิน และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลัก

1. การพัฒนาและการเดินการโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นหนึ่งในองค์รวมของการวางแผน การงบประมาณ และกระบวนการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2. ผลที่คาดหวังจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายและจำนวนผู้เข้าชมแหล่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพ ความสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งจะต้องนำมาพิจารณาทั้งหมด ในการประเมินผลกระทบของมรดกวัฒนธรรม

3. การสื่อความหมายและการนำเสนอ ควรตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในระดับกว้าง ความสำเร็จของโปรแกรมการสื่อความหมายจะต้องไม่พิจารณาเฉพาะในแง่จำนวนผู้เข้าชมหรือรายได้แต่เพียงอย่างเดียว

4. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นส่วนหนึ่งในองค์รวมของกระบวนการอนุรักษ์ส่งเสริมความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์ที่แหล่งนั้นๆ ประสบอยู่ และอธิบายถึงความพยายามในการปกป้องความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งไว้ องค์ประกอบทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีใดๆ ที่ได้กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายแบบถาวรของแหล่ง ควรจะมีการออกแบบและก่อสร้างในแบบที่สามารถบำรุงรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

5. กิจกรรมด้านการสื่อความหมายควรพุ่งเป้าไปที่การให้ประโยชน์ต่อชุมชนของแหล่งนั้นๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและจัดจ้างวิทยากรประจำแหล่งจากคนในชุมชนของแหล่งนั้นๆ

หลักการที่ 6 : ความเป็นองค์รวม (Inclusiveness) การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเป็นผลของการร่วมมือกันอย่างมีคุณค่าความหมายระหว่างนักวิชาชีพด้านมรดก ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

1. ความเชี่ยวชาญของหลากหลายสาขาวิชาชีพ อาทิ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ หน่วยงานของรัฐ ผู้จัดการแหล่ง ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และวิชาชีพอื่นๆ ควรจะ บูรณาการอยู่ในการจัดทำโปรแกรมการนำเสนอ

2. สิทธิตามประเพณี ความรับผิดชอบ และผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สิน ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง และชุมชนที่เกี่ยวข้องควรได้รับการให้ความสำคัญและเคารพในการวางแผนโปรแกรมการสื่อความหมาย

3. แผนการขยายหรือทบทวนโปรแกรมการสื่อความหมาย และการนำเสนอควร จะเปิดให้สาธารณชนให้ความเห็นและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิทธิและความรับผิดชอบของทุกคนที่จะ เปิดเผยความเห็นและมุมมองของตนให้เป็นที่รับรู้

4. เนื่องจากปัญหาด้านสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาและวัฒนธรรมตามรูปแบบ ประเพณี มีความเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับกระบวนการการสื่อความหมายและการสื่อสารออกมาด้วยสื่อ ต่างๆ (อาทิ สื่อมัลติมีเดียที่นำเสนอในแหล่ง สื่อดิจิทัล และสิ่งพิมพ์) กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายและสิทธิ ในการใช้ภาพ ข้อความและวัตถุในการสื่อความหมายอื่นๆ ควรจะได้มีการปรึกษาหารือและระบุให้ ชัดเจนลงไปในการวางแผน

หลักการที่ 7 : การศึกษาวิจัย การประเมินผล และการฝึกอบรม (Research, Evaluation, and Training) การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็น องค์ประกอบสำคัญของการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรม

1. การสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรจะพิจารณาว่าเสร็จสมบูรณ์ เมื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายเสร็จเรียบร้อยแล้ว การศึกษาค้นคว้าและการ ปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการขยายผลความเข้าใจและความประทับใจใน ความสำคัญ ของแหล่ง และควรจะเป็นองค์ประกอบที่บูรณาการอยู่ในโปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรม

2. โปรแกรมการสื่อความหมายและโครงสร้างพื้นฐานควรมีการออกแบบและ ก่อสร้างให้เหมาะกับการปรับปรุงแก้ไข และ/หรือ เพิ่มเติมได้เป็นระยะๆ

3. โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอรวมทั้งผลกระทบทางกายภาพที่ โปรแกรมเหล่านั้นมีต่อแหล่งควรมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีการ เปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราวบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการ รวมถึงเสี ยง สะท้อนจากประชาชนผู้เข้าชมและสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญด้านมรดก วัฒนธรรมควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลนี้ด้วย

4. โปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรมควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นแหล่ง การศึกษาแหล่งหนึ่ง และการออกแบบโปรแกรมนั้นๆ ควรให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ที่จะนำมา ไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน สื่อด้านการสื่อสารและข้อมูล กิจกรรมพิเศษ การจัด งาน และงานอาสาสมัครตามฤดูกาล

5. การฝึกอบรมนักวิชาชีพผู้มีคุณวุฒิเฉพาะด้านในการสื่อความหมาย และ นำเสนอมรดกวัฒนธรรม อาทิ การสร้างสรรค์เนื้อหา การจัดการ เทคโนโลยี การนำเที่ยว และ

การศึกษา ถือเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้น โปรแกรมการศึกษาพื้นฐานด้านการอนุรักษ์ ควบรวมเอาองค์ประกอบของการสื่อความหมาย และการนำเสนอเข้าไปในหลักสูตรด้วย

6. โปรแกรมและหลักสูตรการฝึกอบรมที่จัดขึ้นมาในแหล่งที่ควรพัฒนาขึ้นโดยมี วัตถุประสงค์ในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับพัฒนาการใหม่ๆ และนวัตกรรมในแหล่งต่อเจ้าหน้าที่ ด้านมรดกและการสื่อความหมายในทุกกระดับ รวมทั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและชุมชนเจ้าของพื้นที่

7. ความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและธำรงรักษามาตรฐานด้านวิธีการและเทคโนโลยีการสื่อ ความหมาย เพื่อเป้าหมายดังกล่าว การประชุมระหว่างประเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการ แลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ระดับวิชาชีพรวมถึงการประชุมในระดับชาติและระดับภูมิภาคควรได้รับการ สนับสนุน กิจกรรมเหล่านี้จะสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับความ หลากหลายของวิธีการสื่อความหมาย รวมทั้งประสบการณ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีกฎบัตร ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยขึ้นนี้ด้วย ได้แก่ กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (International Culture Tourism Charter) ซึ่งได้มีการรับรองในที่ประชุม สามัญครั้งที่ 12 ของ ICOMOS ที่ประเทศเม็กซิโก ตุลาคม 1999 มีเนื้อหาสำคัญดังนี้ (กฎบัตรระหว่าง ประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, 2552, หน้า 2-4)

การสื่อสาร หรืออาจเรียกว่า การสื่อความหมาย คือการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องราวระหว่างกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะต้อง มีอยู่เสมอในสังคมมนุษย์ การสื่อสารจึงมีความสำคัญทั้งในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล สังคม ธุรกิจ การค้า อุตสาหกรรมการเมืองการปกครอง และการศึกษา การสื่อสารมีพัฒนาการมายาวนานพร้อมกับ สังคมมนุษย์ นับตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเรียก ได้ว่า เป็นยุคของการสื่อสาร เนื่องจากมีความก้าวหน้าในการสื่อสารอย่างสูง สามารถติดต่อสื่อสารกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็วทั่วถึงกันทั่ว

2.4 แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร

2.4.1 ความหมายทฤษฎีการสื่อสาร

มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตั้งแต่เกิดจนตาย ในสมัยก่อนการ ติดต่อสื่อสารจะใช้อาณัติสัญญาณต่างๆ อาทิเช่น เสียงกลอง คิวไฟ ฯลฯ ต่อมาการติดต่อสื่อสารได้ เปลี่ยนเป็นการเขียนภาพไว้ตามผนังถ้ำ เช่น ภาพครอบคริว ภาพการล่าสัตว์ แล้วพัฒนาต่อไปเป็นการ ประดิษฐ์ ตัวอักษรขึ้นมาใช้ การติดต่อสื่อสารหรือสื่อความหมายก็ใช้ในลักษณะการบันทึกเป็นลาย ลักษณ์อักษร ซึ่งลักษณะหลังนี้ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น ประกอบกับ เทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ได้รับการพัฒนาอย่างมากจึงทำให้การติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นไปได้

อย่างสะดวก รวดเร็ว กว้างขวาง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การสื่อสารภายในตัวบุคคล จะเกิดขึ้นเมื่อเรานอนหลับแล้วฝันหรือละเมอ การสื่อสารระหว่างบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อเราพูดคุยกับคนใดคนหนึ่ง การสื่อสารมวลชนจะเกิดขึ้นเมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ หรือการสื่อสารกลุ่มใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อเราฟังบรรยายในห้องเรียน เป็นต้นดังนั้น จะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน จะต้องพบกับกระบวนการสื่อสารเหล่านี้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทหรือสถานภาพแบบใดก็ตาม เพราะฉะนั้น トラบใดก็ตามที่มนุษย์จำเป็นจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การติดต่อสื่อสารย่อมต้องมีความจำเป็นทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเข้าใจ ความช่วยเหลือ และความสามัคคี เป็นต้น

โดยทั่วไปภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารจะมี 2 ประเภท คือ

1. ภาษาที่ใช้คำพูดหรือวจนภาษา เช่น ภาษาพูด หรือภาษาเขียน
2. ภาษาที่ไม่ใช้คำพูดหรือวจนภาษา เช่น สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ หรืออากัปกริยาต่างๆ เช่น การยิ้ม การขมวดคิ้ว การโบกมือ การท้าว การส่งเสียงโห่ร้อง เป็นต้น

ในหลักการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารเชิงวจนภาษาหรือเชิงอวจนภาษาก็ตาม การสื่อสารจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อ การสื่อสารนั้นเป็นที่เข้าใจระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารเป็นสำคัญ

ทฤษฎีการสื่อสารสามารถแบ่งออกเป็น 4 แนวทาง คือ

1. **ทฤษฎีเชิงระบบพฤติกรรม** ให้ความสำคัญกับเรื่องของสื่อหรือช่องทางการสื่อสารสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

1.1 มุ่งอธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ในการส่งข่าวสาร จากผู้ส่ง ผ่านสื่อหรือช่องทาง ไปยังผู้รับ

1.2 เปรียบเทียบการสื่อสารของมนุษย์ได้กับการทำงานของเครื่องจักร

1.3 การสื่อสารเป็นกระบวนการต่อเนื่อง หรืออาจเป็นวงกลมและเกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น

เสมอ

1.4 ความหมายหรือเจตนาการสื่อสาร ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สื่อสารและสถานการณ์แวดล้อม ฉะนั้น การสื่อสารแบบวงจรเดียวจะไม่มีปฏิสัมพันธ์ตอบกลับหรือ Interaction จึงเข้าช่วยความหมายโดยทั่วๆ ไปที่บอกว่า "การสื่อสาร คือ การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง"

2. **ทฤษฎีการสื่อสาร** กล่าวถึงสาเหตุว่าทำไมเหตุการณ์นั้นจึงเกิดขึ้น คาดคะเนเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นระบบจัดการของความรู้ต่างๆที่ได้รับการยอมรับซึ่งจะนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่ออธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นมา

3. **วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร**

ในการทำการสื่อสารแต่ละครั้ง ผู้ส่งสารจะมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

3.1 เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform) หมายความว่า ในการทำการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะบอกกล่าวหรือชี้แจงข่าวสาร เรื่องราว เหตุการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่นใดให้ผู้รับสารได้รับสาร หรือเกิดความเข้าใจโดยอาจผ่านทางสื่อมวลชน หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งลงตีพิมพ์ข่าวสารเพื่อรายงานข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นประจำวันไปให้ประชาชนได้รับทราบ เป็นต้น

3.2 เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate) หมายความว่า ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะสอนวิชาความรู้ หรือเรื่องราวที่เป็นวิชาการให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มเติมจากเดิม เช่น วารสารเพื่อสุขภาพอนามัยก็จะมีคอลัมน์ตีพิมพ์บทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยต่างๆ อาการที่เกิดขึ้นหรือวิธีการป้องกัน เป็นต้น

3.3 เพื่อสร้างความพอใจ หรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain) หมายความว่า ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนเองส่งออกไป ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการพูด การเขียน หรือการแสดงกิริยาท่าทาง

3.4 เพื่อเสนอแนะหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade) หมายความว่า ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการชักจูงให้ผู้รับสารมีความคิดคล้อยตาม หรือยอมรับปฏิบัติตามการเสนอแนะของตน ตัวอย่างเช่น การโฆษณาสินค้าทางหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือทางโทรทัศน์ เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วในกระบวนการสื่อสารมวลชนเราจะเห็นได้ว่า ผู้ส่งสารหรือตัวองค์กรสื่อต่างก็ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์ครบทั้ง 4 อย่างข้างต้น

4. วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

โดยทั่วไปผู้รับสารจะมีวัตถุประสงค์หลักๆ ในการทำการสื่อสาร ดังนี้

4.1 เพื่อทราบ (Understand) ในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีความต้องการที่จะทราบเรื่องราว ข้อมูล ข่าวสาร เหตุการณ์ หรือสิ่งอื่นๆ ที่มีผู้แจ้ง หรือรายงาน หรือชี้แจงให้ทราบ

4.2 เพื่อเรียนรู้ (Learn) หมายถึง การแสวงหาความรู้ของผู้รับสารจากสารที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาความรู้ และวิชาการ อันเป็นการหาความรู้เพิ่มเติม และเป็นการทำความเข้าใจกับเนื้อหาสาระในการสอนของผู้ส่งสาร

4.3 เพื่อความพอใจ (Enjoy) โดยปกติคนเรานั้น นอกจากจะต้องทราบข่าวคราว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และต้องการศึกษาเพื่อหาความรู้แล้ว ยังมีความต้องการในเรื่องความบันเทิงเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจด้วย เช่น ผู้รับสารอาจจะทำการสื่อสารด้วยการฟังเพลง ฟังละครวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์หน้าบันเทิงชมรายการโทรทัศน์ หรือเกมโชว์ เป็นต้น

4.4 เพื่อกระทำ หรือตัดสินใจ (Dispose or Decide) หมายถึงว่า ในการตัดสินใจของคนนั้นมักจะได้รับการเสนอแนะ หรือชักจูงใจให้กระทำอย่างนั้น อย่างนี้ จากบุคคลอื่นอยู่เสมอ ดังนั้น

ทางเลือกในการตัดสินใจของคนเรานี้จึงขึ้นอยู่กับข้อเสนอแนะนั้นๆ ว่าจะมีความน่าเชื่อถือ และมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด นอกเหนือจากนี้แล้ว การตัดสินใจของคนเรายังต้องคำนึงถึงการรับข่าวสารข้อมูลความรู้และความเชื่อของแต่ละบุคคลที่ได้สั่งสมกันมาด้วย

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management)

ความหมายของการท่องเที่ยว

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินพักผ่อนหย่อนใจและเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไข 3 ประการคือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือหารายได้

ปรีชา แดงโรจน์ (2544) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ โดยปกติจะเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกลและการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทางที่เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับใช้หรือเพื่อ薪金แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษาศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจการประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นจะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสื่อความหมายและการรับรู้เอกลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนหัวหิน โดยทำการเก็บข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกผลการศึกษาของวิไลพร สาคริก (2545, หน้า 114) ได้ศึกษาพบว่า

1. การสร้างเอกลักษณ์ เกิดจากวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ชุมชน สื่อจินตคติ และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยเอกลักษณ์ชุมชนได้แก่ภาพลักษณ์ของชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว สินค้าและบริการ และประเพณีการเล่น

2. การสื่อความหมายเอกลักษณ์ของชุมชนมีวิธีการคือการใช้คำขวัญและสโลแกน การใช้นโยบาย การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม การจัดงานประเพณีงานเทศกาลและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการสื่อสารนั้นมีการสื่อสารระหว่างหน่วยงาน การสื่อสารระหว่างหน่วยงานกับชาวบ้านในชุมชน และการสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว

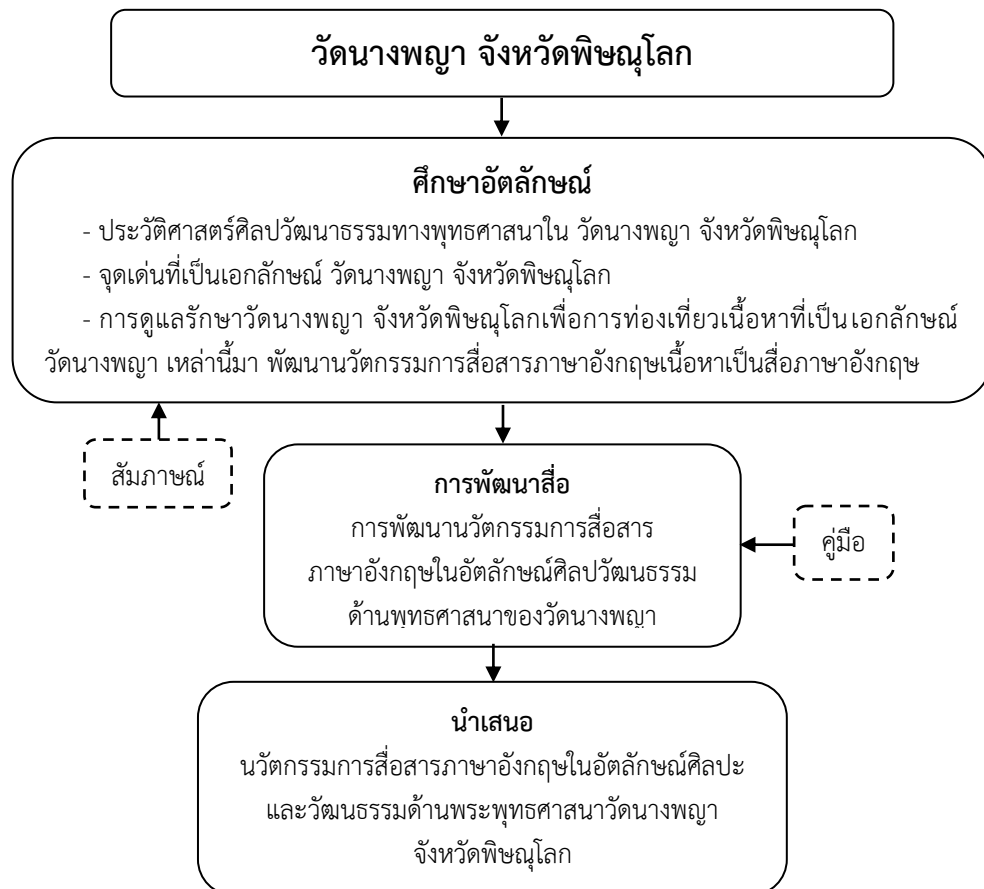
3. การรับรู้เอกลักษณ์ในกลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่า เอกลักษณ์ที่เกิดการรับรู้ได้แก่ ภาพลักษณ์ในด้านการเป็นเมืองที่เรียบง่าย การเป็นเมืองเจ้านาย สถานที่ท่องเที่ยวและอาหาร ส่วนเอกลักษณ์ที่รับรู้ได้น้อยคือ โผน กิ่งเพชร, สินค้าและบริการ, ประเพณีการเล่น ส่วนเอกลักษณ์ที่ประทับใจคือบรรยากาศของเมือง ความสะอาดสบายและความปลอดภัย และความหลากหลายของเมืองการสื่อความหมายของ “ชาเขียว ” ในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน โดยงานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างและการสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่น ปัจจุบัน และได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องสัญวิทยา (Semiotics) ในการวิเคราะห์การสื่อความหมาย ผลการศึกษาพบว่า การสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่น มีความแตกต่างกันในแง่การสร้างความหมาย ส่วนการรับรู้ความหมายนั้นมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในแง่การสร้าง ความหมายของชาเขียวของไทยนั้นได้สร้างความหมาย และปรุงแต่งความหมายของชาเขียวที่หมายถึงความเป็นญี่ปุ่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพและรูปร่างที่ดี ซึ่งแตกต่างจากการสร้างความหมายของชาเขียวในสังคมญี่ปุ่น ที่เน้นถึงตัวชาเขียวในฐานะที่เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่ง และมีได้สร้างหรือปรุงแต่งความหมายของชาเขียวแต่อย่างใด และผู้วิจัยยังได้ข้อสรุปว่า ในสังคมไทยนั้น ชาเขียวได้ถูกปรุงแต่งความหมายถึงความเป็นญี่ปุ่น ดังนั้นการสื่อความหมายของชาเขียวยังแสดงถึงตรรกะบริโภคนิยมเชิงเศรษฐศาสตร์ของค่าแลกเปลี่ยน ที่มีการกำหนดราคาของชาเขียวเพื่อซื้อขาย มีกลยุทธ์ทางการตลาดในการลด แลก แจก แถม และตรรกะบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของเครื่องดื่มประจำชาติญี่ปุ่นด้วย อย่างไรก็ตาม การสื่อความหมายของชาเขียวในสังคมไทยและสังคมญี่ปุ่น พบว่า มีความเหมือนกันในเรื่องที่ไม่แสดงตรรกะเชิงวิทยาศาสตร์เชิงค่าสัญญา ที่สื่อความหมายของชาเขียวที่หมายถึงความแตกต่างทางสังคม ความมีรสนิยมและความทันสมัย (ลักษณะ ก่อวานิชกุลม, 2548, หน้า 88)

เรื่อ ง The Present and Future Directions of Heritage Interpretation: Where is interpretation for the visitor going? ในการประชุมอิโคโมส ประเทศไทย เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใจความสำคัญของการนำเสนอบทความคือ ข้อสังเกตที่พบว่าการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวอันได้แก่ พิพิธภัณฑ์ อุทยานแห่งชาติ และแหล่งมรดกต่างๆ มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปโดยมีการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการสื่อความหมายมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านบวกและด้านลบ สำหรับด้านบวกคือ เทคโนโลยีจะช่วยสื่อความหมายได้สะดวกรวดเร็ว และเข้าถึงนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านลบคือ ปัญหาเกี่ยวกับผู้สื่อความหมายที่อาจจะไม่ใช่เจ้าของแหล่งเป็นผู้สื่อความหมายไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายก็ได้ เทคโนโลยีจะทำให้ใครก็ได้สามารถเข้าถึงข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่าย และสามารถที่จะเขียน บันทึกข้อความ ตลอดจนแสดงความคิดเห็นลงสื่อ

เทคโนโลยีสารสนเทศ อันจะนำมาซึ่งการสื่อความหมายและความเข้าใจที่ผิดพลาดได้จากการสื่อความหมายของ รัสเซลล์ สเตรฟ (Staiff, 2007, หน้า 1-4)

การสื่อสารความเป็นไทยในภาพยนตร์โฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์สำหรับต่างประเทศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นไทยมีการนำเสนอในภาพยนตร์โฆษณาประกอบด้วยความเป็นทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งความเป็นไทยด้านรูปธรรมที่นำมาใช้มากที่สุดประกอบด้วยภาพของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระพุทธรูป การแสดงโขน เรือสุพรรณหงส์ และกระบวนพยุหยาตตราขลมารค ส่วนความเป็นไทยในด้านนามธรรมที่ถูกนำเสนอมากที่สุดคือความเป็นไทยในเรื่องลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตแบบไทย ส่วนกลยุทธ์ในการสื่อสารสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสื่อสารประเภท Thematic Campaign และ Tactical Campaign สำหรับที่มาของกลยุทธ์พบว่าเป็นแบบแผนงานที่มาจากแผนการตลาดประจำปีของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยพฤติกรรมผู้บริโภคของบริษัทตัวแทน โฆษณา (ศิริมา อยู่เวียง, 2541, หน้า 18)

2.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา” ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริง จากแหล่งรากเง้าของข้อมูล โดยแท้ (Grounded Theory Approach) กล่าวคือ ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้ อาทิ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมีคฤศก์นำเที่ยววัดนางพญา ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อของวัดนางพญาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยในรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 พื้นที่วิจัย
- 3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.7 สรุปแผนผังการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบประวัติศาสตร์วัดนางพญาด้านศิลปวัฒนธรรม พุทธศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสาร แสดงประวัติศาสตร์วัดนางพญาด้านศิลปวัฒนธรรม พุทธศาสนา ดังนี้

3.1.1 ศึกษาบริบทของวัด คัมภีร์ และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมเป็นกรอบในการศึกษา

3.1.2 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

3.1.3 ศึกษาแนวทางการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

3.1.4 หาแนวทางการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

3.1.4 สรุปลผลการศึกษาพร้อมทั้งเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนรูปของการสังเกตปฏิสัมพันธ์มาสู่การเขียน การติดต่อสื่อสารกับ สาธารณะ ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลดิบ แนวคิดเบื้องต้น แผนภาพที่ถูกต้อง ผังเครือข่ายที่จำเป็นต้องใช้ ในภาคผนวกในหนังสือหรืองานวิจัย อีกทั้งยังเป็นสิ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นวิทยาศาสตร์ ความเข้มงวด ของการวิจัย เพื่อช่วยป้องกันการเกิดอคติ และช่วยใน การจัด เตรียมข้อมูลสำหรับนักวิจัยที่ต้อง ดำเนินงานต่อไป (Sanjek, 1999) โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

3.3.1 การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมัคคุเทศก์นำเที่ยววัดนางพญา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติวัดนางพญา เช่น ศิลปะของวัดนางพญา วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชาวบ้านกับวัดนางพญา และวัฒนธรรมนั้นเป็นวัฒนธรรมที่ควรสืบสานต่อไปหรือไม่ เพราะอะไร โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง

3.3.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ประชาชน และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพิษณุโลก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทราบถึงแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย รวมถึงเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

3.3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับจากกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา

3.3.4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ประชาชน ในพื้นที่เพื่อทราบถึงแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

3.3.5 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา เพื่อทราบถึงแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

3.3.6 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา เพื่อทราบถึงแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

3.3.7 ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญา การวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

3.3.8 สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลกในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

3.3.9 สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.2 พื้นที่วิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

3.3.1 การวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

3.3.1.1 สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการศึกษาครั้งนี้ ยังมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ต้องการสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา เพื่อทราบประวัติความเป็นมาของวัดนางพญาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ระบบการบริหารจัดการวัดนางพญา โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 5 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาวัดนางพญาซึ่งเป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ในหน้าที่ต่างๆ ณ วัดนางพญา ไม่น้อยกว่า 5 พรรษา

2) กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา เพื่อการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย จำนวน 5 คน โดยทำการสอบถามข้อมูลและข้อคิดเห็นตลอดจนประเด็นต่างๆ ที่สำคัญที่มาจากอัตวิสัย (Subjective) ของนักท่องเที่ยวผู้นั้นๆ

3) กลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญา ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 5 คน โดยเป็นมัคคุเทศก์จิตอาสาที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร

3.3.2.2 การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับตัวแทนชุมชน เช่น หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู นักเรียนและตัวแทนประชาชน ที่เกี่ยวข้องด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยมีแนวคำถามการประชุมกลุ่มเฉพาะ

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาวิเคราะห์และหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

3.4.1 แบบสัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากตัวแทนกลุ่มผู้รับผิดชอบ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ กลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสา โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงาน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม เอกลักษณ์ การสื่อความหมาย และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบสัมภาษณ์มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้รับผิดชอบ ประกอบด้วย 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา
- ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
- ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสอบถามทัศนะเกี่ยวกับวัดนางพญา โดยการศึกษาเนื้อหาและนำเนื้อหาไปพัฒนานวัตกรรมการสื่อภาษาอังกฤษในอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาของวัดนางพญา

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา
- ตอนที่ 3 ท่านรู้จักวัดนางพญาได้อย่างไร
- ตอนที่ 4 ท่านรู้จักวัดนางพญาในด้านไหนบ้าง
- ตอนที่ 5 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

ชุดที่ 3 แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสา

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

จุดที่ 4 แบบสังเกตเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บข้อมูลนำมาประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหาวัดนางพญา ทั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัยใช้การสังเกตดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) หรือการสังเกตภาคสนาม (Field Observation) การสังเกตที่ผู้ศึกษาวิจัยเข้ากับกลุ่มผู้รู้ที่อยู่ในเขตพื้นที่การศึกษา คือ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ในหน้าที่ต่างๆ ณ วัดนางพญา ไม่น้อยกว่า 5 พรรษา โดยที่ผู้ถูกสังเกตไม่รู้ว่าถูกสังเกตหรือเฝ้าดู จึงมีพฤติกรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง ทำให้เห็นภาพรวมของเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 บันทึกการสังเกต ซึ่งแสดงรายละเอียด รายการวิจัย ชื่อผู้สังเกต วันที่สังเกต

ส่วนที่ 2 การสำรวจลักษณะของศิลปะและวัฒนธรรม

ส่วนที่ 3 รูปภาพประกอบและบันทึกภาคสนามอื่นๆ

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือ การสังเกตที่ผู้วิจัยเฝ้าสังเกตอยู่วงนอก ไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ ไม่ต้องเสียเวลาให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่มศึกษา เพราะมีบทบาทเป็นคนนอก ทำให้มีโอกาสเกิดอารมณ์ร่วมน้อย ใช้ในการเริ่มต้นเก็บข้อมูล ทำได้ง่าย คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา กลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา

3.4.2 การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยดำเนินการร่วมกับตัวแทนชุมชน เช่น หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู นักเรียนและตัวแทนประชาชน ที่เกี่ยวข้องด้านศิลปะและวัฒนธรรม โดยมีแนวคำถามการประชุมกลุ่มเฉพาะ ดังนี้

1) การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
2) แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

3) การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง แบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนที่ 2 ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนที่ 3 ใช้แบบบันทึกข้อมูลบริบทของวัด เก็บ ชื่อวัด ประเภท สังกัด และจำนวนผู้อาศัยภายในวัด

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 5 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

ขั้นตอนที่ 6 เก็บข้อมูลข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

ขั้นตอนที่ 7 นำผลการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.5.1 การลงพื้นที่วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

3.5.2 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับกลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาวัดนางพญาซึ่งเป็นผู้รู้และมีประสบการณ์ในหน้าที่ต่างๆ ณ วัดนางพญา ไม่น้อยกว่า 5 พรรษา กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยววัดนางพญา และกลุ่มมัคคุเทศก์จิตอาสาที่นำเที่ยววัดนางพญา

3.5.3 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา.

3.5.4 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการ

สัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

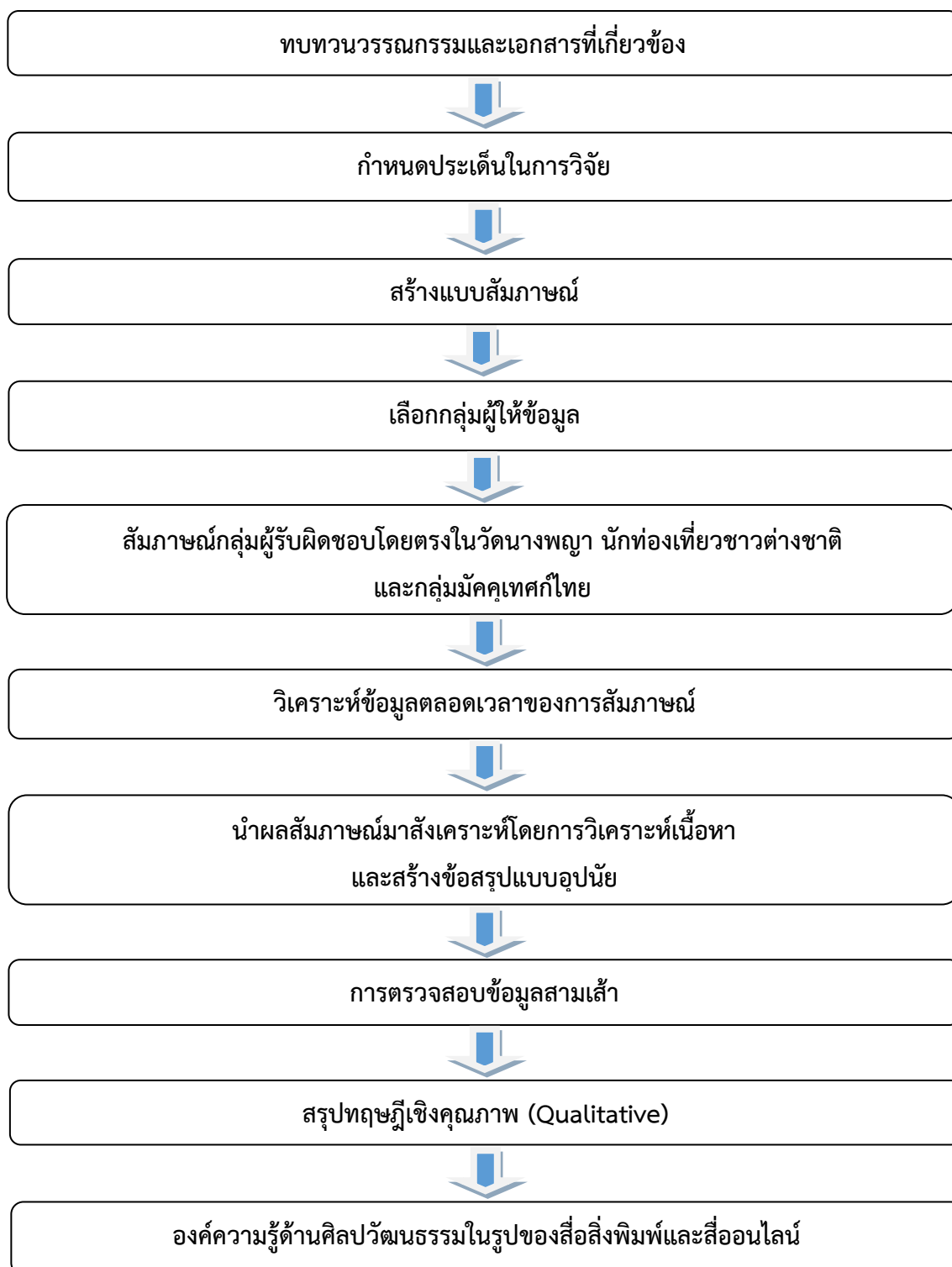
จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

3.6.1 วิเคราะห์แนวคิด ความหมาย ประวัติความเป็นมาของวัตนางพญา การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

3.6.2 ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัตนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

3.6.3 การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย การพรรณนาความประกอบการบรรยาย และองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์

3.7 สรุปแผนผังการวิจัย

แผนภาพที่ 3.1 แสดงแผนผังการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา” ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริง จากแหล่งรากเง้าของข้อมูล โดยแท้ (Grounded Theory Approach) กล่าวคือ ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้ อาทิ กลุ่มผู้เป็นบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมีคฤศก์นำเที่ยววัดนางพญา ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อของวัดนางพญาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยในรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.1.1 ประวัติของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.1.2 ศิลปกรรมวัดนางพญา

4.2 องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.2.1 องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

4.2.2 องค์ความรู้ด้านโบราณคดี

4.2.3 องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

4.2.4 องค์ความรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรม

4.2.5 องค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

4.3 การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.1 วิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.1.1 ประวัติของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

วัดนางพญาเป็นวัดสำคัญอีกวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามปากถนนมิตรภาพ กับวัดราชบูรณะและเป็นวัดที่อยู่ตรงข้ามปากถนนจำการบุญกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงบันทึกไว้ในจดหมายเหตุรายวันระยะทางไปพิษณุโลก เมื่อ 31 พฤษภาคม ร.ศ. 120 ต่อเนื่องจากวัดราชบูรณะดังนี้

“...ออกจากการเปรียญไปวัดนางพญา ครูชั่งใหญ่ปากกว้างประมาณ 2 ศอก เป็นระฆังญวน ทำด้วยเหล็ก แล้วไปคูวิหาร เลกว่าวัดราชบุรณะหน่อยหนึ่ง..”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จพระราชดำเนินยังวัดนางพญา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ร.ศ. 120 ดังข่าวเสด็จพระราชดำเนินเก็บความที่ควรกล่าวจากพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่งว่า “เมื่อเสร็จการจุดเทียนไชยแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรวัดนางพระยา ซึ่งอยู่ตรงวัดมหาธาตุติดกันทีเดียว วัดนี้มีแต่วิหาร ไม่มีอุโบสถ มีโรงเรียนพิชญโลกพิทยาคม ตั้งอยู่ในนั้นโรงเรียนมีพระสอน มีนักเรียนมาก...”

ภาพที่ 4.1 ที่ตั้งวัดนางพญา

ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

คุณบุญชด แสงต่าย ก็ได้เขียนถึงวัดนางพญาไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ส่วนวัดนางพญาอยู่เบื้องตะวันออกของวัดราชบุรณะ วัดอันเป็นสำนักสงฆ์ไม่สู้ใหญ่โตนัก และพระสงฆ์ก็มีน้อยกว่าด้านตะวันออก และด้านใต้เป็นสวนไม้ผลและป่า ด้านตะวันออกจดกับตัวอุโบสถ ด้านเหนืออันเป็นด้านหน้าของวัดมีศาลาลูกกรงยกพื้นสูง ซึ่งแต่ก่อนเคยใช้เป็นสถานที่เรียนของ ร.ร. ประจําฉนวนพิชญโลก “พิชญโลกพิทยาคม” และอุโบสถอีกหลังหนึ่ง แต่อุโบสถนี้ไม่มีลานและกำแพงกันเหมือนอุโบสถวัดราชบุรณะ ภายในมีพระประธานใหญ่และผนังมีภาพวาดสีสวยๆ ด้านหลังอุโบสถมีเจดีย์องค์ขนาดใหญ่ พอปานกลางอยู่ด้วย และมีองค์เล็กๆ หลายองค์

วัดนางพญา วัดนี้ตั้งอยู่หลังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุต่อจากวัดราชบุรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตต่อเชื่อมกัน โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่ นอกจากวิหาร

ซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เป็นวัดเล็กๆ กุฎิพระสร้างด้วยไม้ทำนองเดียวกับวัดเล็กๆ ในชนบททั่วไป ดูแล้วไม่เป็นที่สะดุดตาในความเด่น ลักษณะโดยทั่วไป ซ่อมซ่อ ทั้งอาณาเขตพื้นที่ก็ยังแคบ ถ้าผู้ที่ผ่านเข้าไป โดยไม่ทราบว่าเป็นวัดอะไรแล้ว ก็อาจ จะไม่ให้ความสนใจเลยก็ได้ แต่ในประการตรงข้าม ถ้านักพระเครื่องได้มีโอกาสมาเห็นวัดนางพญาแล้ว ก็คงอดจะรู้สึกประหลาดใจว่า วัดเล็กๆ ที่ปราศจากความสง่าผ่าเผยนี้ไม่น่าจะเป็นแห่งกำเนิดพระนางพญาซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งนัก

ภาพที่ 4.2 เจดีย์เก่าในวัดนางพญา

ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

“อุโบสถเป็นฝีมือช่างสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า วัดราชบูรณะนั้นสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นเมื่อเสด็จไปประทับอยู่เมืองนี้ กับวัดนางพญาอันอยู่ติดกันนี้ เข้าใจว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ พระอรรคมเหสีสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นกับวัดราชบูรณะ จึงได้ทรงสร้างในอุปจารเดียวกัน ภายในวัดทั้งสองนี้ไม่มีโบราณวัตถุสำคัญอย่างไร นอกจากโบสถ์ ซึ่งสร้างตามแบบฝีมือกรุงเก่าตามที่กล่าวมาแล้ว กับพระเจดีย์สูงใหญ่เท่านั้นเอง”

4.1.2 ศิลปกรรมวัดนางพญา

ปัจจุบันนี้สภาพวัดนางพญาจะแตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น สวนไม้ผลทางด้านใต้กลายเป็นถนนมิตรภาพไปแล้ว และด้านเหนือซึ่งมีศาลาลูกกรงยกพื้นสูงก็ไม่มีแล้ว ส่วนอุโบสถที่คฤมณูชดกล่าวไว้นั้น ความจริงไม่ใช่เป็นอุโบสถ แต่เป็นวิหาร ซึ่งภาพเขียนภายในเหลืออยู่

แต่ด้านหลังพระประธานเท่านั้นเอง ส่วนด้านหน้าพระประธานและด้านข้างได้ถูกทาศด้วยปูนขาวจนหมดสิ้นแล้ว เข้าใจว่าภาพเขียนทั้งหมดคงเขียนพุทธประวัติ เพราะเท่าที่เหลืออยู่ด้านหลังพระประธานนั้นเป็นภาพไตรภูมิ และที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผนังวิหารมีทั้งหน้าต่างและเจาะช่องผนังแทนหน้าต่าง ซึ่งเดิมอาจจะเป็นการเจาะช่องผนังแทนหน้าต่างหมดก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่าคงจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาอย่างไม่มีปัญหา หรืออาจจะเก่าในสมัยสุโขทัยก็ได้ นอกจากนั้นภายในวิหารยังมีพระประธานองค์ใหญ่ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นพระพุทธรูปหล่อสัมฤทธิ์แล้วเอาปูนหุ้มทีหลังก็ได้ เพราะมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์อยู่หลายองค์ในวิหารนี้ ขณะนี้ทางวัดกำลังจะถูกนิมิตเปลี่ยนจากวิหารเป็นพระอุโบสถต่อไป และคิดที่จะรื้อวิหารหลังนี้ แล้วสร้างพระอุโบสถขึ้นมาใหม่ ก็นับว่าน่าเสียดายวิหารเก่าหลังนี้อย่างยิ่ง ถ้าทางวัดจะสร้างพระอุโบสถขึ้นมาใหม่ในที่หนึ่ง แล้วรักษาวินิจฉัยหลังนี้ไว้ ก็จะเป็นการรักษาโบราณสถานของชาติไว้อย่างดีเยี่ยม และด้านหลังวิหารยังมีเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองอีกหลายองค์ด้วยกัน เข้าใจว่าคงจะสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรืออาจจะก่อนหน้านี้อีกก็ได้ แต่ก็ชำรุดทรุดโทรมลงไปมากแล้วเช่นกัน

ภาพที่ 4.3 สมเด็จพระนางพญาในพระวิหาร

ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

สำหรับวัดนางพญานี้ยังมีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง ซึ่งนักเลงพระเครื่องแสวงหากันมากในปัจจุบัน พระเครื่องวัดนางพญานี้มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” โดยมีชื่อเดียวกับชื่อวัดนั่นเอง พระนางพญานี้ได้มีการพบกรุกกันครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2444 ซึ่ง “ตรียมปวาย” ได้รับฟังจากคำบอกเล่า

จากนายเสียว ปาลีวณิช นักพระเครื่องฯ ผู้เฒ่าพิษณุโลก ซึ่งได้เล่าถึงเรื่องการพบกรุพระนางพญาที่วัดนางพญา และ “ตริยัมปวาย” ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ปริอรรถาธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม 2 เรื่องพระนางพญา และพระเครื่อง จังหวัดพิษณุโลก” ตอนหนึ่งดังนี้

“กรุพระนางพญา เป็นซากที่ปรักหักพังฝังจมนดินอยู่ในบริเวณด้านหน้าของวัดตรงบริเวณด้านหน้ากุฏิ ท่านสมภารถนอม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2497) การที่จะได้พบกรุพระนางพญาขึ้นในคราวนั้น ก็โดยเหตุที่ทางวัดได้ดำริจะปลูกสร้างศาลา ก็ได้พบพระนางพญาจำนวนมากศาลาฝังจมนดินอยู่กับซากกรู แต่ในสมัยนั้นก็ได้เป็นที่สนใจสำหรับชาวพิษณุโลกเท่าใดนัก ฉะนั้นส่วนมากของจำนวนพระนางพญาจึงได้รับการเก็บรวบรวมไว้ที่วัดนางพญานั้นเอง โดยปราศจากความสนใจของคนทั้งหลาย ผู้ใดที่มาเห็นเข้าเห็นว่าพระพิมพ์เก่าบ้างก็หยิบฉวยเอาไป นอกจากนั้นพวกเด็กวัดก็เอาไปเล่นทอยกองกันเป็นที่สนุก และศาลาเล็กๆ นั้นได้ชำรุดทรุดโทรมและถูกรื้อถอนไปนานแล้ว”

นอกจากนี้ “ตริยัมปวาย” ยังได้แสดงข้อคิดเห็นไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้อีกตอนหนึ่งว่า

“เมื่อพิจารณาคำกล่าวของผู้ใหญ่เสียวแล้ว ทำให้พิจารณาได้ว่า ท่านมาอยู่พิษณุโลกในราวปี พ.ศ. 2452 และกรุพระนางพญาได้มีการพบกันขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2444 ซึ่งตรงกับปีเสด็จประพาสเมืองพิษณุโลกของสิ้นเกล้าฯ ร.5 เพื่อทรงทอดพระเนตร การหล่อพระพุทธรูปชินราชจำลอง และได้ทรงเสด็จประพาสวัดนางพญาด้วย จึงเข้าใจศาลาเล็กๆ ที่ทางวัดได้สร้างขึ้นนั้น คงจะสร้างไว้รับรองการเสด็จไปครั้งนั้น และเมื่อได้มีการพบกรุพระนางพญาแล้ว จึงอาจมีการคัดเลือกองค์ที่งดงามขึ้นทูลเกล้าถวาย และถวายพระราชวงศ์ใหญ่น้อย ตลอดจนแจกจ่ายข้าราชการบริพารโดนเสด็จแก่กระนั้นก็มีเหลืออยู่ที่วัดอีกมากมาย”

เท่าที่ยกเรื่องการพบกรุพระนางพญามากล่าวไว้ในที่นี้ ก็ต้องการให้เป็นหลักฐานไว้สืบไป ปัจจุบันนี้นักเลงพระเครื่องฯ ก็ยังเสาะหาพระนางพญากันมาก แต่ก็หาได้ยากมากจนทางวัดนางพญาได้สร้างจำลองขึ้นแล้ว

4.2 องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.2.1 องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

วัดนางพญา ตั้งอยู่ข้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ต่อจากวัดราชบูรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตที่เชื่อมต่อกัน แต่โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่ นอกจากวิหารซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น วัดนางพญาจึงมีขนาดเป็นวัดเล็กที่เล็ก กุฏิพระสร้างด้วยไม้ทำนองเดียวกับวัดขนาดเล็กในชนบททั่วไป ไม่ได้เป็นที่สะดุดตาในความโดดเด่นเท่าไรนัก ทั้งอาณาเขตพื้นที่ก็คับแคบผู้ที่ผ่านเข้าไปโดยไม่ทราบว่าเป็นวัดอะไรแล้ว ก็อาจจะไม่ให้ความสนใจเลยก็ได้ แต่ในประการตรงข้าม ถ้านักพระเครื่องฯ ได้มีโอกาสมาเห็นวัด

นางพญาแล้ว ก็คงอดจะรู้สึกประหลาดใจมิได้ว่า วัดเล็กๆ ที่ปราศจากความสง่าผ่าเผยนี้ดูไม่น่าจะเป็นแหล่งที่กำเนิดพระนางพญาซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งนัก

อาจกล่าวได้ว่า ศิลปวัฒนธรรมของวัดนางพญา มีความสำคัญขึ้นอยู่กับ “พระนางพญา” จึงทำให้คนสนใจหันมาทำนุบำรุง และมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่มากกว่าสภาพของวัดเท่าที่ควรจะมี ถ้าวัดนี้ปราศจากพระเครื่อง ๆ ศักดิ์สูงดังกล่าว ความสนใจของประชาชนที่มีต่อวัดนี้ก็จจะน้อยไปกว่านี้มาก อาจทรุดโทรมกว่านี้หรือทิ้งร้างไปเสียเช่นเดียวกับวัดราชคฤห์ วัดสตือ และวัดนางชี ฯลฯ ซึ่งอยู่ในย่านเดียวกันอย่างหนาแน่น อันเป็นเหตุให้การทำบุญของชาวบ้านเป็นไปโดยไม่ทั่วถึงก็เป็นไปได้

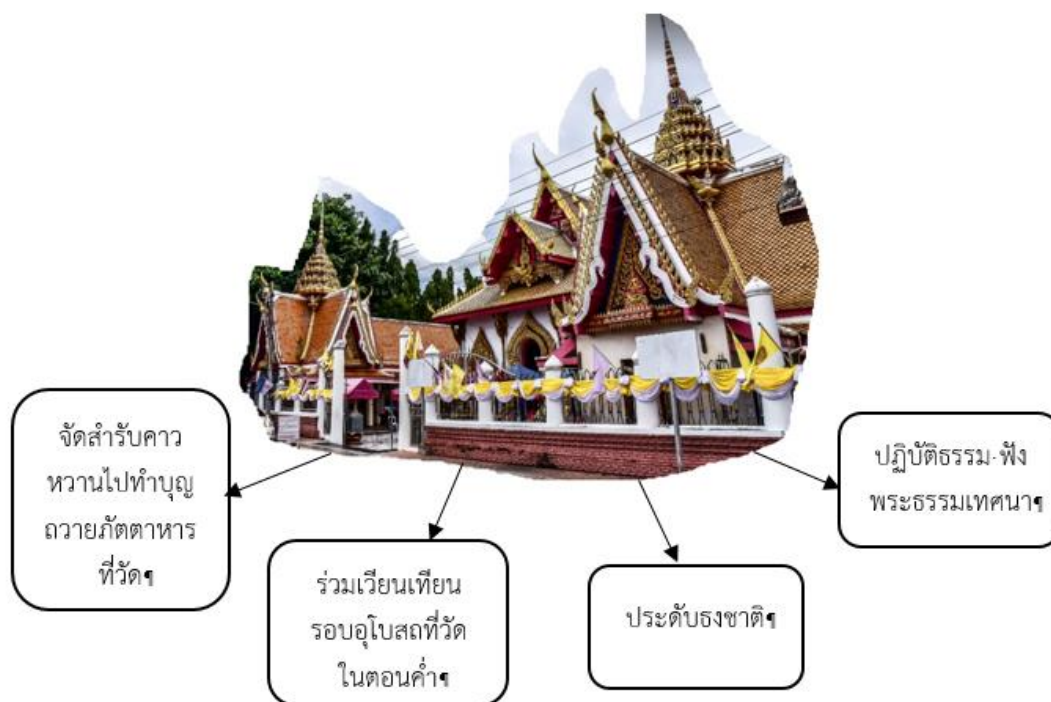
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริถึงพระนางพญาเป็นความดังนี้

“...อนุสนธิรายงานวันที่ 19 เวลาเช้า 2 โมงเศษ ลงเรือข้ามฟากไปขึ้นที่วัดมหาธาตุ (สมัยปี พ.ศ. 2444 ซึ่งยังไม่ได้สร้างสะพานนเรศวร) และเดินไปจนสุดถนน อันเป็นถนนเดิมปูด้วยอิฐ ปลายสองตาถนนริมน้ำไปเข้าวัดนางพญา เดินไปตามริมคู ฤๅสระรอบวัด (ปัจจุบันสระรอบวัดไม่มีปรากฏแล้ว)...”

“...อนึ่ง ที่กล่าวถึงเมื่อเวลาเช้านี้ขาดไปหน่อยหนึ่ง เมื่อเสร็จการจุดเทียนไชยแล้วไปวัดนางพญา ซึ่งอยู่จากวัดมหาธาตุติดกันทีเดียว วัดนี้มีแต่วิหาร ไม่มีพระอุโบสถ มีโรงเรียนพิชญ์โลกพิทยาคมตั้งอยู่ในนั้นโรงหนึ่ง พระสอน มีนักเรียนมาก ที่คับแคบไม่พอ (หมายถึงสภาพใน ปี พ.ศ. 2444)...”

ด้วยความสำคัญของพระเครื่องนางพญา จึงเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพบูชากราบไหว้ เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนชาวไทย และยังเป็นเครื่องรางของขลังที่คนไทยให้ความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันนี้พระเครื่องนางพญาจึงเป็นพระเครื่องที่นิยมบูชาและมีชื่อเสียงระดับประเทศที่เรารู้จักกันดีในนามของ “พระเครื่องเบญจภาคี”

ในปัจจุบันตลาดพระเครื่องนางพญา เรียกได้ว่าเป็นแหล่งพบปะพูดคุยกันระหว่างคนที่เป็นนักสะสมพระเครื่อง หรือกลุ่มคนที่เรานิยมเรียกกันว่า “เซียนพระ” ภายในบริเวณวัดนางพญา มิใช่มีเพียงแต่มีแผงพระเครื่องนางพญาเท่านั้น แต่ยังมีกรูบูชาแลกเปลี่ยนพระเครื่องอีกหลากหลายแบบ ราคาการเช่าบูชาพระเครื่องขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย

แผนภาพที่ 4.1 แสดงองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

จากแผนภาพที่ 4.1 จะเห็นได้ว่าศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายมาตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสำรับคาวหวานไปทำบุญถวายภัตตาหารที่วัด นอกจากการไหว้พระ ทำบุญ ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว อีกหนึ่งกิจกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติกันทุกปีก็คือการ “เวียนเทียน” การร่วมเวียนเทียนรอบอุโบสถที่วัดในตอนค่ำเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เหล่านี้คือวัฒนธรรมหลักๆ ที่เรามีอยู่ในประเทศไทยซึ่งจริงๆ แล้วเรายังมีวัฒนธรรมอีกมากมายเพียงแต่อาจจะใช้กันในชุมชนหรือหมู่บ้านของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งการประดับธง ซึ่ง “ธงธรรมจักร” เป็นธงสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นธงสัญลักษณ์นอกจากจะใช้เป็นธงสำหรับประดับแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญคอยเตือนใจพุทธศาสนิกชนและศาสนาต่างๆ เพื่อให้ประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่ชอบที่ดีงาม

4.2.2 องค์ความรู้ด้านโบราณคดี

วัดนางพญา ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน คือ วิหาร และเจดีย์ 2 องค์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2479 คือ

4.2.2.1 พระวิหาร

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศเหนือ ด้านหน้ามีทางขึ้นลง 2 ทางมีประตู 2 คู่ ด้านหลังเป็นผนังทึบ ไม่มีประตู มีเพียงช่องแสงสว่างขนาดเล็ก 3 ช่อง ด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 4 คู่ รวม 8 คู่ ห้องท้ายสุดเจาะเป็นช่องเล็กๆ ยาว 5 ช่องทั้งสองด้าน พื้นภายในพระวิหารยกระดับสูงจากพื้นดิน ประมาณ 1.50 เมตร พระวิหารมีสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง มี 6 ห้อง ซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยมีหลังคาโค้งตอนกลางเล็กน้อย มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบเกล็ดพระยานาค หลังคามีปีกนกคลุมสามชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบพระยานาค จั่วหน้าหลังเป็นจั่วแบบนาคจับมีไม้ฝาประกัน 3 ชั้น ไม่มีการแกะสลักลวดลาย มีช่อฟ้าบนหลังคาพระวิหารมีใบระกาที่หน้าบัวล่ายองไม่ทำเป็นวงแบบนาคสะดุ้ง หางหงส์และนาคปักทำเป็นนาคเป็นตามลักษณะความแหลมของแนวหลังคาทำเป็นรูปนาคปูนปั้นสามเศียร ด้านหน้า 4 ตน ด้านหลัง 4 ตน ซึ่งเป็นศิลปะแบบเก่าที่ใช้กับใบระกา และปั้นลมแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย ภายในพระวิหารมีเสาหากรวมเรียงในอยู่ 2 แถว แถวละ 5 ต้นรวม 10 ต้น เป็นเสาศิลาแลงกลมก่ออิฐถือปูน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 80 เมตร ภายในพระวิหารมีงานจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน แต่เหลืออยู่เฉพาะด้านหลังพระประธานส่วนตรงหน้าพระประธานด้านข้างถูกทาด้วยสีชาวจนหมด ภาพเขียนเดิมสันนิษฐานว่าคงจะเป็นภาพเขียนเรื่องพระพุทธรูปประวัติเพราะด้านหลังพระประธานเขียนเป็นภาพเรื่องไตรภูมิ ภายในวิหารมีพระประธานก่ออิฐถือปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัยเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 3 เมตร ตั้งอยู่บนฐานชุกชีสูง 2.50 เมตร

วัดนางพญาแห่งเดิมที่ไม่มีพระอุโบสถ จะมีเพียงแต่พระวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้องสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธานเป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 พระครูบวร ชินรัตน์ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญาได้บูรณะแปลงพระวิหารหลังนี้ให้เป็นพระอุโบสถ โดยการก่อสร้างขึ้นใหม่หมดทั้งหลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 20 เมตร ทำให้ไม่สามารถที่จะศึกษาสภาพของพระวิหารโบราณหลังเดิมได้เลย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน พระราชทานพระฤกษ์การสร้างอุโบสถ ณ วันพุธที่ 19 มกราคม พ.ศ.2521 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2506

ภาพที่ 4.4 พระวิหารวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

4.2.2.2 พระเจดีย์

พระเจดีย์วัดนางพญา มีลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่ด้านหลังของพระอุโบสถ 2 องค์ ประกอบด้วย

- 1) พระเจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์องค์ใหญ่ และเจดีย์ประธานองค์นี้เป็นที่บรรจุพระพิมพ์นางพญาตามคำบอกเล่าผู้ฟังลงไปนานแล้ว และได้มีการสร้างกุฏิทับในปัจจุบัน
- 2) พระเจดีย์องค์ใหญ่ (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 8 เมตร สูง 12 เมตร
- 3) พระเจดีย์องค์เล็ก (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 3 เมตร สูง 10 เมตร

ภาพที่ 4.5 พระเจดีย์วัดนางพญา
ที่มา : ราม วัชรประดิษฐ์, ออนไลน์

พระเจดีย์ทั้ง 2 องค์ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่หากพิจารณาจากสถาปัตยกรรมสันนิษฐานว่า คงจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายหรือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันพระเจดีย์ทั้ง 2 พระองค์ ซ้ำรุดทรุดโทรมมากแล้วและมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยการก่ออิฐเสริมสร้างฐานพระเจดีย์ทั้ง 2 พระองค์ (สุพรรณฉัตร เหมื่อนสน, 2563, หน้า 16-20)

4.2.2.3 ไม้แกะสลักรูปฤๅษี ผู้สร้างคือประชาชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาและได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสนำมาตั้งไว้บริเวณรอบๆ พระอุโบสถ 4 องค์

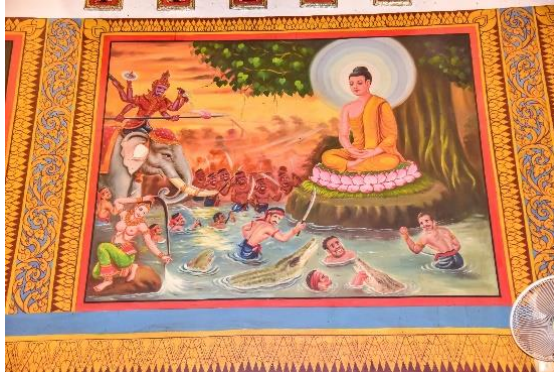

ภาพที่ 4.6 ไม้แกะสลักรูปฤๅษี

ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

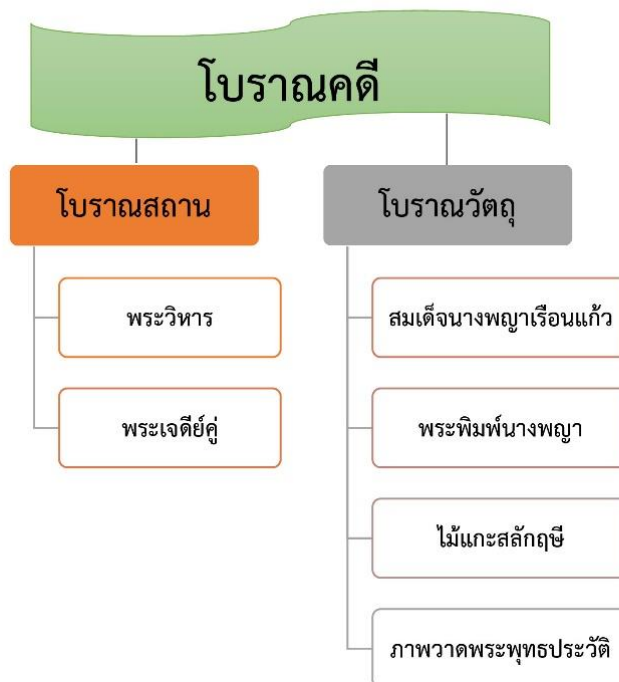
4.2.2.4 ภาพวาดพระพุทธรูปประวัติในพระอุโบสถ วัดนางพญา

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ และพระวิหาร นิยมเขียนบนฝาผนังด้านสกัดส่วนหัวและท้าย ซึ่งนิยมเขียนรูปภาพเหตุการณ์ตอนสำคัญ เช่น รูปภาพปฐมสมโพธิ ตอนมารวิชัย หรือพระพุทธรูปประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ภายหลังจากเทศนาโปรดพระพุทธรमारदा

ภาพที่ 4.7 ภาพวาดพระพุทธรูปประวัติในพระอุโบสถ วัดนางพญา

ที่มา : ผู้ถ่ายภาพ (สมปอง สีชมพู, 5 สิงหาคม 2564)

แผนภาพที่ 4.2 แสดงองค์ความรู้ด้านโบราณคดี

จากแผนภาพที่ 4.1 จะเห็นได้ว่าโบราณคดีของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เป็นการสำรวจ ตรวจสอบแหล่งโบราณคดี ได้จากการศึกษาจากเอกสารและการเดินสำรวจเพื่อเป็นการรวบรวมหลักฐานสำหรับประเมินค่าของแหล่งโบราณคดี ในปัจจุบันวัดนางพญามีโบราณสถาน คือ พระอุโบสถหลังเดียว และพระเจดีย์คู่ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด

ส่วนโบราณวัตถุภายในวัด ได้แก่ สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบสุโขทัยปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ มีซุ้มเรือนแก้วประดับอย่างงดงาม พระพิมพ์นางพญามีลักษณะเป็นพระเนื้อดินเผาทำจากดินเหนียวมีเม็ดทรายปนอยู่ในเนื้อ จะแตกต่างกันตรงการพิมพ์ทรงเท่านั้น ไม้แกะสลักฤๅษี มี 4 องค์ ตั้งอยู่ที่มุมพระอุโบสถ และภาพวาดพุทธประวัติในพระอุโบสถ

4.2.3 องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

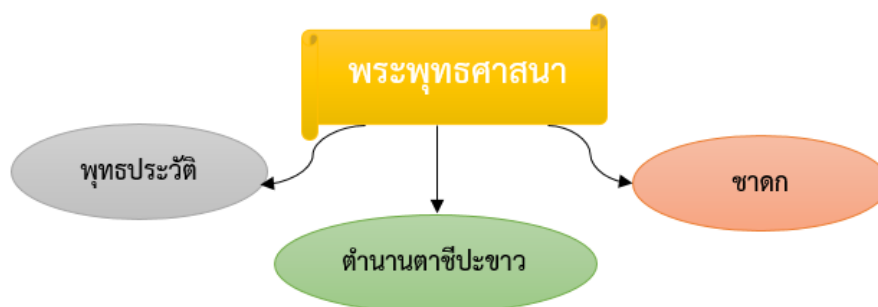
วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองพิษณุโลก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานของการสร้างพระนางพญา ท่านพระครูอนุโยคศาสนกิจ วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก ได้บันทึกไว้ว่า สุกมัสพระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วประมาณ 150 ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองพิษณุโลก มีอัศรมเหสีทรงพระนามว่าเบญจราชเทวี คราวนั้นพระสวามีทิวงคตเสียยังดำรงพระชนมายุอยู่แต่พระนางเบญจราชเทวีได้ครอบครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ณ เมืองพิษณุโลก แทนพระสวามี ในลำดับนั้นมีศักราชมาตั้งล้อมเมืองพิษณุโลก 4 ทิศ เพื่อที่จะตีเมืองพิษณุโลกเอา

เป็นเมืองขึ้นขอบขันทสีมาของรามัญ สมเด็จพระนางเจ้าได้เกณฑ์โยธาและราษฎรพลเมืองชายหญิงให้เตรียมพร้อมคอยรับทัพรามัญ เพื่อปราบปรามข้าศึกรามัญให้ราบคาบ ยังมีชีปะขาวคนหนึ่งมารับอาสาสมัครสมเด็จพระนางเจ้าเพื่อทำพระพุทธรูปปฏิมากรองค์เล็กๆ เพื่อแจกจ่ายทหารที่จะไปปราบข้าศึกรามัญให้พินาศสมเด็จพระนางเจ้าจึงรับสั่งให้ตาชีปะขาวเข้าเฝ้าและตรัสถามว่า “พระที่ท่านจะสร้างขึ้นนั้นป้องกันสรรพาวุธได้หรือไม่” ตาชีปะขาวกราบทูลว่า “ป้องกันสรรพาวุธทุกอย่างตลอดทั้งเมตตากรุณาแลเป็นศรีสวัสดิมงคลทุกประการ” สมเด็จพระนางเจ้าได้ฟังจึงโสมนัสสรรษายิ่งนักจึงรับสั่งให้ตาชีปะขาวสร้างขึ้น แต่ตาชีปะขาวกราบทูลให้สมเด็จพระนางเจ้าให้คำมั่นว่า ถ้ารบศึกรามัญกลับมาเรียบบร้อยแล้ว ขอให้สมเด็จพระนางเจ้าสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งให้ขนานนามว่า “วัดนางพญา” แล้วให้เรียกเอาพระที่แจกจ่ายให้เหล่าโยธาทหารกลับคืน แล้วให้สร้างพระสถูปคือพระเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูปนี้ไว้ให้มั่นคงตลอดแม้พิมพ์ สมเด็จพระนางเจ้าจึงรับคำแล้วตาชีปะขาวนำดินนั้นมาจากประเทศอินเดีย 4 แห่ง คือ

ดินที่ลุมพินีวัน ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองทเวหะทหะต่อกัน ที่พระพุทธรองค์ประสูติแห่งหนึ่ง ดินที่พระพุทธรองค์ตรัสรู้ ใต้โพธิ์พฤกษ์ตำบลอุรุเวลา แขวงเมืองพาราณสีแห่งหนึ่ง ดินที่แสดงปฐมเทศนา ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีแห่งหนึ่ง และดินที่พระพุทธรองค์ดับขันธปรินิพพาน แขวงเมืองกุสินาราแห่งหนึ่ง คือ ดินที่ประสูติ แดง ดินที่ตรัสรู้ เหลือง ดินที่ปฐมเทศนา เขียว ดินที่ปรินิพพาน ดำ

อนึ่งเมื่อตาชีปะขาวพิมพ์พระสำเร็จแล้ว จึงเกณฑ์ให้บรรดาทหารไปตัดไม้รวก บรรทุกเล่มเกวียนมามากมาย แล้วจึงผ่าแยมออกเล็กน้อย แล้วจึงให้ทหารเอาแขนของตนผ่าไม้รวกทุกคนต่อพระพักตร์สมเด็จพระนางเจ้า หาเป็นอันตรายไม่นอกจากนี้ ยังให้ทหารกระโจนขึ้นไปนั่งบนหอกบนดาบก็หาเป็นอันตรายไม่สมเด็จพระนางเจ้าทอดพระเนตรเห็น ดั่งนั้นจึงบังเกิดความโสมนัสยิ่งนักเมื่อตาชีปะขาวพิมพ์พระเท่าจำนวนทหารเสร็จแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าเวลานั้นพระชนมพรรษาได้ 28 ปี พระองค์จึงได้ให้ตาชีปะขาวสร้างขึ้นพิเศษใหญ่กว่าที่สร้างแจกทหาร เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงอำลาเดินหายเข้าไปในป่า จึงได้สร้างขึ้นอีกวัดหนึ่งเรียกว่า “วัดตาชีปะขาวหาย” จนทุกวันนี้จึงให้เข้าใจว่า “ตาชีปะขาวนั้นเป็นเทวดา” แปลงกายลงมาช่วยสร้างพระสี่หนึ่งสี่ไต่ที่บูชาไว้ในบ้านเป็นศรีสวัสดิมงคลคุ้มกันภัยได้ทุกประการ และถ้าผู้ใดอาราธนาไปกับตัว หรือไปสู่การณรงค์สงครามก็ดีให้ตั้งนะโม 3 จบแล้วให้ว่าพระไตรสรณะคือ พุทธฯ ธรรมฯ สงมฯ ทุตฯ ตตฯ แล้วให้ระลึกถึงเทวดาผู้สร้างกับสมเด็จพระนางพญาจะพ้นอันตรายทั้งปวง ถ้าผู้ใดทำราชการมีสมเด็จพระนางพญาเจ้าจะได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่เป็นที่เสนาหาเมตตา กรุณาแก่ท้าวพญาแล้วสตรีทั้งหลายแลถ้าบูชาไว้กับบ้านจะเป็นสวัสดิมงคล บุญราศีทุกทิพารাত্রีกาล และอีกประการหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดได้บูชาพระแล้วห้ามลบหลู่เป็นต้นว่าใช้อาวุธต่างๆ ทดลองกันหรือยิง เป็นต้น ท่านว่า “ผู้นั้นดูหมิ่นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแน่แท้” (สุพรรณนิการ์ เหมือนสน, 2563, หน้า 10-12)

จากที่กล่าวมาจึงทำให้เห็นว่า พระพิมพ์วัดนางพญา เป็นวัตถุสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพยึดถือ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการต่อสู้ทำศึกสงครามในอดีต และในปัจจุบันก็ยังมีอิทธิพลของความเชื่อที่สามารถคุ้มครองให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัย

แผนภาพที่ 4.3 แสดงองค์ความรู้ด้านพระพุทธรศาสนา

จากแผนภาพที่ 4.3 จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ด้านพระพุทธรศาสนา ของวัดนางพญา ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงพุทธประวัติ ความเป็นมาในการสร้างวัดนางพญายาวนานกว่า 600 ปี จนถึงปัจจุบัน ได้มีการกล่าวถึงนิทานชาดก ด้วยตำนานตาชีปะขาวซึ่งเป็นเทวดาแปลงกายมาเพื่อช่วยสร้างพระพิมพ์ เพื่อให้พระพิมพ์นางพญาได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทหารเกิดความฮึกเหิมในการออกรบ หากรบชนะก็จะได้กลับบ้านกลับเมืองมาหาครอบครัวอันเป็นที่รักอีกด้วย

4.2.4 องค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม

วัดนางพญา มีศิลปะสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

1) สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว

ภายในอุโบสถของวัดยังมีพระประธาน “สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว” เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบสุโขทัย สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ มีซุ้มเรือนแก้วประดับอย่างงดงามอย่างพระพุทธรชินราช โดยมีคติการสร้างซุ้มเรือนแก้วมาจากพุทธประวัติ ครั้งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเดินจงกรมครบ 7 วันแล้ว ในสัปดาห์ที่ 4 ได้เสด็จไปประทับนั่งขัดสมาธิในเรือนแก้ว (รัตนฆรเจดีย์) ซึ่งเทวดานิรมิตขึ้นทางทิศประจิม ทรงนั่งพิจารณาพระอภิธรรมปิฎก คือ สมันตปิฎกฐาน ฌ เรือนแก้วนั้นตลอดระยะเวลา 7 วัน สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้วนั้นมีพุทธลักษณะคล้ายกับพระพุทธรชินราช ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ฝั่งตรงข้าม แต่ขนาดองค์จะย่อลงมาเล็กน้อย

2) อุโบสถวัดนางพญา

อุโบสถวัดนางพญา วัดนางพญาแต่เดิมไม่มีพระอุโบสถ จะมีเพียงแต่พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้อง สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธาน เป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 พระครูบวร ชินรัตน์ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญาได้บูรณะแปลงพระวิหารหลังนี้ให้เป็นพระอุโบสถ โดยการก่อสร้างขึ้นใหม่หมดทั้งหลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 20 เมตร ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เชิญอักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. ประดิษฐานที่เป็นหน้าบัน เป็นพุทธรูปชา หลังแรกของจังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งยังทรงพระราชทานแผ่นศิลาดวงพระฤกษ์ ณ วันพุธที่ 29 มกราคม พุทธศักราช 2512 เวลา 9 นาฬิกา 12 นาที เป็นปฐมฤกษ์ จนถึงเวลา 9 นาฬิกา 48 นาที เป็นที่สิ้นสุดแห่งฤกษ์ ลัคนาสถิตราศีมีน ที่ผ้าทิพย์สมเด็จพระนางพญาในเรือนแก้ว พระพุทธรูปปฏิมากร องค์ประธานอุโบสถ ภ.ป.ร. (พระเครื่องเมืองพิษณุโลก, 2553, หน้า 97)

แผนภาพที่ 4.4 แสดงองค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม

จากแผนภาพที่ 4.4 จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม ของวัดนางพญาเป็นสถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย พระพุทธรูปประธานเป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ส่วนฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ ด้านหลังพระอุโบสถ มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสององค์ใหญ่ มีชั้นฐานแข่งสิงห์อยู่สองชั้น ลักษณะศิลปะอยุธยาตอนปลายต่อรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองเล็ก ยังปรากฏฐานแข่งสิงห์รองรับองค์ระฆังอยู่และบัวกลุ่มด้านบนยอดเหนือชั้นบังลังก์ขึ้น

4.2.5 องค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

พระนางพญา กำเนิดจาก วัดนางพญา เมืองพิษณุโลก จัดเป็นพระเนื้อดิน รูปทรงสามเหลี่ยม ที่มีพุทธคุณสูง เป็นพระพิมพ์ยอดนิยม หนึ่งในชุดพระเบญจภาคียอดนิยมของเมืองไทย ซึ่งประกอบด้วย พระสมเด็จฯ วัดระฆังฯ จักรพรรดิแห่งพระเครื่องเมืองสยามพระนางพญา พิษณุโลก ราชนิแห่งพระเครื่องเมืองสยาม พระรอด ลำพูน พระผงสุพรรณ สุพรรณบุรี และพระซุ้มกอ กำแพงเพชร พระนางพญา มีพุทธลักษณะทรงพิมพ์ที่อ่อนช้อย เฉกเช่น นางผู้มีรูปสมบัติอันงดงาม และพบที่ วัดนางพญา ซึ่งเป็นนามวัดโบราณ ซึ่งปรากฏมีในเมืองเก่าศรีสัชชนาลัย เช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองโบราณ มีมาก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี สันนิษฐานว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ หรือ พระสวัสดิราชา พระมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้นทรงเป็นพระมหาอุปราชาครองเมืองพิษณุโลก เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ วัดนางพญา และสร้างพระพิมพ์นางพญา เนื้อดินเผา บรรจุสถูปพุทธเจดีย์ ในพุทธสถานวัดนางพญา ถวายเป็นพุทธบูชาสืบทอดอายุพุทธศาสนา ตามคตินิยมในพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันดีงามของชาวไทย ในระหว่างปี พ.ศ.2091 ถึง พ.ศ.2100

พระนางพญา เป็นพระที่ถูกตัดขอบข้างให้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมทุกองค์ ลักษณะของพระประทับนั่งปางมารวิชัย ไม่ปรากฏฐานรองรับ ซึ่งโดยมากการตัดขอบด้านล่าง มักตัดชิดกับพระเพลาเสียเป็นส่วนใหญ่ ถูกค้นพบครั้งแรก เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2444 ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จะเสด็จประพาสเมืองพิษณุโลก ทางจังหวัดได้เตรียมการต้อนรับเสด็จที่วัดนางพญา โดยสร้างเป็นปะรำพิธีรับเสด็จ เมื่อคนงานขุดหลุมดินก็ได้พบกับพระเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็คือพระนางพญา นั้นเองทางจังหวัดและเจ้าอาวาสจึงได้เก็บพระเหล่านั้นไว้ พอสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ ทางเจ้าอาวาสและทางจังหวัดก็นำพระขึ้นทูลเกล้าฯ ซึ่งพระองค์ท่านได้ทรงแจกจ่ายพระราชทานให้กับข้าราชการที่ตามเสด็จถ้วนหน้า ส่วนที่เหลือก็นำกลับกรุงเทพฯ นอกจากค้นพบที่วัดนางพญาแล้ว ต่อมายังพบพระนางพญาขึ้นจากอีกหลายกรุ ล้วนแต่เป็นพระพิมพ์เดียวกันที่พบ ณ วัดนางพญา เช่นกรุตาปาน พบในบริเวณพื้นที่บ้านตาปาน ซึ่งบริเวณนี้มีน้ำท่วมเป็นประจำ พระจึงเสียผิว มีเม็ดแร่ลอย มักนิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า กรุน้ำ กรุวัดอินทรวิหาร ปี พ.ศ.2479 พบที่พระเจดีย์องค์เล็กพระบรรจุอยู่ภายในบาตร กรุวัดเลียบ กรุวังหน้า กรุวัดสังฆายและครั้งสุดท้าย ปี พ.ศ. 2532 พบที่วัดราชบูรณะ พิษณุโลก เมื่อมีการทำอระบายน้ำภายในบริเวณวัดพระนางพญา

พระนางพญา เป็นพระเนื้อดิน ตลอดจนแร่กรวดทรายต่างๆ เมื่อกดพิมพ์องค์พระเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปเผาพระส่วนใหญ่เนื้อจะหยาบ ที่เป็นเนื้อละเอียดมีน้อย มี 3 กลุ่ม พิมพ์คือ พิมพ์ใหญ่ พิมพ์กลาง พิมพ์เล็ก แบ่งตามลักษณะพิมพ์ได้ดังนี้ กลุ่มพิมพ์ใหญ่ ประกอบไปด้วยพระนางพญา พิมพ์เข้าโค้ง พระนางพญาพิมพ์เข้าตรง (ซึ่งมี 2 พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรงธรรมดา และพิมพ์มือตกเข้า) สุดท้ายคือพิมพ์อกนูนใหญ่กลุ่มพิมพ์กลาง มีเฉพาะพิมพ์สังฆาฎิกลุ่มพิมพ์เล็ก มีพิมพ์

เทวดา หรือ พิมพ์อกแปบ และพิมพ์อกนูนเล็กพิมพ์พิเศษ คือ พระนางพญาพิมพ์เข้าตรง มือตกเข้า หรือ เข้าปวง อยู่ในกลุ่มพิมพ์ใหญ่ แต่พระพิมพ์นี้พบเห็นน้อยมาก จึงไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เหมือนพระพิมพ์อื่น วัดนางพญา ยังเป็นอารามสำคัญในการสร้างพระเครื่องพระพิมพ์ ในยุคหลัง พ.ศ. 2500 ที่มีพุทธศิลป์งดงาม พิธีกรรมเข้มขลัง โดยพระครูบวรชินรัตน์ (ม้วน สุดเกตุ) อดีตเจ้าอาวาส เป็นที่นิยมแสวงหากันมาเฉลิมพระนาม พระกริ่งธรรมราชา และ พระกริ่งนางพญา หรือ พระกริ่ง วิสุทธिक्षัตริย์ (พระเครื่องเมืองพิษณุโลก, 2553, หน้า 97)

พระนางพญาเป็นพระเนื้อดิน ซึ่งถือได้ว่าภูมิปัญญาในการสร้างพระเครื่อง มีพิธีกรรม และการปลุกเสกที่ศักดิ์สิทธิ์ มูลค่าทางการตลาด พระเครื่องนางพญามีบทบาทในฐานะที่เป็นพระเครื่องรางและมีมูลค่าทางการตลาดมาตั้งแต่ในอดีต จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพระนางพญาพิมพ์เข้าโค้ง เป็นพระที่มีราคาสูงที่สุดในราคาหลักล้านบาท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเครื่องไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นเครื่องระลึกถึงองค์พระศาสดา เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยเท่านั้น แต่หากเป็นสินค้าในตลาดที่มีวงเงินหมุนเวียนมหาศาลหรือเกินกว่าจะคาดเดาได้ และวิธีการชมพระเครื่องนางพญา ให้สังเกต คือ ดูความสมบูรณ์ขององค์พระ ดูเนื้อดิน ดูตำหนิเอกลักษณ์

ลักษณะของพระนางพญา พระส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ ที่ละเอียดอ่อนจะมีน้อยกว่ามาก มีทั้งหมด 7 พิมพ์ด้วยกัน คือ

1. พิมพ์เข้าโค้ง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่พิมพ์หนึ่ง 2. พิมพ์เข้าตรง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่ โดยเฉพาะพิมพ์เข้าตรง

พระนางพญา พิมพ์เข้าโค้ง พิมพ์สุโขทัยหน้านาง เนื้อดินเผาสีแดง กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พระนางพญาถือเป็นหนึ่งในพระเครื่องสุดยอดนิยมในชุดเบญจภาคี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิมพ์เข้าโค้ง จะถือเป็นพิมพ์ที่ได้รับความนิยมสูงมากที่สุดพระนางพญา พิมพ์เข้าโค้งองค์นี้สวยงามสมบูรณ์แต่พุทธศิลป์ตื้นตันไปหน่อยทำให้ดูพิมพ์ตันไปบ้าง องค์พระตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม พระเศียรกลมรี พระเกศบัวตูมตั้งตรง กระจงหน้าและพระกรรณตื้นตัน แต่ก็ยังสามารถเห็นเอ็นคอทั้งสองข้าง เส้นจิวและสังฆาฏิตัดรำไร แขนข้างซ้ายคมชัดและหักข้อศอกโค้งเป็นรูปทรงขอเบ็ดปลายแหลม เส้นพระบาทขวาเป็นเส้นเล็ก โค้งเหนือหน้าตัก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญและที่มาของการเรียกว่าพิมพ์เข้าโค้ง มีคราบดินซีกรูตื้นแน่นอยู่เต็มในส่วนลึกขององค์พระพิมพ์หลังเรียบ ขอบตัดปลิ้นขึ้นและมีเม็ดผดปรากฏชัดเป็นอีกเอกลักษณ์สำคัญของพระนางพญา จากกรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก องค์นี้สมบูรณ์ตามทฤษฎีของพระนางพญา

ภาพที่ 4.8 พระนางพญา พิมพ์เข้าโค้ง พิมพ์สุโขทัยหน้านาง เนื้อดินเผาสีแดง

กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

2. พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรง “ธรรมดา” กับพิมพ์เข้าตรง “มือตกเข้า” แต่ทั้งสองพิมพ์ถือว่าอยู่ในความนิยมเหมือนกันทั้งคู่

พระนางพญา พิมพ์เข้าตรงมือตกเข้า เนื้อดินเผาสีเหลือง วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พระนางพญาองค์นี้ เป็นพิมพ์เข้าตรงมือตกเข้าซึ่งตัดปีกกว้างสวยงามมาก องค์พระติดตั้งเล็กน้อยแต่ก็มีรายละเอียดตำหนิแม่พิมพ์ครบสมบูรณ์หมด ได้แก่พระเกศบัวตูมและกระจิงหน้าติดตั้งมาก พระกรรมและเอ็นคอทั้งสองข้างติดตั้ง มีเส้นจิวรที่เชื่อมต่อจากเอ็นคอข้างซ้าย สันขาเป็นแผ่นเชื่อมกับพระกรรมซ้าย ซึ่งก็ติดตั้งเช่นกัน แม้แต่พระบาทขวาก็ยังติดตั้งรำไร แต่ที่มีความสวยงามมากก็คือ พระเศียรกลมรี มีพระเนตรทั้งสองข้าง มีจมูกและริมฝีปากจู่ชัดเจน ตรงนี้จึงถือเป็นพระนางพญาพิมพ์เข้าตรงที่งดงามมาก พิมพ์หลังเรียบ มีเม็ดผดเกิดขึ้นทั้งพิมพ์หน้าและพิมพ์หลัง มีคราบดินซึ่กรุสีเหลืองจับแน่นทั้งพิมพ์หน้าและพิมพ์หลังด้วย

ภาพที่ 4.9 พระนางพญา พิมพ์เข้าตรงมือตักเข้า เนื้อดินเผาสีเหลือง วัตนางพญา
จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

3. พิมพ์อกนูนใหญ่ ถือเป็นพิมพ์ใหญ่

พิมพ์อกนูนใหญ่ แต่พิมพ์สังฆาฏินี้จะมีขนาดน้อยกว่าพิมพ์เทวดาและพิมพ์อกนูนเล็กเล็กน้อย ‘เส้นสังฆาฏี’ จะมีความหนาเป็นแผ่นใหญ่ จึงเป็นที่มาของชื่อพิมพ์ องค์พระจะดูผิ้วผาย พระพักตร์แบนและกว้างกว่า รวมทั้งพระหนุ (คาง) ก็จะป้านกว่า พิมพ์เทวดาและพิมพ์อกนูนเล็ก (ราม วัชรประดิษฐ์, ออนไลน์)

ภาพที่ 4.10 พระนางพญา พิมพ์อกนูนใหญ่
ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

4. พิมพ์สังฆาฏิ ถือเป็นพิมพ์กลาง

พระนางพญา พิมพ์สังฆาฏิ พิมพ์เล็ก เนื้อดินเผาสีเขียว กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลกพระนางพญาถือเป็นหนึ่งในพระเครื่องสุดยอดนิยมในชุดเบญจภาคี พระนางพญา พิมพ์สังฆาฏิ พิมพ์เล็กองค์นี้ถือเป็นองค์ที่สวยสมบูรณ์ อาจจะต้องดีกว่าองค์ด้านขวาเล็กน้อย เป็นองค์ที่ผ่านความร้อนมาก เนื้อดินเผาเป็นสีเขียว เนื้อพระหตถ์และมีลักษณะหยาบ พระเศียรกลม รัมีคางแหลม มีกระบังหน้าชัดและหน้าผากยุบตามพุทธศิลป์ของพระนางพญาสังฆาฏิ มีพระเนตรทั้งสองข้างปูดและโต จมูกและคางติดตู่ๆ และเอกลักษณ์สำคัญของพระนางพญาก็คือมือซ้ายวางตาง และหักโค้งที่ข้อศอก งอโค้งขึ้นเป็นทรงขอเบ็ดปลายแหลม มีเม็ดผดงอกขึ้นทั้งองค์และมีคราบดินซึ่กรุเต็ม พิมพ์หลังมีเม็ดผดขึ้นเต็ม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพระนางพญาจากกรุวัดนางพญา นอกจากนี้ก็มีลายนิ้วมือกดนิคๆ ขอบตัดกระดกขึ้นทั้งสามด้าน มีดินซึ่กรุติดเต็มอันเป็นจุดสำคัญของการดูพระนางพญาที่แท้

ภาพที่ 4.11 พระนางพญา พิมพ์สังฆาฏิ พิมพ์เล็ก เนื้อดินเผาสีเขียว กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

5. พิมพ์อกแพบ (หรือพิมพ์เทวดา) ถือเป็นพิมพ์เล็ก

พระนางพญา พิมพ์เทวดา หรือที่เรียกว่า “พิมพ์อกแพบ” เป็นพระนางพญาพิมพ์เล็ก มีขนาดใกล้เคียงกับพิมพ์อกนูนเล็ก แต่องค์พระจะดูอบบางกว่าทุกพิมพ์ ศิลปะแม่พิมพ์จะมีส่วนคล้ายคลึงกับ ‘พิมพ์สังฆาฏิ’ แต่อ่อนช้อยกว่า นอกจากนี้ให้สังเกตพิมพ์ด้านหน้าขององค์พระจะมีเม็ดผดค่อนข้างมาก แต่เฉพาะส่วนสูงขององค์พระจะไม่มีเม็ดผดขึ้น ต่างจากพิมพ์ด้านหลังที่ปรากฏทั่วบริเวณ ลักษณะการตัดขอบเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว

ภาพที่ 4.12 พระนางพญา พิมพ์เทวดา หรือที่เรียกว่า “พิมพ์อ็อกแพบ”

ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

6. พิมพ์อกนูนเล็ก ถือเป็นพิมพ์เล็ก

พระนางพญา พิมพ์อกนูนเล็ก เนื้อดินเผาสีแดง กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พระนางพญา พิมพ์อกนูนเล็กน่าจะเป็นพิมพ์ของพระนางพญา แห่งกรุวัดนางพญาที่มีขนาดเล็กมากที่สุด องค์นี้ตัดปีก 3 เหลี่ยมได้งดงาม องค์พระกตแม่พิมพ์ได้ลึกและคมชัดมาก พระเศียรกลมรี ปลายคางแหลม ไม่เห็นหน้าตา แต่ก็สมบูรณ์เรียบร้อยมาก มีพระเกศบัวตูมปลายแหลมยาวมาก พระกรรมทั้งสองข้างคมชัด ปลายกระกรรมยาวจรดบ่า องค์พระกายลำใหญ่และเป็นพิมพ์ผอม เส้นจีวรเชื่อมต่อปลายพระกรรมด้านซ้าย เป็นเส้นนูนพาดเฉียงลงมาที่ซอกแขนขวา สังฆาฏิพาดจากไหล่ซ้ายลงมาที่กลางพระกาย แขนขวาลำวางยาวลงมาที่หน้าตัก แขนซ้ายลำหักงอที่ข้อศอก โค้งเป็นทรงขอเปิดปลายแหลม หน้าตักตรงและกว้าง เส้นพระบาทขวาเป็นขอบเส้นเล็ก วางเหนือตักเป็นเส้นเล็ก พิมพ์หลังเรียบ มีเม็ดผดปรากฏขึ้นเต็มพิมพ์หน้าและพิมพ์หลัง คราบดินซึ่กรุจับแน่นทั้งพิมพ์หน้าและพิมพ์หลังเช่นกัน

ภาพที่ 4.13 พระนางพญา พิมพ์อกนูนเล็ก เนื้อดินเผาสีแดง กรุวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

7. พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าบ่วง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

พระนางพญาพิมพ์พิเศษของคัมภีร์ มีลักษณะที่ตรงตาม เป็นพิมพ์ที่พบน้อยคอนข้างหายาก ลักษณะขององค์พระบริเวณช่วงแขนอ่อนช้อยลงมาถึงเข้าจะเป็นบ่วง เลยเรียกกันติดปากว่าพิมพ์เข้าบ่วง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

ภาพที่ 4.14 พระนางพญาพิมพ์พิเศษ

ที่มา : รังสรรค์ ต่อสุวรรณ, ออนไลน์, 2564

พระนางพญา วัตนางพญา จึงนับว่าเป็นพระเครื่องที่มีความสำคัญ ที่ปรากฏหลักฐานการสร้างและการค้นพบมาแต่โบราณ และด้วยพุทธลักษณะอันงดงามสง่า ปัจจุบันเป็นที่แสวงหาด้วยค่านิยมที่สูงเป็นอย่างมาก

ถ้าหากเราพิจารณาทางศิลปะและสกุลช่าง พระพิมพ์นางพญา เป็นศิลปะการสร้างสมัยอยุธยา ลีลาของพุทธลักษณะแข็งทื่อเย็นชา และเป็นฝีมือช่างราชภัฏและช่างหลวงช่วยกันสร้างพระเครื่องสกุลอยุธยา มีพุทธลักษณะ ดังนี้

1) พระเศียร มักจะสั้นไม่ปรากฏเห็นเม็ดพระศก พระพักตร์เป็นแนวเดียวกับพระกรรณ ดูแล้วคล้ายการสมชฎา

2) พระพักตร์ มักจะเป็นรูปไข่ทรงชะลูด รายละเอียดเกี่ยวกับพระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ มีลักษณะโปนขึ้นมา ไม่เรียบริ้ว ไม่ปรากฏพระขนง

3) พระพาหามีลีลาที่อ่อน บางทีก็แข็งทื่อขาดความสวยงาม

4) พระเพลาดูใกล้เคียงพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แต่ลีลาไม่อ่อนช้อยเท่าส่วนความโค้งนูนของรูปพระองค์พระเป็นรูปนูนต่ำ (ทวีศักดิ์ ชันยศ และกุลแก้ว คล้ายแก้ว, 2553, หน้า 45)

แผนภาพที่ 4.5 แสดงองค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

จากแผนภาพที่ 4.5 แสดงองค์ความรู้ด้านพระพิมพ์ของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก มีทั้งหมด 7 พิมพ์ด้วยกัน คือ 1) พิมพ์เข้าโค้ง 2) พิมพ์เข้าตรงมือตักเข้า 3) พิมพ์อกนูนใหญ่ 4) พิมพ์สังฆาฏี 5) พิมพ์อกแพบ (หรือพิมพ์เทวดา) 6) พิมพ์อกนูนเล็ก และ 7) พิมพ์พิเศษ พระนางพญา ลักษณะของเนื้อพระพิมพ์นางพญาจะเหมือนกันหมด เป็นพระดินเผาที่มีเนื้อหยาบที่สุดในบรรดาพระเนื้อดินชุดเบญจภาคี ซึ่งเป็นดินเหนียวริมน้ำเป็นเวลานานนับร้อยปี เนื้อพระจึงรักษาสภาพความแกร่งไว้ได้เป็นอย่างดี จะมีความแตกต่างกันที่พิมพ์ทรงเท่านั้น ส่วนด้านพุทธคุณจะเป็นด้านเมตตามหานิยม และแคล้วคลาด อีกทั้งยังฝังจมนดิน จุดเด่นของเนื้อพระนางพญา จะมีมวลดินประเภทเม็ดทรายที่แทรกปนอยู่ในเนื้อเป็นจำนวนมากเรียกว่าเม็ดแร่ ขนาดสัดส่วนฐานของเม็ดทรายจะต้องใกล้เคียงกันกระจายทั่วองค์พระ เพราะเป็นเนื้อที่ได้ผ่านการกรองมาแล้ว

4.3 การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

การจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมสำคัญของการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา เนื่องจากเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักท่องเที่ยวและเยาวชนรุ่นหลัง สามารถนำผลของการวิจัยมาใช้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

4.3.1 วัตถุประสงค์ในการจัดทำเอกสาร

4.3.1.1 เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา เสริมสร้างความรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังของชาติไทย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับรู้ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์วัดวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ส่งผลให้วัดนางพญาได้เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยว

ในการจัดทำเอกสารประวัติวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้มุ่งเน้นเนื้อหาในการประกอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เพื่อที่จะนำเอาองค์ความรู้ไปเผยแพร่ให้กับเยาวชนและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งวัดนางพญาก็จะได้มีเล่มคู่มือที่มีเนื้อหาประวัติของวัดและศิลปกรรมที่สำคัญและโดดเด่น เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดการเดินทางท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่

นอกจากนี้การจัดทำเอกสาร ยังมีส่วนเนื้อหาที่มุ่งเน้นในเรื่องของศิลปะและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชาวบ้านกับวัดนางพญาเป็นหลัก ซึ่งเอกสารนี้สามารถนำไปประกอบการทำวิจัย รายงาน และโครงการซึ่งเยาวชนสามารถนำไปศึกษาเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ได้เช่นกัน

4.3.1.2 เพื่อจัดทำเอกสารการวิเคราะห์ศักยภาพด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สร้างจิตสำนึกจากการเรียนรู้ให้กับเยาวชนตามองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติวัดนางพญา

ในการจัดทำเอกสารประกอบการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ซึ่งเอกสารประกอบความรู้ทางคณะผู้วิจัยยังมุ่งเน้นเพื่อแสดงศักยภาพเยาวชนว่ามีความตระหนักรู้และใฝ่หาความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีมากน้อยเพียงใด อีกทั้งเอกสารสามารถนำไปเผยแพร่เพื่อต่อยอดเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีอีกด้วย

ภายใต้คู่มือที่เกี่ยวกับประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เยาวชน ประชาชนในชุมชนและนักท่องเที่ยวจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการรुक้าของกลุ่มคนที่เข้ามาขุดทำลายแหล่งโบราณคดี จะทำให้เห็นสภาพจิตสำนึกของเยาวชนที่ศึกษางานวิจัย

4.3.2 ขั้นตอนการเตรียมงาน

4.3.2.1 การประชุมงานเพื่อดำเนินงาน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกของการเริ่มการจัดทำเอกสารคู่มือที่เกี่ยวข้องกับประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา โดยเป็นการประชุมเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดทำเอกสารดังกล่าว โดยสรุปขั้นตอนการจัดทำได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การลงพื้นที่ครั้งที่ 1

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำประวัติและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมของวัดนางพญาโดยสังเขป

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่ครั้งที่ 2

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลและการลงพื้นที่ในวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลกและนำมาจัดทำรูปเล่มเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

ขั้นตอนที่ 5 การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาภายในเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

4.3.2.2 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อดำเนินงาน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการประชุมของผู้รับผิดชอบโครงการ โดยจุดประสงค์ของการจัดการประชุมในครั้งนี้ก็เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาภายในเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและตัวแทนครูกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จากสถานศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกมาเข้าร่วมตรวจสอบข้อมูลจำนวน 10 คน โดยผลที่ได้จากการตรวจสอบเนื้อหาภายในเอกสาร คณะวิจัยจะนำมาปรับปรุงเพื่อให้เอกสารมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4.3.2.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 1 การลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีครั้งที่ 1 คณะผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญา โดยการเข้าไปสำรวจศิลปกรรม ครั้งนี้ได้ทำการถ่ายภาพและทำการสำรวจเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำประวัติและศิลปกรรมของวัดนางพญา

จากการลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญาครั้งแรก คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาจัดทำเนื้อหาโดยสังเขป ซึ่งการทำเนื้อหาโดยสังเขปนี้ประกอบด้วย ที่ตั้งของวัดนางพญา ที่มาของชื่อแหล่งโบราณสถาน และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของแหล่งโบราณคดีที่ยังหลงเหลืออยู่

ขั้นตอนที่ 3 การลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีครั้งที่ 2

การลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญาครั้งที่ 2 คณะผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการเข้าไปสำรวจแหล่งโบราณคดี คณะผู้วิจัยต้องการทราบขนาดของตัววิหาร พระเจดีย์ประธานและองค์ประกอบต่างๆ ของวัดนางพญา

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลและการลงพื้นที่วัดนางพญา และนำมาจัดทำรูปเล่มเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนของการจัดการข้อมูลที่ได้มาจากการลงพื้นที่ในวัดนางพญา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาจัดเก็บไว้มาก่อน จะมีก็เพียงแต่รายงานการบูรณะวัดนางพญา เมื่อรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการลงพื้นที่ในวัดนางพญาเรียบร้อยแล้ว ต่อไปก็นำข้อมูลใหม่ที่ได้มาจากการลงพื้นที่ เพิ่มเติมกับข้อมูลประวัติและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมของวัดนางพญาโดยสังเขปที่ได้ทำไว้แล้ว ตั้งแต่การลงพื้นที่ครั้งที่ 1 จึงถือว่าข้อมูลมีความครบถ้วน สามารถนำไปจัดรูปเล่มได้

การจัดทำรูปเล่มคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ถือว่าเป็นส่วนสุดท้ายของการจัดทำเอกสาร ก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาภายในเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

ขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการดำเนินการจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เพราะหลังจากนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่วัดนางพญา มาเพิ่มเติมลงในข้อมูลที่ได้จัดทำไว้โดยสังเขปแล้ว ก็จะสามารถนำไปทำเป็นรูปเล่มขั้นแรกเพื่อนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ

เมื่อถึงเวลาประชุม คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ที่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านมาในครั้งนี้ ซึ่งต้องการให้มาตรวจสอบข้อมูลให้มีรูปแบบที่มีความถูกต้องตามหลักเกณฑ์และตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ซึ่งในการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะความคิดเห็น คำวิจารณ์ และเสนอแนวทางในการแก้ไขข้อมูล ตรงนี้เองเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะ คำวิจารณ์และแนวทางในการแก้ไขข้อมูลต่างๆ มาแก้ไขจนรูปเล่มเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เสร็จเรียบร้อย และจึงสามารถนำไปใช้ได้

4.3.3 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข

การจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ได้มีการศึกษาประวัติศิลปกรรม ที่เกี่ยวข้องกับวัดนางพญา และลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญา ซึ่งปัญหาอุปสรรคในการจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญานี้ เอกสารหลักฐานในการศึกษามีข้อมูลไม่เพียงพอต่อการศึกษา ในส่วนของข้อมูลทางวัดนางพญาที่กรมศิลปากรได้จัดทำเอกสารมีข้อมูลเพียงบางบางส่วน

ในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวัดนางพญาใหม่นั้น ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นขณะเก็บข้อมูลตามวัดนางพญา สภาพภูมิอากาศค่อนข้างร้อนจึงทำให้คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลทำงานกันอย่างยากลำบาก อีกทั้งยังต้องปฏิบัติตามมาตรการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคโควิด 19 ของกรมควบคุมโรค อย่างเคร่งครัด จึงทำให้การเดินทางเข้าไปสำรวจเก็บข้อมูลยากลำบาก

ในส่วนของคุณสมบัติที่ได้ในการนำมาจัดทำเอกสารนั้น ด้วยการจัดทำเอกสารที่อาจผิดพลาดด้วยทางอักษรไวยากรณ์ในการจัดทำเอกสารเนื้อหาที่มีถ้อยคำภาษาที่เป็นภาษาระดับปากไม่ใช่ภาษาระดับวิชาการของการใช้ถ้อยคำในการเรียบเรียงในเนื้อหาบางส่วน ตลอดจนการจัดรูปแบบของเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

แนวทางการแก้ไข การจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ในส่วนของเอกสารหลักฐานในการศึกษาที่มีข้อมูลไม่เพียงพอต่อการศึกษาก็ได้มีการหาข้อมูลหลักฐานด้วยตนเองจากเรื่องของที่ตั้งของวัดนางพญา ที่มาของชื่อวัดนางพญา และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัดนางพญาที่ยังหลงเหลืออยู่

ในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนั้นปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นขณะเก็บข้อมูลในวัดนางพญาในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID 19) คณะผู้วิจัยต้องปฏิบัติตามมาตรการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคโควิด 19 ของกรมควบคุมโรค อย่างเคร่งครัด จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ได้กำหนดไว้

ในส่วนของคุณสมบัติที่ได้ในการนำมาจัดทำเอกสารขึ้น ด้วยการจัดทำเอกสารที่อาจผิดพลาดทางอักษรไวยากรณ์ในการทำเอกสารเนื้อหาที่มีถ้อยคำภาษาที่เป็นภาษาระดับปากไม่ใช่ภาษาระดับวิชาการของการใช้ถ้อยคำในการเรียบเรียงเอกสารในเนื้อหาบางส่วน ตลอดจนการจัดรูปแบบเล่มของเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ด้วยการนำเอกสารที่ทำเสร็จแล้วเข้าร่วมการประชุมในการตรวจสอบเนื้อหา ไวยากรณ์ และการวางรูปแบบของรูปแบบ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมประชุมช่วยในการตรวจสอบรูปแบบเพื่อทำเป็นเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

ส่วนการจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเยาวชน และสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นเอกสารเสริมหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของสถานศึกษาในจังหวัดพิษณุโลกได้อีกด้วย

การจัดทำเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ได้มีการศึกษาเกี่ยวข้องกับวัดนางพญา และลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญา เอกสารหลักฐานในการศึกษามีข้อมูลเพียงพอต่อการศึกษา โดยในส่วนของคุณสมบัติทางวัดนางพญาที่กรมศิลปากรได้จัดทำเอกสารมีข้อมูลเพียงบางส่วน

ในส่วนของคุณสมบัติที่ได้ในการนำมาจัดทำเอกสารขึ้น ด้วยการจัดทำเอกสารที่อาจผิดพลาดทางอักษรไวยากรณ์ในการทำเอกสารเนื้อหาที่มีถ้อยคำภาษาที่เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาระดับวิชาการของการใช้ถ้อยคำในการเรียบเรียงเอกสารในเนื้อหาบางส่วน ตลอดจนการจัดรูปแบบเล่มของเอกสาร

คู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ด้วยการนำเอกสารที่ทำเสร็จแล้วเข้าร่วมการประชุมในการตรวจสอบเนื้อหา ไวยากรณ์ และการวางรูปแบบของรูปเล่ม โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมประชุมช่วยในการตรวจสอบรูปเล่มเพื่อทำเป็นเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญาต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา” ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นในหลักการค้นหาความรู้ที่เป็นความจริง จากแหล่งรากเงาของข้อมูล โดยแท้ (Grounded Theory Approach) ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการวิจัย คือ เพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษา ณ สถานที่จริงและทำการศึกษาเชิงลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้รู้ อาทิ กลุ่มบุคคลในท้องถิ่นในพื้นที่โดยตรงของวัดนางพญา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และมัคคุเทศก์นำเที่ยววัดนางพญา เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ทั้งนี้เพื่อได้ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เอกลักษณ์และการออกแบบเนื้อหาสื่อของวัดนางพญาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ สำหรับรายละเอียด เนื้อหาการนำเสนอในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้างต้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ “การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

วัดนางพญา วัดนี้ตั้งอยู่หลังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุต่อจากวัดราชบูรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตต่อเชื่อมกัน โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่ นอกจากวิหารซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เป็นวัดเล็กๆ ภูมิพระสร้างด้วยไม้ทำนองเดียวกับวัดเล็กๆ “อุโบสถเป็นฝีมือช่างสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่า วัดราชบูรณะนั้นสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นเมื่อเสด็จไปประทับอยู่เมืองนี้ กับวัดนางพญาอันอยู่ติดกันนี้เข้าใจว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ พระอรรคมเหสีสมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสร้างขึ้นกับวัดราชบูรณะ จึงได้ทรงสร้างในอุปาจารเดียวกัน ภายในวัดทั้งสองนี้ไม่มีโบราณวัตถุสำคัญอย่างไร นอกจากโบสถ์ ซึ่งสร้างตามแบบฝีมือกรุงเก่าตามที่กล่าวมาแล้ว กับพระเจดีย์สูงใหญ่เท่านั้นเอง” สำหรับวัดนางพญานี้ยังมีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง ซึ่งนักเลงพระเครื่องแสวงหากันมากในปัจจุบัน พระเครื่องวัดนางพญานี้

มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” โดยมีชื่อเดียวกับชื่อวัดนั่นเอง พระนางพญานี้ได้มีการพบกรุกันครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2444

5.1.2 นำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

5.1.2.1 องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมของวัดนางพญา มีความสำคัญขึ้นอยู่กับ “พระนางพญา” จึงทำให้คนสนใจหันมาทำนุบำรุง และมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่มากกว่าสภาพของวัดเท่าที่ควรจะมี ถ้าวัดนี้ปราศจากพระเครื่อง ๆ ศักดิ์สูงดังกล่าว ความสนใจของประชาชนที่มีต่อวัดนี้ก็จจะน้อยไปกว่านี้มาก อาจทรุดโทรมกว่านี้หรือทิ้งร้างไปเสียเช่นเดียวกับวัดราชคฤห์ วัดสตือ และวัดนางชี ฯลฯ ซึ่งอยู่ในย่านเดียวกันอย่างหนาแน่น อันเป็นเหตุให้การทำบุญของชาวบ้านเป็นไปโดยไม่ทั่วถึงก็เป็นไปได้ด้วยความสำคัญของพระเครื่องนางพญา จึงเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพบูชา กราบไหว้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนชาวไทย และยังเป็นเครื่องรางของขลังที่คนไทยให้ความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันนี้พระเครื่องนางพญาจึงเป็นพระเครื่องที่นิยมบูชาและมีชื่อเสียงระดับประเทศที่เรารู้จักกันดีในนามของ “พระเครื่องเบญจภาคี”

5.1.2.2 องค์ความรู้ด้านโบราณคดี

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศเหนือ ด้านหน้ามีทางขึ้นลง 2 ทางมีประตู 2 คู่ ด้านหลังเป็นผนังทึบ ไม่มีประตู มีเพียงช่องแสงสว่างขนาดเล็ก 3 ช่อง ด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 4 คู่ รวม 8 คู่ ห้องท้ายสุดเจาะเป็นช่องเล็กๆ ยาว 5 ช่องทั้งสองด้าน พื้นภายในพระวิหารยกระดับสูงจากพื้นดิน ประมาณ 1.50 เมตร พระวิหารมีสถาปัตยกรรมแบบทรงโรมัน มี 6 ห้อง ซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยมีหลังคาโค้งตอนกลางเล็กน้อย มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบเกล็ดพระยานาค หลังคามีปีกนกคลุมสามชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบพระยานาค จั๋วหน้าหลังเป็นจั๋วแบบนาคจับมีไม้ฝาประกัน 3 ชั้น ไม่มีการแกะสลักลวดลาย มีข้อฟ้าบนหลังคาพระวิหารมีใบระกาที่หน้าบัวลายองไม่ทำเป็นวงแบบนาคสะดุ้ง หางหงส์และนาคปักทำเป็นนาคเือนตามลักษณะความแหลมของแนวหลังคาทำเป็นรูปนาคปูนปั้นสามเศียร ด้านหน้า 4 ตน ด้านหลัง 4 ตน ซึ่งเป็นศิลปะแบบเก่าที่ใช้กับใบระกา และปั้นลมแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย ภายในพระวิหารมีเสาดานรวมเรียงในอยู่ 2 แถว แถวละ 5 ต้นรวม 10 ต้น เป็นเสาศิลาแลงกลมก่ออิฐถือปูน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 80 เมตร ภายในพระวิหารมีงานจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน แต่เหลืออยู่เฉพาะด้านหลังพระประธานส่วนตรงหน้าพระประธานด้านข้างถูกทาด้วยสีขาวจนหมด ภาพเขียนเดิมสันนิษฐานว่าคงจะเป็นภาพเขียนเรื่องพระพุทธประวัติเพราะด้านหลังพระประธานเขียนเป็นภาพเรื่องไตรภูมิ ภายในวิหารมีพระประธานก่ออิฐถือปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัยเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 3 เมตร ตั้งอยู่บนฐานชุกชีสูง 2.50 เมตร ต่อมาปี พ.ศ.2513 พระครูบวรชินรัตน์ (บุรัตน์ ปุรัตโต)

หรือ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญา ได้แปลงพระวิหารให้เป็นพระอุโบสถโดยการก่อสร้างใหม่ทั้งหลัง จนไม่สามารถที่จะศึกษาสภาพของพระวิหารเดิมได้เลย

5.1.2.3 องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองพิษณุโลก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานของการสร้างพระนางพญา ท่านพระครูอนุโยคศาสนกิจ วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก ได้บันทึกไว้ว่า สุภมัสพระพุทธานุโยคกาลล่วงแล้วประมาณ 150 ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองพิษณุโลก มีอัครมเหสีทรงพระนามว่าเบญจราชเทวี คราวนั้นพระสวามีทิวงคตเสียดำรงพระชนมายุอยู่แต่พระนางเบญจราชเทวีได้ครอบครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ณ เมืองพิษณุโลก แทนพระสวามี ในลำดับนั้นมีศึกรามัญมาตั้งล้อมเมืองพิษณุโลก 4 ทิศ เพื่อที่จะตีเมืองพิษณุโลกเอาเป็นเมืองขึ้นขอขบขันทสี่มาของรามัญ สมเด็จพระนางเจ้าได้เกณฑ์โยธาและราษฎรพลเมืองชายหญิงให้เตรียมพร้อมคอยรับทัพรามัญ เพื่อปราบปรามข้าศึกรามัญให้ราบคาบ ยังมีชีปะขาวคนหนึ่งมารับอาสาสมัครสมเด็จพระนางเจ้าเพื่อทำพระพุทธปฏิมากรองค์เล็กๆ เพื่อแจกจ่ายทหารที่จะไปปราบข้าศึกรามัญให้พินาศสมเด็จพระนางเจ้าจึงรับสั่งให้ตาชีปะขาวเข้าเฝ้าและตรัสถามว่า “พระที่ท่านจะสร้างขึ้นนั้นป้องกันสรรพอาวุธได้หรือไม่” ตาชีปะขาวกราบทูลว่า “ป้องกันสรรพอาวุธทุกอย่างตลอดทั้งเมตตากรุณาแลเป็นศรีสวัสดิมงคลทุกประการ” สมเด็จพระนางเจ้าได้ฟังจึงโสมนัสพระราชายังนงจึงรับสั่งให้ตาชีปะขาวสร้างขึ้น แต่ตาชีปะขาวกราบทูลให้สมเด็จพระนางเจ้าให้คำมั่นว่า ถ้ารบศึกรามัญกลับมาเรียบร้อยแล้ว ขอให้สมเด็จพระนางเจ้าสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งให้ชานนามว่า “วัดนางพญา” แล้วให้เรียกเอาพระที่แจกจ่ายให้เหล่าโยธาทหารกลับคืน แล้วให้สร้างพระสถูปคือพระเจดีย์ประดิษฐานพระทั้งนี้ไว้ให้มั่นคงตลอดแม่พิมพ์ สมเด็จพระนางเจ้าจึงรับคำแล้วตาชีปะขาว จนทุกวันนี้จึงให้เข้าใจว่า “ตาชีปะขาวนั้นเป็นเทวดา” แปลงกายลงมาช่วยสร้างพระสี่หนึ่งสี่ใดที่บูชาไว้ในบ้านเป็นศรีสวัสดิมงคลคุ้มกันภัยได้ทุกประการ และถ้าผู้ใดอาราธนาไปกับตัว หรือไปสู่การณรงค์สงครามก็ดี จึงทำให้ พระพิมพ์วัดนางพญา เป็นวัตถุสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพยึดถือ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการต่อสู้ทำศึกสงครามในอดีต และในปัจจุบันก็ยังมีอิทธิพลของความเชื่อที่สามารถคุ้มครองให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัย

5.1.2.4 องค์ความรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรม

วัดนางพญา มีศิลปะสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

1) สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว ซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในอุโบสถของวัดยังมีพระประธาน “สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว” เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบสุโขทัย สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ มีซุ้มเรือนแก้วประดับอย่างงดงามอย่างพระพุทธชินราช

2) อุโบสถวัดนางพญา วัดนางพญาแต่เดิมไม่มีพระอุโบสถ จะมีเพียงแต่พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้อง สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธาน

เป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธรูปประวัติ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2515 พระครูบวร ชินรัตน์ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญาได้บูรณะแปลงพระวิหารหลังนี้ให้เป็นพระอุโบสถ โดยการก่อสร้างขึ้นใหม่หมดทั้งหลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 20 เมตร (พระเครื่องเมืองพิษณุโลก, 2553, หน้า 97)

5.1.2.5 องค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

พระนางพญา กำเนิดจาก วัดนางพญา เมืองพิษณุโลก จัดเป็นพระเนื้อดิน รูปทรงสามเหลี่ยม ที่มีพุทธคุณสูง เป็นพระพิมพ์ยอดนิยม หนึ่งในชุดพระเบญจภาคียอดนิยมของเมืองไทย พระมหาลีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้งทรงเป็นพระมหาอุปราชปกครองเมืองพิษณุโลก เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ วัดนางพญา และสร้างพระพิมพ์นางพญา เนื้อดินเผา บรรจุสถูปพุทธเจดีย์ ในพุทธสถานวัดนางพญา ถวายเป็นพุทธบูชาสืบทอดอายุพุทธศาสนา ตามคตินิยมในพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ลักษณะของพระนางพญา พระส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ ที่ละเอียดอ่อนจะมีน้อยกว่ามาก มีทั้งหมด 7 พิมพ์ด้วยกัน คือ

1. พิมพ์เข้าโค้ง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่พิมพ์หนึ่ง
2. พิมพ์เข้าตรง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่ โดยเฉพาะพิมพ์เข้าตรง
2. พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรง “ธรรมดา” กับพิมพ์เข้าตรง “มือตกเข้า” แต่ทั้งสองพิมพ์ถือว่าอยู่ในความนิยมเหมือนกันทั้งคู่
3. พิมพ์อกนูนใหญ่ ถือเป็นพิมพ์ใหญ่
4. พิมพ์สังฆาฏิ ถือเป็นพิมพ์กลาง
5. พิมพ์อกแพบ (หรือพิมพ์เทวดา) ถือเป็นพิมพ์เล็ก
6. พิมพ์อกนูนเล็ก ถือเป็นพิมพ์เล็ก
7. พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าบ่วง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

5.1.3 การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

การจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมสำคัญของการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา เนื่องจากเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักท่องเที่ยวและเยาวชนรุ่นหลัง สามารถนำผลของการวิจัยมาใช้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

5.2 อภิปรายผล

ในการอภิปรายผลครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการอภิปรายผลใน 3 ประเด็น คือ ข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก นำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

5.2.1 ข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า วัดนางพญา วัดนี้ตั้งอยู่หลังวัดพระศรีรัตนมหาธาตุต่อจากวัดราชบูรณะไปทางด้านตะวันออก และอยู่ในพื้นที่อาณาเขตต่อเนื่องกัน โบราณวัตถุต่างๆ ไม่ปรากฏเหลืออยู่ นอกจากวิหารซึ่งเข้าใจว่าซ่อมแซมขึ้นใหม่ และตัววัดก็เป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น เป็นวัดเล็กๆ กุฏิพระสร้างด้วยไม้ทำนองเดียวกับวัดเล็กๆ ในชนบททั่วไป ดูแล้วไม่เป็นที่สะดุดตาในความเด่น ลักษณะโดยทั่วไปซ่อมซ่อ ทั้งอาณาเขตพื้นที่ก็ยังคงแคบ ถ้าผู้ที่ผ่านมาเข้าไปโดยไม่ทราบว่าเป็นวัดอะไรแล้ว ก็อาจ จะไม่ให้ความสนใจเลยก็ได้ แต่ในประการตรงข้าม ถ้านักพระเครื่องได้มีโอกาสมาเห็นวัดนางพญาแล้ว ก็คงอดจะรู้สึกประหลาดใจว่า วัดเล็กๆ ที่ปราศจากความสง่าผ่าเผยนี้ไม่น่าจะเป็นแห่งกำเนิดพระนางพญาซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งนัก

สำหรับวัดนางพญานี้ยังมีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง ซึ่งนักเลงพระเครื่องแสวงหากันมากในปัจจุบัน พระเครื่องวัดนางพญานี้มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” โดยมีชื่อเดียวกับชื่อวัดนั่นเอง พระนางพญานี้ได้มีการพบกรุกันครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. 2444 ซึ่ง “ตรียมปวาย” ได้รับฟังจากคำบอกเล่าจากนายเลี้ยว ปาลิวงษ์ นักพระเครื่องฯ ผู้เฒ่าพิษณุโลก ซึ่งได้เล่าถึงเรื่องการพบกรุพระนางพญา ที่วัดนางพญา และ “ตรียมปวาย” ได้เขียนไว้หนังสือ “ปริวรรตอธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม 2 เรื่องพระนางพญา และพระเครื่อง จังหวัดพิษณุโลก” ตอนหนึ่งดังนี้

“กรุพระนางพญา เป็นซากที่ปรักหักพังฝังจมนดินอยู่ในบริเวณด้านหน้าของวัดตรงบริเวณด้านหน้ากุฏิ ท่านสมภารถนอม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2497) การที่จะได้พบกรุพระนางพญาขึ้นในคราวนั้น ก็โดยเหตุที่ทางวัดได้ดำริจะปลูกสร้างศาลา ก็ได้พบพระนางพญาจำนวนมหาศาลฝังจมนดินอยู่กับซากกรู แต่ในสมัยนั้นก็มิได้เป็นที่สนใจสำหรับชาวพิษณุโลกเท่าใดนัก ฉะนั้นส่วนมากของจำนวนพระนางพญาจึงได้รับการเก็บรวบรวมไว้ที่วัดนางพญานั่นเอง โดยปราศจากความสนใจของคนทั้งหลาย ผู้ใดที่มาเห็นเข้าเห็นว่าพระพิมพ์เก่าบ้างก็หยิบฉวยเอาไป นอกจากนั้นพวกเด็กวัดก็เอาไปเล่นทอยกองกันเป็นที่สนุก และศาลาเล็กๆ นั้นได้ชำรุดทรุดโทรมและถูกรื้อถอนไปนานแล้ว” ลักษณะของพระนางพญา พระส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ ที่ละเอียดอ่อนจะมีน้อยกว่ามาก มีทั้งหมด 7 พิมพ์ด้วยกัน

1. พิมพ์เข้าโค้ง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่พิมพ์หนึ่ง 2. พิมพ์เข้าตรง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่ โดยเฉพาะพิมพ์เข้าตรง

2. พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรง “ธรรมดา” กับพิมพ์เข้าตรง “มือตกเข้า” แต่ทั้งสองพิมพ์ถือว่าอยู่ในความนิยมเหมือนกันทั้งคู่

3. พิมพ์อกนูนใหญ่ ถือเป็นพิมพ์ใหญ่
4. พิมพ์สังฆาฏิ ถือเป็นพิมพ์กลาง
5. พิมพ์อกแฟบ (หรือพิมพ์เทวดา) ถือเป็นพิมพ์เล็ก
6. พิมพ์อกนูนเล็ก ถือเป็นพิมพ์เล็ก
7. พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าบ่วง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

ผลการวิจัยดังกล่าว ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก จากงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้งานวิจัยครั้งนี้ได้ข้อมูลและการวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ที่มีความชัดเจนตรงตามเป้าหมายของงานวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับ กุลแก้ว คล้ายแก้ว (2553) ได้สรุปเกี่ยวกับพระนางพญาไว้ว่า ปัจจุบัน พระนางพญาเป็นพระเครื่องที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพบูชากราบไหว้ เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนชาวไทย และยังเป็นเครื่องรางของขลัง ที่คนไทยให้ความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันนี้พระเครื่องนางพญาจึงเป็นพระเครื่องที่นิยมบูชาและมีชื่อเสียงระดับประเทศ ที่เรารู้จักกันดีในนามของ “พระเครื่องเบญจภาคี” พระนางพญามีลักษณะเป็นกรอบสามเหลี่ยมหน้าจั่ว พบว่าพระนางพญามีอยู่ 2 ประเภท 6 พิมพ์คือ 1) พิมพ์เข้าโค้ง 2) พิมพ์เข้าตรง 3) พิมพ์อกนูนใหญ่ 4) พิมพ์อกนูนเล็ก 5) พิมพ์ทรงเทวดา และ 6) พิมพ์สังฆาฏิ พระนางพญาเป็นพระเนื้อดิน จึงเป็นภูมิปัญญาในการสร้างพระเครื่อง มีพิธีกรรมและการปลุกเสกที่ศักดิ์สิทธิ์

5.2.2 นำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ได้องค์ความรู้ต่างๆ จำนวน 5 ด้านดังต่อไปนี้

5.2.2.1 องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมของวัดนางพญา มีความสำคัญขึ้นอยู่กับ “พระนางพญา” จึงทำให้คนสนใจหันมาทำนุบำรุง และมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่มากกว่าสภาพของวัดเท่าที่ควรจะมี ถ้าวัดนี้ปราศจากพระเครื่อง ๆ ศักดิ์สูงดังกล่าว ความสนใจของประชาชนที่มีต่อวัดนี้ก็จะมีน้อยไปกว่านี้มาก อาจทรุดโทรมกว่านี้หรือทิ้งร้างไปเสียเช่นเดียวกับวัดราชคฤห์ วัดสตือ และวัดนางชี ฯลฯ ซึ่งอยู่ในย่านเดียวกันอย่างหนาแน่น อันเป็นเหตุให้การทำบุญของชาวบ้านเป็นไปโดยไม่ทั่วถึงก็เป็นไปได้ และมีอุโบสถอีกหลังหนึ่ง แต่อุโบสถหลังนี้ไม่มีลาน และกำแพงกันเหมือนอุโบสถวัดราชบูรณะ ภายในมีพระประธานองค์ใหญ่และผนังมีภาพวาดสีสันทสวยงาม ด้านหลังอุโบสถมีเจดีย์องค์ใหญ่พอบานกลางอยู่ด้วย และมีองค์เล็กๆ หลายองค์

5.2.2.2 องค์ความรู้ด้านโบราณคดี

วัดนางพญา ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน คือ วิหาร และเจดีย์ 2 องค์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2479 คือ

1) พระวิหาร

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศเหนือ ด้านหน้ามีทางขึ้นลง 2 ทางมีประตู 2 คู่ ด้านหลังเป็นผนังทึบ ไม่มีประตู มีเพียงช่องแสงสว่างขนาดเล็ก 3 ช่อง ด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 4 คู่ รวม 8 คู่ ห้องท้ายสุดเจาะเป็นช่องเล็กๆ ยาว 5 ช่องทั้งสองด้าน พื้นภายในพระวิหารยกระดับสูงจากพื้นดิน ประมาณ 1.50 เมตร พระวิหารมีสถาปัตยกรรมแบบทรงโรมัน มี 6 ห้อง ซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยมีหลังคาโค้งตอนกลางเล็กน้อย มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบเกล็ดพระยานาค หลังคามีปีกนกคลุมสามชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบพระยานาค จั่วหน้าหลังเป็นจั่วแบบนาคจับไม้ฝาประกัน 3 ชั้น ไม่มีการแกะสลักลวดลาย มีช่อฟ้าบนหลังคาพระวิหารมีใบระกาที่หน้าบัวล่ายองไม่ทำเป็นวงแบบนาคสะดุ้ง หางหงส์และนาคปักทำเป็นนาคเอนตามลักษณะความแหลมของแนวหลังคาทำเป็นรูปนาคปูนปั้นสามเศียร ด้านหน้า 4 ตน ด้านหลัง 4 ตน ซึ่งเป็นศิลปะแบบเก่าที่ใช้กับใบระกา และปั้นลมแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย ภายในพระวิหารมีเสาดานรวมเรียงในอยู่ 2 แถว แถวละ 5 ต้นรวม 10 ต้น เป็นเสาศิลาแลงกลมก่ออิฐถือปูน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 80 เมตร ภายในพระวิหารมีงานจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน แต่เหลืออยู่เฉพาะด้านหลังพระประธานส่วนตรงหน้าพระประธานด้านข้างถูกทาด้วยสีชาวจนหมด ภาพเขียนเดิมสันนิษฐานว่าคงจะเป็นภาพเขียนเรื่องพระพุทธประวัติเพราะด้านหลังพระประธานเขียนเป็นภาพเรื่องไตรภูมิ ภายในวิหารมีพระประธานก่ออิฐถือปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัยเป็นศิลปะสมัยสุโขทัย ขนาดหน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 3 เมตร ตั้งอยู่บนฐานชุกชีสูง 2.50 เมตร ต่อมาปี พ.ศ.2513 พระครูบวรชินรัตน์ (บุรัตน์ ปุรัตโต) หรือ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญา ได้แปลงพระวิหารให้เป็นพระอุโบสถโดยการก่อสร้างใหม่ทั้งหมดจนไม่สามารถที่จะศึกษาสภาพของพระวิหารเดิมได้เลย

2) พระเจดีย์

พระเจดีย์วัดนางพญา มีลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่ด้านหลังของพระอุโบสถ 2 องค์ ประกอบด้วย

2.1) พระเจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์องค์ใหญ่ และเจดีย์ประธานองค์นี้เป็นที่บรรจุพระพิมพ์นางพญาตามคำบอกเล่าผู้ฟังลงไปนานแล้ว และได้มีการสร้างกุฏิทับในปัจจุบัน

2.2) พระเจดีย์องค์ใหญ่ (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 8 เมตร สูง 12 เมตร

2.3) พระเจดีย์องค์เล็ก (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 3 เมตร สูง 10 เมตร

พระเจดีย์ทั้ง 2 องค์ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่หากพิจารณาจากสถาปัตยกรรมสันนิษฐานว่า คงจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายหรือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนต้น ปัจจุบันพระเจดีย์ทั้ง 2 พระองค์ ซ้ำรุดทรุดโทรมมากแล้วและมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยการก่ออิฐเสริมสร้างฐานพระเจดีย์ทั้ง 2 พระองค์ (สุพรรณนิกาย์ เหมือนสน, 2563, หน้า 16-20)

5.2.2.3 องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เป็นศาสนสถานสำคัญของเมืองพิษณุโลก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากหลักฐานของการสร้างพระนางพญา ท่านพระครูอนุโยคศาสนิก วัตรราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก ได้บันทึกไว้ว่า สุกมัสพระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วประมาณ 150 ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งครองเมืองพิษณุโลก มีอัศวมเหสีทรงพระนามว่าเบญจราชเทวี คราวนั้นพระสวามีทิวงคตเสียดำรงพระชนมายุอยู่แต่พระนางเบญจราชเทวีได้ครอบครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ณ เมืองพิษณุโลก แทนพระสวามี ในลำดับนั้นมีศึกรามัญมาตั้งล้อมเมืองพิษณุโลก 4 ทิศ เพื่อที่จะตีเมืองพิษณุโลกเอาเป็นเมืองขึ้นขอบขันฑสีมาของรามัญ สมเด็จพระนางเจ้าได้เกณฑ์โยธาและราษฎรพลเมืองชายหญิงให้เตรียมพร้อมคอยรับทัพรามัญ เพื่อปราบปรามข้าศึกรามัญให้ราบคาบ ยังมีซีปะชาวคนหนึ่งมารับอาสาสมัครสมเด็จพระนางเจ้าเพื่อทำพระพุทธปฏิมากรองค์เล็กๆ เพื่อแจกจ่ายทหารที่จะไปปราบข้าศึกรามัญให้พินาศสมเด็จพระนางเจ้าจึงรับสั่งให้ตาซีปะชาวเข้าเฝ้าและตรัสถามว่า “พระที่ท่านจะสร้างขึ้นนั้นป้องกันสรรพอาวุธได้หรือไม่” ตาซีปะชาวกราบทูลว่า “ป้องกันสรรพอาวุธทุกอย่างตลอดทั้งเมตตากรุณาแลเป็นศรีสวัสดิมงคลทุกประการ” สมเด็จพระนางเจ้าได้ฟังจึงโสมนัสพระราชายังนักรจึงรับสั่งให้ตาซีปะชาวสร้างขึ้น แต่ตาซีปะชาวกราบทูลให้สมเด็จพระนางเจ้าให้คำมั่นว่า ถ้าวรศึกรามัญกลับมาเรียบบร้อยแล้ว ขอให้สมเด็จพระนางเจ้าสร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งให้ชานนามว่า “วัดนางพญา” แล้วให้เรียกเอาพระที่แจกจ่ายให้เหล่าโยธาทหารกลับคืน แล้วให้สร้างพระสถูปคือพระเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ให้มั่นคงตลอดแม่พิมพ์ สมเด็จพระนางเจ้าจึงรับคำแล้วตาซีปะชานำดินนั้นมาจากประเทศอินเดีย 4 แห่ง คือ

ดินที่ลุมพินีวัน ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองเทวทหะต่อกัน ที่พระพุทธองค์ประสูติแห่งหนึ่ง ดินที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ใต้โพธิ์พฤกษ์ตำบลอุรุเวลา แขวงเมืองพาราณสีแห่งหนึ่ง ดินที่แสดงปฐมเทศนา ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีแห่งหนึ่ง และดินที่พระพุทธองค์ ดับขันธปรีนิพพาน แขวงเมืองกุสินาราแห่งหนึ่ง คือ ดินที่ประสูติ แดง ดินที่ตรัสรู้ เหลือง ดินที่ปฐมเทศนา เขียว ดินที่ปรีนิพพาน ดำ

อนึ่งเมื่อตาซีปะชานำพระสำเร็จแล้ว จึงเกณฑ์ให้บรรดาทหารไปตัดไม้รวก บรรทุกเล่มเกวียนมามากมาย แล้วจึงผ่าแยม่ออกเล็กน้อย แล้วจึงให้ทหารเอาแขนของตนผ่าไม้รวกทุกคนต่อพระพักตร์สมเด็จพระนางเจ้า หาเป็นอันตรายไม่นอกจากนี้ ยังให้ทหารกระโจนขึ้นไปนั่งบนหอกบนดาบก็หาเป็นอันตรายไม่สมเด็จพระนางเจ้าทอดพระเนตรเห็น ดั่งนั้นจึงบังเกิดความโสมนัสยิ่งนัก เมื่อตาซีปะชานำพระเท่าจำนวนทหารเสร็จแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าเวลานั้นพระชนมพรรษาได้ 28 ปี พระองค์จึงได้ให้ตาซีปะชานำดินพิเศษใหญ่กว่าที่สร้างแจกทหาร เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงอำลาเดิน

หายเข้าไปในป่า จึงได้สร้างขึ้นอีกวัดหนึ่งเรียกว่า “วัดตาชีประชาวหาย” จนทุกวันนี้จึงให้เข้าใจว่า “ตาชีประชาวนั้นเป็นเทวดา” แปลงกายลงมาช่วยสร้างพระสี่หนึ่งสี่ไต่ที่บูชาไว้ในบ้านเป็นศรีสวัสดิมงคลคุ้มกันภัยได้ทุกประการ และถ้าผู้ใดอาราธนาไปกับตัว หรือไปสู่การรณรงค์สงครามก็ดีให้ตั้งนะโม 3 จบแล้วให้ว่าพระไตรสรณะคือ พุทธฯ ธมฺมาฯ สงฺมาฯ พุติฯ ตติฯ แล้วให้ระลึกถึงเทวดาผู้สร้างกับสมเด็จพระนางพญาจะพันอันตรายทั้งปวง ถ้าผู้ใดทำราชการมีสมเด็จพระนางพญาเจ้าจะได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่เป็นที่เสนาหามาตดา กรุณาแก่ท้าวพญาแล้วสตรีทั้งหลายแลถ้าบูชาไว้กับบ้านจะเป็นสวัสดิมงคล บุญราศีทุกทิพาราตรีกาล และอีกประการหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดได้บูชาพระแล้วห้ามลบหลู่เป็นต้นว่าใช้อาวุธต่างๆ ทดลองกันหรือยิง เป็นต้น ท่านว่า “ผู้นั้นคูหมีนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแม่แท้” (สุพรรณนิการ์ เหมือนสน, 2563, หน้า 10-12)

จากที่กล่าวมาจึงทำให้เห็นว่า พระพิมพ์วัดนางพญา เป็นวัตถุสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพยึดถือ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการต่อสู้ทำศึกสงครามในอดีต และในปัจจุบันก็ยังมีอิทธิพลของความเชื่อที่สามารถคุ้มครองให้ชีวิตแคล้วคลาดปลอดภัย 5.2.2.4 องค์ความรู้ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม

วัดนางพญา มีศิลปะสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด คือ

1) สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว

ภายในอุโบสถของวัดยังมีพระประธาน “สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว” เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบสุโขทัย สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ มีซุ้มเรือนแก้วประดับอย่างงดงามอย่างพระพุทธรูปชินราช โดยมีคติการสร้างซุ้มเรือนแก้วมาจากพุทธประวัติ สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้วนั้นมีพุทธลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปชินราช ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ฝั่งตรงข้าม แต่ขนาดองค์จะย่อลงมาเล็กน้อย

2) อุโบสถวัดนางพญา

อุโบสถวัดนางพญา วัดนางพญาแต่เดิมไม่มีพระอุโบสถ จะมีเพียงแต่พระวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้อง สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธานเป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพระพุทธประวัติ (พระเครื่องเมืองพิษณุโลก, 2553, หน้า 97)

5.2.2.5 องค์ความรู้ด้านพระพิมพ์

พระนางพญา กำเนิดจาก วัดนางพญา เมืองพิษณุโลก จัดเป็นพระเนื้อดินรูปทรงสามเหลี่ยม ที่มีพุทธคุณสูง เป็นพระพิมพ์ยอดนิยม หนึ่งในชุดพระเบญจภาคียอดนิยมของเมืองไทย ซึ่งประกอบด้วย พระสมเด็จฯ วัดระฆังฯ จักรพรรดิแห่งพระเครื่องเมืองสยามพระนางพญาพิษณุโลก ราชินีแห่งพระเครื่องเมืองสยาม พระรอด ลำพูน พระผงสุพรรณ สุพรรณบุรี และพระซุ้มกอ กำแพงเพชร พระนางพญา มีพุทธลักษณะทรงพิมพ์ที่อ่อนช้อย เจกเช่น นางผู้มีรูปสมบัติอันงดงาม

และพบที่ วัดนางพญา ซึ่งเป็นนามวัดโบราณ ซึ่งปรากฏมีในเมืองเก่าศรีสัชชนาลัย เช่นเดียวกับเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองโบราณ มีมาก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี สันนิษฐานว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ หรือ พระสวัสดิราชา พระมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้งทรงเป็นพระมหากษัตริย์ครองเมืองพิษณุโลก เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ วัดนางพญา และสร้างพระพิมพ์นางพญา เนื้อดินเผา บรรจุสถูปพุทธเจดีย์ในพุทธสถานวัดนางพญา ถวายเป็นพุทธบูชาสืบทอดอายุพุทธศาสนา ตามคตินิยมในพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันดีงามของชาวไทย ในระหว่างปี พ.ศ.2091 ถึง พ.ศ.2100

พระนางพญาเป็นพระเนื้อดิน ซึ่งถือได้ว่าภูมิปัญญาในการสร้างพระเครื่อง มีพิธีกรรม และการปลุกเสกที่ศักดิ์สิทธิ์ มูลค่าทางการตลาด พระเครื่องนางพญามีบทบาทในฐานะที่เป็นพระเครื่องรางและมีมูลค่าทางการตลาดมาตั้งแต่ในอดีต จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพระนางพญาพิมพ์เข้าโค้ง เป็นพระที่มีราคาสูงที่สุดในราคาหลักล้านบาท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเครื่องไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นเครื่องระลึกถึงองค์พระศาสดา เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยเท่านั้น แต่หากเป็นสินค้าในตลาดที่มีวงเงินหมุนเวียนมหาศาลหรือเกินกว่าจะคาดเดาได้ และวิธีการชมพระเครื่องนางพญา ให้สังเกต คือ ดูความสมบูรณ์ขององค์พระ ดูเนื้อดิน ดูตำหนิเอกลักษณ์ จึงนับว่าเป็นพระเครื่องที่มีความสำคัญ ที่ปรากฏหลักฐานการสร้างและการค้นพบมาแต่โบราณ และด้วยพุทธลักษณะอันงดงามสง่า ปัจจุบันเป็นที่แสวงหาด้วยค่านิยมที่สูงเป็นอย่างมาก

ถ้าหากเราพิจารณาทางศิลปะและสกุลช่าง พระพิมพ์นางพญา เป็นศิลปะการสร้างสมัยอยุธยา ลีลาของพุทธลักษณะแข็งทื่อเย็นชา และเป็นฝีมือช่างราชภัฏและช่างหลวงช่วยกันสร้างพระเครื่องสกุลอยุธยา มีพุทธลักษณะ ดังนี้

- 1) พระเศียร มักจะสั้นไม่ปรากฏเห็นเม็ดพระศก พระพักตร์เป็นแนวเดียวกับพระกรรณ ดูแล้วคล้ายการสมชญา
- 2) พระพักตร์ มักจะเป็นรูปไข่ทรงชะลูด รายละเอียดเกี่ยวกับพระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ มีลักษณะโปนขึ้นมา ไม่เรียบริ้ว ไม่ปรากฏพระขนง
- 3) พระพاهามีลีลาที่อ่อน บางทีก็แข็งทื่อขาดความสวยงาม
- 4) พระเพลาคู่ใกล้เคียงพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แต่ลีลาไม่อ่อนช้อยเท่าส่วนความโค้งนูนของรูปพระองค์พระเป็นรูปนูนต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. และคณะ (2561) ในโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่าได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และข้อมูลทั่วไปของแหล่งโบราณคดีในจังหวัดกำแพงเพชร และสอดคล้องกับกุลแก้ว คล้ายแก้ว (2553) พบว่า พระเครื่องพระนางพญาของจังหวัดพิษณุโลกเป็นศิลปะวัตถุที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

5.2.3 เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า การจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมสำคัญของการวิจัย เรื่อง การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา เนื่องจากการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ไปถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักท่องเที่ยวและเยาวชนรุ่นหลัง สามารถนำผลของการวิจัยมาใช้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลกโดยมีกระบวนการในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

5.2.3.1 วัตถุประสงค์ในการจัดทำเอกสาร เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา เสริมสร้างความรู้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังของชาติไทย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับรู้ ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์วัดวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ส่งผลให้วัดนางพญาได้เป็นสถานที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยว และเพื่อจัดทำเอกสารการวิเคราะห์ศักยภาพด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สร้างจิตสำนึกจากการเรียนรู้ให้กับเยาวชนตามองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติวัดนางพญา

5.2.3.2 ขั้นตอนการเตรียมงาน

3.2.1 การประชุมงานเพื่อดำเนินงาน

3.2.2 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อดำเนินงาน

3.2.3 ขั้นตอนการดำเนินงาน

จากการลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญาครั้งแรก คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาจัดทำเนื้อหาโดยสังเขป ซึ่งการทำเนื้อหาโดยสังเขปนี้ประกอบด้วย ที่ตั้งของวัดนางพญา ที่มาของชื่อแหล่งโบราณสถาน และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของแหล่งโบราณคดีที่ยังหลงเหลืออยู่

5.2.3.3 การลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดี จากการลงพื้นที่สำรวจวัดนางพญาครั้งที่ 2 คณะผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการเข้าไปสำรวจแหล่งโบราณคดี คณะผู้วิจัยต้องการทราบขนาดของตัววิหาร พระเจดีย์ประธานและองค์ประกอบต่างๆ ของวัดนางพญา

5.2.3.4 การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลและการลงพื้นที่วัดนางพญา และนำมาจัดทำรูปเล่มเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา การจัดทำรูปเล่มคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ถือว่าเป็นส่วนสุดท้ายของการจัดทำเอกสาร ก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิต่อไป

5.2.3.5 การเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาภายในเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา

เมื่อถึงเวลาประชุม คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ที่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านมาในครั้งนี้ ซึ่งต้องการให้มาตรวจสอบข้อมูลให้มีรูปแบบที่มีความถูกต้องตามหลักเกณฑ์และตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหา ซึ่งในการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะความคิดเห็น คำวิจารณ์และเสนอแนวทางในการแก้ไขข้อมูล ตรงนี้เองเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะ คำวิจารณ์และแนวทางในการแก้ไขข้อมูลต่างๆ มาแก้ไขจนรูปลักษณ์เอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา เสร็จเรียบร้อย และจึงสามารถนำไปใช้ได้

ในส่วนของคุณวุฒิที่ได้ในการนำมาจัดทำเอกสารขึ้น ด้วยการจัดทำเอกสารที่อาจผิดพลาดทางอักษรไวยากรณ์ในการทำเอกสารเนื้อหาที่มีถ้อยคำภาษาที่เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาระดับวิชาการของการใช้ถ้อยคำในการเรียบเรียงเอกสารในเนื้อหาบางส่วน ตลอดจนการจัดรูปแบบเล่มของเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญา ด้วยการนำเอกสารที่ทำเสร็จแล้วเข้าร่วมการประชุมในการตรวจสอบเนื้อหา ไวยากรณ์ และการวางรูปแบบของรูปลักษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมประชุมช่วยในการตรวจสอบรูปลักษณ์เพื่อทำเป็นเอกสารคู่มือประวัติและศิลปกรรมวัดนางพญาต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ จุมพต อ่อนทรวง และคณะ (2559) พบว่า กระบวนการพัฒนาสื่อภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการวางแผน เป็นการกำหนดเนื้อหารายการและ หาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการทำกำหนดระยะเวลา วิเคราะห์ผู้ชม กำหนดวัตถุประสงค์ และเตรียม งบประมาณในการผลิต 2) ขั้นเตรียมการผลิต เป็นการเตรียมความพร้อมในด้านบทวิดิทัศน์ บุคลากร เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ งานศิลปกรรม ฉาก สถานที่ถ่ายทำ ผู้แสดง และงานกราฟิก 3) ขั้นผลิต แบ่ง ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นการซ้อม เป็นการเตรียมตัวให้ทุกคนมีความพร้อมก่อนถ่ายทำจริง ถ้าพบ ข้อบกพร่องจะได้ทำการแก้ไขก่อนการถ่ายทำจริง ขั้นถ่ายทำ เป็นการบันทึกวิดิทัศน์ตามแผนการ ทำงานที่วางไว้ และขั้นตัดต่อ เป็นการนำภาพมาตัดต่อให้เป็นเรื่องราวตามบท โดยใช้เครื่องช่วยตัดต่อ ตลอดจนการบันทึกเสียงดนตรี เสียงบรรยาย เสียงประกอบ และเทคนิคพิเศษต่างๆ ลงไป และ 4) ขั้นประเมิน เป็นการประเมินผลการผลิตสื่อวิดิทัศน์ใน 4 ด้าน ประกอบด้วย คุณภาพของ เนื้อหา คุณภาพของภาพ คุณภาพของเสียง และคุณภาพของเทคนิคในการนำเสนอ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก ถือว่าเป็นอีกวัดหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่คู่ควรแก่การอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่ามีข้อเสนอแนะ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

5.3.1.1 ควรจัดพิมพ์คู่มือการท่องเที่ยวหลายหลายภาษาเช่น ภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น จีน เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องราวและสาระสำคัญของวัดได้ตรงกับความเป็นจริง

5.3.1.2 ควรเผยแพร่ประชาสัมพันธ์คู่มือการท่องเที่ยวไว้ในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
ต่างๆ

5.3.1.3 ควรเผยแพร่ภาพและสาระสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทางระบบ
เครือข่ายอินเทอร์เน็ต

5.3.1.4 องค์การภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนวัดเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวประจำจังหวัด โดยมีคู่มือท่องเที่ยวแจกให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถท่องเที่ยวได้ด้วย
ตัวเองและได้รู้เรื่องราวและสาระสำคัญของวัด

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาองค์ความรู้ของวัดที่สำคัญต่างๆในจังหวัด
พิษณุโลก เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้จักมากขึ้น เช่น วัดพระพุทธรูปเขาสมอ
แครง ซึ่งเป็นวัดที่มีพระพุทธรูปทตะแคง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางด้านพุทธศาสนา ที่มีแห่งเดียวใน
ประเทศไทย

5.3.2.2 ควรพัฒนาสื่อต่างๆในการประชาสัมพันธ์วัด เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นที่
น่าสนใจมากขึ้น

5.3.2.3 สามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ โดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ใน
พระนางพญา ที่โดดเด่นทางด้านเมตตามหานิยม เช่น น้ำหอมรุ่นนางพญา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย :

- กัญบัตรอิโคโมส. (2556). การสื่อความหมาย. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม, 2556, จากhttp://www.icomosthai.org/charters/Ename%20Charter%20_Thai.pdf.
- กรมศิลปากร. (2556). วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี. พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2545
- กิตดา ปรัตถจริยา. (2554). การออกแบบเนื้อหาภาษาอังกฤษในการสื่อความหมายเอกลักษณ์ของอำเภออัมพวา สมุทรสงครามเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม, 2556, จากhttp://www.soc.cmu.ac.th/~wsc/data/Identity28_3_05.pdf
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ตรีรัมย์ปวย. (2508). ปรีธรรมธิบายแห่งพระเครื่องฯ พระนางพญาและพระเครื่องสำคัญ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). แพร่ : แพร่พิทยา
- ทวีศักดิ์ ชันยศ และกุลแก้ว คล้ายแก้ว. (2563). โครงการสำรวจทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา : ศึกษาพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุ จังหวัดพิษณุโลก. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สนับสนุนโดยกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- ธนากร บุญสุวรรณโณ. (2553). พระเครื่องเมืองพิษณุโลก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2548). ประเพณี 12 เดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอดของคน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542). (2556). ท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ 5 ตุลาคม, 2554, จาก <http://www://rirs3.royin.go.th/word1/word-1-a0.asp>.
- พระนางพญา พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าบ่วง หรือ พิมพ์ใหญ่พิเศษ. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม, 2564, จาก <https://www.pramuangnue.com/page/product-detail-72470>.
- รังสรรค์ ต่อสุวรรณ. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม, 2564, จาก <https://www.facebook.com/rangsantorsuwan>.

ราม วัชรประดิษฐ์. **ตำนานพระนางพญา วัตนางพญา**. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม, 2564, จาก <https://siamrath.co.th/n/47267>.

วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี กรมศิลปากร จัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2545 หน้า 18. วิชาการระหว่างประเทศ ของอิโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอ
สรณี วงศ์เปี้ยสัจจ์. (2544). รายงานการวิจัยเรื่องวาทกรรมสื่อโฆษณาการท่องเที่ยว: ภาพ
ตัวแทนตัวตน และความเป็นไทย. ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พฤษภาคม 2544).

สุชีพ ปุญญานุภาพ. “**วัฒนธรรมวิทยา ประชาณิเทศน์**” เล่ม 3 สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
สุปรีดี สุวรรณบุรณ. (2555). **ภาษาเพื่อการสื่อสาร**. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม, 2556, จาก
<http://www.ipesp.ac.th/learning/thai/Chapter3.html>

สุพรรณนิการ์ เหมือนสน. (2563). **ประวัติสมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว วัตนางพญา จังหวัด
พิษณุโลก**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดับบลิว.เจ.พรีอเพอตี จำกัด.

อภิญา เพ็องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎี และกรอบแนวคิด**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

Sanjek, R. *Fieldnotes The Makings of Anthropology*. USA: Cornell University Press. 1990.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย (สำหรับกลุ่มผู้รับผิดชอบ)

หัวข้อเรื่อง : การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก 2) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก และ 3) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

2. สัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

๓. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ประกอบการวิจัยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

4. การให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางการวิจัยต่อไป ข้อมูลในแบบสอบถามจะเป็นความลับทั้งสิ้น ละหากแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อผิดพลาดประการใดที่เห็นไม่สมควร ก็ให้ถือว่าเป็นดุลพินิจของท่านที่จะสงวนความเห็นนั้นไว้ได้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์วันที่เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

1. ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ระบบการบริหารจัดการวัดนางพญาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัดนางพญามีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

คณะผู้วิจัย

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย (สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว)

หัวข้อเรื่อง : การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก 2) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก และ 3) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

2. สัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

ตอนที่ 3 ท่านรู้จักวัดนางพญาได้อย่างไร

ตอนที่ 4 ท่านรู้จักวัดนางพญาในด้านไหนบ้าง

ตอนที่ 5 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

๓. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ประกอบการวิจัยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

4. การให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางการวิจัยต่อไป ข้อมูลในแบบสอบถามจะเป็นความลับทั้งสิ้น ละหากแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อผิดพลาดประการใดที่เห็นไม่สมควร ก็ให้ถือว่าเป็นดุลพินิจของท่านที่จะสงวนความเห็นนั้นไว้ได้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์วันที่เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

1. ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัดนางพญามีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ท่านรู้จักวัดนางพญาได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 ท่านรู้จักวัดนางพญาในด้านไหนบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 5 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

คณะผู้วิจัย

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย (สำหรับกลุ่มมัคคุเทศก์)

หัวข้อเรื่อง : การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม วัดนางพญา

Arts and Culture Promotion of Nang Phaya Temple

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ศิลปะและวัฒนธรรมของวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก 2) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมวัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก และ 3) เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในรูปของสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก

2. สัมภาษณ์ฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

๓. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ประกอบการวิจัยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

4. การให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางการวิจัยต่อไป ข้อมูลในแบบสอบถามจะเป็นความลับทั้งสิ้น ละหากแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อผิดพลาดประการใดที่เห็นไม่สมควร ก็ให้ถือว่าเป็นดุลพินิจของท่านที่จะสงวนความเห็นนั้นไว้ได้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์วันที่เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญา

1. ประวัติความเป็นมาของวัดนางพญาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ระบบการบริหารจัดการวัดนางพญาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัดนางพญามีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาวัดนางพญาให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายควรเป็นอย่างไร

.....

.....

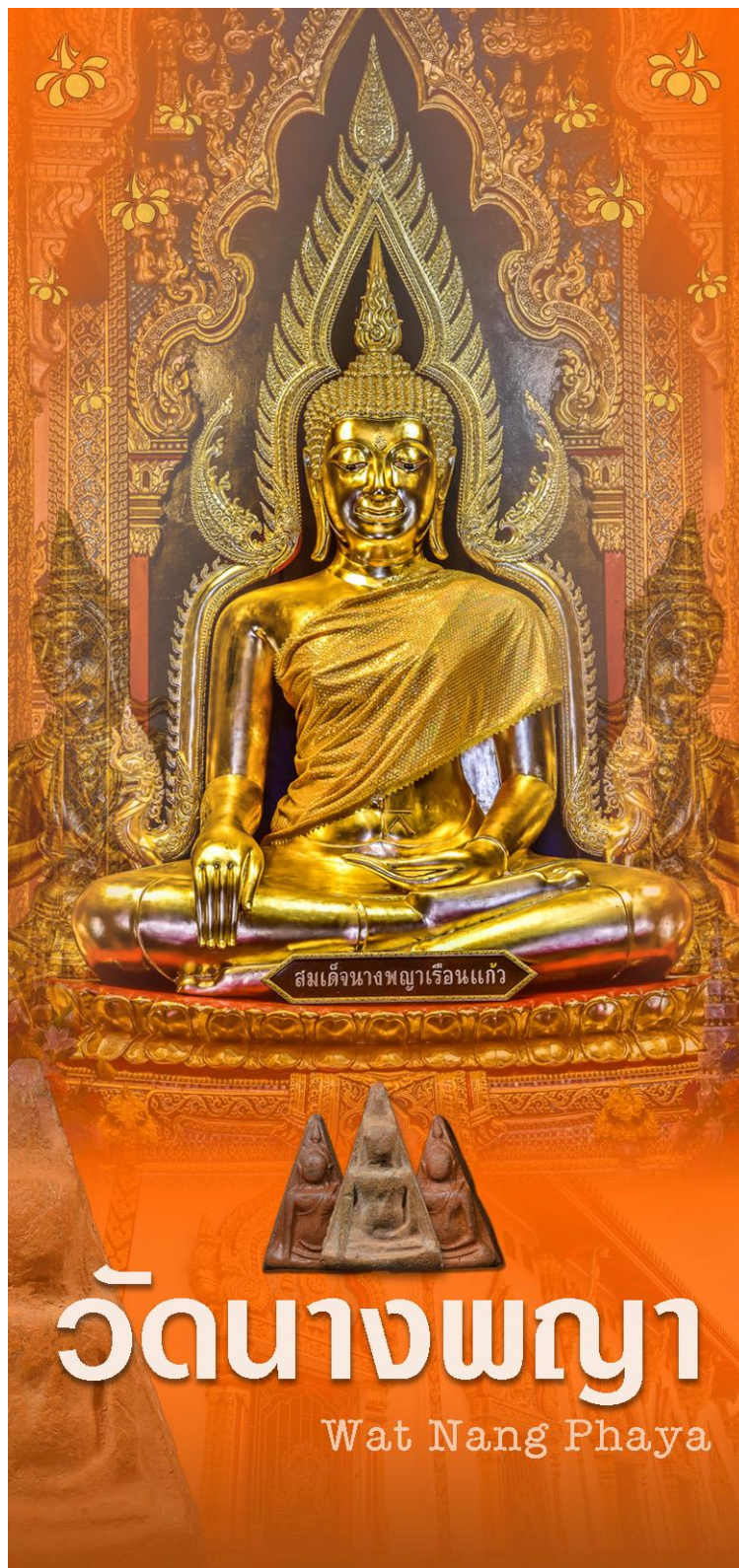
.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์

หน้าปกหน้าปกของสื่อสิ่งพิมพ์

ประวัติความเป็นมา

วัดนางพญาเป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ตั้งอยู่ที่ศตวันออกของแม่น้ำน่าน อยู่ตรงกันข้ามปากถนนมิตรภาพกับวัดราชบูรณะ และตรงข้ามปากถนนจากรบุดกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดนางพญา ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างว่าเริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใด สันนิษฐานว่า ผู้สร้างวัดนางพญา คือ พระวิสุทธิกษัตริย์ พระมเหสีของพระมหาธรรมราชา และทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงสร้างพระนางพญาขึ้นในคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชบูรณะ ราวปี พ.ศ. 2090-2100 ขณะนั้นพิษณุโลกเป็นเมืองลูกหลวง วัดนางพญาได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2479 เฉพาะวิหาร ปัจจุบันเป็นอุโบสถ และเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง 2 องค์

วัดนางพญาทำไมจึงเรียกชื่อว่า “วัดนางพญา” อาจเป็นเพราะพระนางวิสุทธิกษัตริย์ ทรงประทับที่เมืองพิษณุโลก ด้วยศักดินาแห่งพระองค์สูงกว่าคนทั้งปวงในเมืองฝ้ายเหนือ จึงเปรียบเสมือนนางพญาผึ้ง ซึ่งเป็นใหญ่กว่าผึ้งทั้งปวง จุดนี้จึงน่าจะเป็นที่มาของชื่อวัดว่า “นางพญา”

วัดนางพญามีความสำคัญทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง เป็นแหล่งกำเนิด “พระนางพญา” พระเครื่องที่ได้รับราชการยกย่องให้เป็นหนึ่งในห้าองค์ของพระเครื่องชุด เบญจภาคี ซึ่งเป็นชุดพระเครื่องยอดนิยมทั่วประเทศมาทุกยุคทุกสมัย

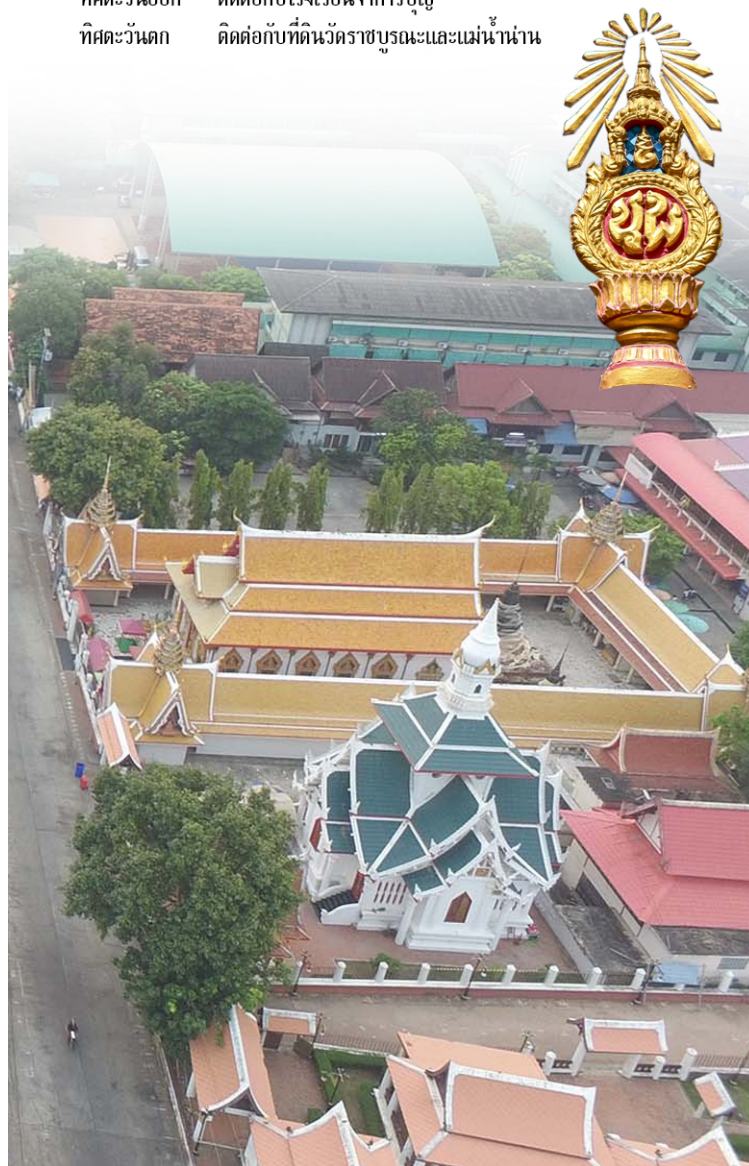

สถานที่ตั้ง

วัดนางพญา ตั้งอยู่เลขที่ 5/1 ถนนมิตรภาพ ถนนจำการบุญ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในตัวเมืองพิษณุโลก ติดกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร (วัดใหญ่) และติดกับสะพานแรมศร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนมิตรภาพและวัดราชบูรณะ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับโรงเรียนจำการบุญ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับที่ดินวัดราชบูรณะและแม่น้ำน่าน

สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว

ภายในโบสถ์วัดนางพญาประดิษฐาน “สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว” เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบสุโขทัย สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ มีพุทธลักษณะ และมีซุ้มเรือนแก้วประดับที่งดงามคล้ายกับพระพุทธรูปราชที่ประดิษฐานอยู่ ณ พระวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร ผังตรงข้าม แต่ขนาดองค์จะย่อมลงมาเพียงเล็กน้อย

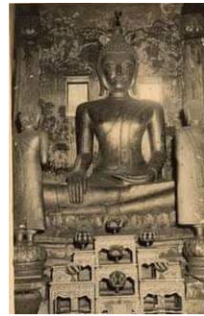

อุโบสถ

วัดนางพญา แต่เดิมไม่มีอุโบสถ มีเพียงแต่วิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบทรงโรง มี 6 ห้อง สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย มีพระพุทธรูปประธานเป็นปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย ฝาผนังด้านหลังเขียนภาพไตรภูมิ ส่วนฝาผนังด้านหน้าเขียนภาพพุทธประวัติ

วิหารเดิมวัดนางพญา
สถาปัตยกรรมศิลปะสมัยสุโขทัย

พระพุทธรูปประธานองค์เดิม
สร้างจากปูนปั้น ศิลปะสุโขทัย

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2515 พระครูบวรชินรัตน์ (ม้วน) เจ้าอาวาสวัดนางพญา ได้บูรณะและแปลงวิหารหลังนี้ให้เป็นอุโบสถ โดยก่อสร้างขึ้นใหม่หมดทั้งหลัง กว้าง 10.50 เมตร ยาว 20 เมตร ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เชิญอักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร. ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประดิษฐานที่หน้าบัน นับเป็นอุโบสถหลังแรกของจังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งยังทรงพระราชทานแผ่นศิลาดวงพระฤกษ์ ณ วันพุธที่ 29 มกราคม พุทธศักราช 2512 เวลา 9 นาฬิกา 12 นาที เป็นปฐมฤกษ์ จนถึงเวลา 9 นาฬิกา 48 นาที เป็นที่สิ้นสุดแห่งฤกษ์ ลัคนาสถิตราศีมีน ที่ผ้าทิพย์สมเด็จพระนางพญาเรือนแก้ว พระพุทธปฏิมากรองค์ประธานอุโบสถ

เชิญอักษรพระปรมาภิไธย ภ.ป.ร.
ประดิษฐานที่หน้าบันอุโบสถ

ศิลาดวงพระฤกษ์

เจดีย์

เจดีย์วัดนางพญา มีลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่ด้านหลังของอุโบสถ จำนวน 2 องค์ คือ

- 1) เจดีย์ประธาน เป็นเจดีย์องค์ใหญ่ บรรจุพระพิมพ์นางพญาตามคำบอกเล่า ซึ่งผู้ฟังลงไปนานแล้ว และได้มีการสร้างกุฏิทับในปัจจุบัน
- 2) เจดีย์องค์ใหญ่ (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 8 เมตร สูง 12 เมตร
- 3) เจดีย์องค์เล็ก (ในปัจจุบัน) มีฐานกว้าง 3 เมตร สูง 10 เมตร

เจดีย์ทั้ง 2 องค์ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด แต่หากพิจารณาจากสถาปัตยกรรมสันนิษฐานว่า คงจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย หรือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันเจดีย์ทั้ง 2 องค์ ชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก และมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยการก่ออิฐเสริมสร้างฐานของเจดีย์ทั้ง 2 องค์

เจดีย์ 3 องค์ หลังวิหารหลังเก่า

พระพิมพ์ปางพญา

ประวัติความเป็นมา

พระนางพญา ถือกำเนิดจาก วัดนางพญา เมืองพิษณุโลก จัดเป็นพระเนื้อดินรูปทรงสามเหลี่ยม ที่มีพุทธคุณสูง เป็นพระพิมพ์ยอดนิยม หนึ่งในชุดพระเบญจภาคียอดนิยมของเมืองไทย สันนิษฐานว่า พระวิสุทธิกษัตริย์ พระมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครั้นทรงเป็นพระมหากษัตริย์ครองเมืองพิษณุโลก เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ วัดนางพญา และสร้างพระพิมพ์นางพญา เนื้อดินเผา บรรจุไว้ในองค์พระเจดีย์ ในพุทธสถานวัดนางพญา ถวายเป็นพุทธบูชาสืบทอดอายุพุทธศาสนา ตามคติความเชื่อแคโรไลน

พระนางพญา มีพุทธลักษณะทรงพิมพ์ที่อ่อนช้อย เจกเช่นนางผู้มีรูปสมบัติอันงดงาม พระนางพญา เป็นพระที่ถูกต้องขอบข้างให้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมทุกองค์ ลักษณะของพระประทับนั่งปางมารวิชัย ไม่ปรากฏฐานรองรับ ซึ่งโดยมากการตัดขอบด้านล่าง มักตัดชิดกับพระเพลาเสียเป็นส่วนใหญ่

ถูกค้นพบครั้งแรก เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2444 ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จะเสด็จประพาสเมืองพิษณุโลก ทางจังหวัดได้เตรียมการต้อนรับเสด็จที่วัดนางพญา โดยสร้างเป็นปะรำพิธีรับเสด็จ เมื่อคนงานขุดหลุมดินก็ได้พบกับพระเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็คือพระนางพญานั่นเอง ทางจังหวัดและเจ้าอาวาสจึงได้เก็บพระเหล่านั้นไว้ พอสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ ทางเจ้าอาวาสและทางจังหวัดก็นำพระขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ซึ่งพระองค์ได้ทรงแจกจ่ายพระราชทานให้กับข้าราชการที่ตามเสด็จด้วยหน้า ส่วนที่เหลือก็นำกลับกรุงเทพฯ นอกจากนี้ค้นพบที่วัดนางพญาแล้ว ต่อมายังพบพระนางพญาขึ้นจากอีกหลายกร ล้วนแต่เป็นพระพิมพ์เดียวกันที่พบ ณ วัดนางพญา เช่นกรุดาปาน พบในบริเวณพื้นที่บ้านดาปาน ซึ่งบริเวณนี้มีกมนี้ทั่วหมเป็นประจำ พระจึงเสียดมี เม็ดแร่ลอย มักนิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า กรูน้ำ กรูวัดอินทวิหาร ปี พ.ศ.2479 พบที่พระเจดีย์องค์เล็กพระบรรจุอยู่ภายในบาตร กรูวัดเสียบ กรูวังหน้า กรูวัดสังฆายและครั้งสุดท้าย ปี พ.ศ.2532 พบที่วัดราชบูรณะ พิษณุโลก เมื่อมีการทำท่อระบายน้ำภายในบริเวณวัดพระนางพญา

พระนางพญา เป็นพระเนื้อดิน ตลอดจนแร่กรวดทรายต่างๆ เมื่อกดพิมพ์องค์พระเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปเผา พระส่วนใหญ่เนื้อจะหยาบ ที่เป็นเนื้อละเอียดมีน้อย มี 3 กลุ่มพิมพ์ คือ พิมพ์ใหญ่ พิมพ์กลาง พิมพ์เล็ก แบ่งตามลักษณะพิมพ์ได้ดังนี้

กลุ่มพิมพ์ใหญ่ ประกอบไปด้วยพระนางพญา พิมพ์เข้าโค้ง พระนางพญาพิมพ์เข้าตรง (ซึ่งมี 2 พิมพ์ด้วยกัน คือ พิมพ์เข้าตรงธรรมดา และพิมพ์มือคกเข้า) สุดท้ายคือพิมพ์อกหนูใหญ่

กลุ่มพิมพ์กลาง มีเฉพาะพิมพ์สังฆาฏี

กลุ่มพิมพ์เล็ก มีพิมพ์เทวดา หรือ พิมพ์อกแพบ และพิมพ์อกหนูเล็ก

พิมพ์พิเศษ คือ พระนางพญาพิมพ์เข้าตรง มือคกเข้า หรือ เข้าปวง อยู่ในกลุ่มพิมพ์ใหญ่ แต่พระพิมพ์นี้พบเห็นน้อยมาก จึงไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเหมือนพระพิมพ์อื่น

พระนางพญาเป็นพระเนื้อดิน ซึ่งถือได้ว่าภูมิปัญญาในการสร้างพระเครื่อง มีพิธีกรรม และการปลุกเสกที่ศักดิ์สิทธิ์ มูลค่าทางการตลาด พระเครื่องนางพญามีบทบาทในฐานะที่เป็นพระเครื่องรางและมีมูลค่าทางการตลาดมาตั้งแต่ในอดีต จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพระนางพญาพิมพ์เข้าโค้ง เป็นพระที่มีราคาสูงที่สุดในราคาหลักล้านบาท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเครื่องไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นเครื่องระลึกถึงองค์พระศาสดา เป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยเท่านั้น แต่หากเป็นสินค้าในตลาดที่มีวงเงินหมุนเวียนมหาศาลหรือเกินกว่าจะคาดเดาได้ และวิธีการชมพระเครื่องนางพญา ให้สังเกตคือ ดูความสมบูรณ์ขององค์พระ ดูเนื้อดิน ดูตำหนิเอกลักษณ์

ลักษณะของพระนางพญา

พระนางพญาส่วนใหญ่จะมีเนื้อหยาบ ที่ละเอียดอ่อนจะมีน้อยกว่ามาก มีทั้งหมด

7 พิมพ์ด้วยกัน คือ

1. พิมพ์เข้าโค้ง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่และนิยมที่สุด
2. พิมพ์เข้าตรง ถือเป็นพิมพ์ใหญ่ พิมพ์เข้าตรงธรรมดา
3. พิมพ์อกนูนใหญ่ ถือเป็นพิมพ์ใหญ่
4. พิมพ์สังฆาฏี ถือเป็นพิมพ์กลาง
5. พิมพ์อกแปบ (หรือพิมพ์เทวดา) ถือเป็นพิมพ์เล็ก
6. พิมพ์อกนูนเล็ก ถือเป็นพิมพ์เล็ก
7. พิมพ์พิเศษ เช่น พิมพ์เข้าบ่วง หรือพิมพ์ใหญ่พิเศษ

พิมพ์เข้าโค้ง

พิมพ์เข้าตรง

พิมพ์อกนูนใหญ่

พิมพ์สังฆาฏี

พิมพ์อกแปบ

พิมพ์อกนูนเล็ก

พิมพ์พิเศษ

การพิจารณาพุทธลักษณะ

ถ้าหากพิจารณาทางศิลปะและสกุลช่าง พระพิมพ์นางพญา เป็นศิลปะการสร้างสมัยอยุธยา ลีลาของพุทธลักษณะแข็งทื่อเย็นชา และเป็นฝีมือช่างราษฎร์และช่างหลวงช่วยกันสร้างพระเครื่องสกุลอยุธยา

มีพุทธลักษณะ ดังนี้

- 1) พระเศียร มักจะสันไม่ปรากฏเห็นเม็ดพระศก พระพักตร์เป็นแนวเดียวกับพระกรรณแล้วคล้ายการสมชฎา
- 2) พระพักตร์ มักจะเป็นรูปไข่ทรงชะลูด รายละเอียดเกี่ยวกับพระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์ มีลักษณะโปนขึ้นมา ไม่เรียบร้อย ไม่ปรากฏพระขนง
- 3) พระพาหุมีลีลาที่อ่อน บางทีก็แข็งทื่อขาดความสวยงาม
- 4) พระเพลาคุใกล้เคียงพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แต่ลีลาไม่อ่อนช้อยเท่าส่วนความโค้งนูนของรูปพระองค์พระเป็นรูปนูนต่ำ

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุมพต อ่อนทรง
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Asst.Prof.Chumphot Onsuang
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 3330400814333
3. ตำแหน่งปัจจุบัน
ประธานหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 217 หมู่ที่ 6 ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 055-985-085 โทรศัพท์มือถือ 0892086142
E-mail onsuang@hotmail.com
5. ประวัติการศึกษา
 - 5.1 พุทธศาสตรบัณฑิตสาขาภาษาอังกฤษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2549
 - 5.2 MAster of Arts in English
University of Pune พ.ศ. 2551

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูปลัดเถรานุวัตร, ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakrupaladteranuwatra (Suthep Sudevamedhī)
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 130500019602
3. ตำแหน่งปัจจุบัน
ประธานหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 217 หมู่ที่ 6 ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 055-985-085 โทรศัพท์มือถือ 092-993-9656
E-mail suthepdee55@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา
 - 5.1 เปรียญธรรม 6 ประโยค พ.ศ. 2554
 - 5.2 พุทธศาสตรบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2556
 - 5.3 พุทธศาสตรบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2557
 - 5.4 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560

1. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร. ณัฏยาณี บุญทองคำ
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Nattayanee Boontongkham
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน 5670190040489
3. ตำแหน่งปัจจุบัน
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัย
สงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก
ที่อยู่ปัจจุบัน 168 หมู่ 2 ตำบลท่าพล อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย 217 หมู่ 6 ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 091-743-5789
E-mail kboontongkham@gmail.com
5. ประวัติการศึกษา
 - 5.1 บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาการจัดการจัดการอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย พ.ศ. 2547
 - 5.2 บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บธ.ม.) สาขาการจัดการทั่วไป
มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2553
 - 5.4 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560